This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

A 494127

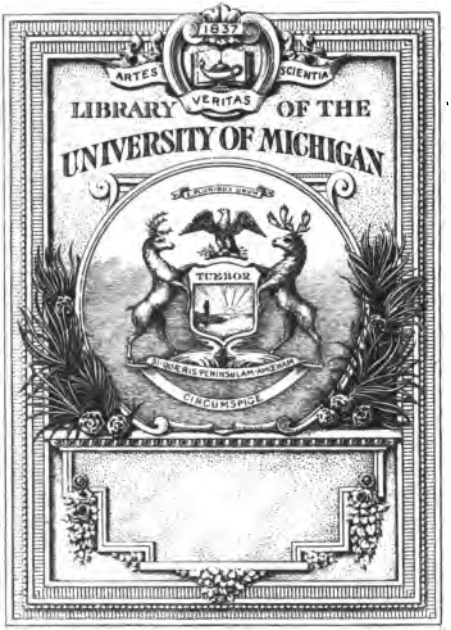
1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

AS
284
.S741

SVENSKA
AKADEMIENS
HANDLINGAR

IFRÅN ÅR 1796.

TRETIONDEFÖRSTA DELEN.

STOCKHOLM, 1859.
P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

Lit. Amer.
Nijhoff
7-28-25
12188

INNEHÅLL.

Handlingar rörande Akademiens högtidsdag den 24 Jan. 1859 . . . . . sid. 1.
Tal af Akademiens Direktör, Friherre B. von Beskow » 3.
Inträdestal af Grefve Henning Hamilton . . . . . » 9.
Svar af Akademiens Direktör, Friherre von Beskow . » 52.
Redogörelse för sammankomsten . . . . . » 59.
Minne öfver Assessoren i Bergs-kollegium Emanuel Svedenborg, författadt af Friherre von Beskow . . . » 61.
Om förflutna tiders svenska ordboks-företag, af Friherre von Beskow . . . . . » 227.
Akademiens täflingsämnen för 1859 . . . . . » 277.

HANDLINGAR

RÖRANDE

SVENSKA AKADEMIENS

HÖGTIDSDAG

Den 24 Januari 1859.

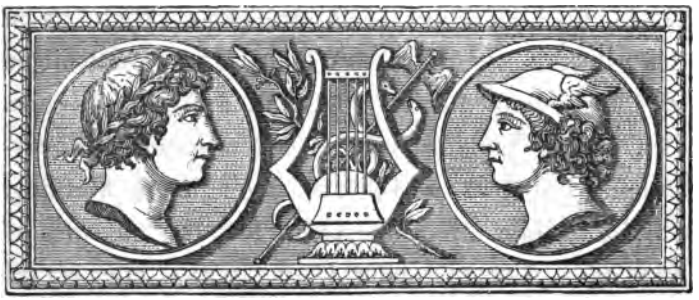

Sedan Svenska Akademiens vanliga årshögtid, i anseende till en med stora börssalen företagen reparation, icke kunnat äga rum på den i stadgarne föreskrifna dag, hade Akademien, med sin höge skyddsherres nådiga tillstånd, bestämt den 24 Januari 1859 till högtidsdagens firande, då Akademien, i nämda sal, hade offentlig sammankomst, hvilken H. M. Enkedrottningen, DD. KK. HH. Kronprinsen-Regenten, Kronprinsessan, Hertigen och Hertiginnan af Östergötland, samt Hertigen af Dalarne täcktes å den vanliga lektaren öfvervara.

Akademiens n. v. Direktör och Sekreterare, Friherre Bernhard von Beskow *öppnade sammankomsten med följande*

TAL:

Då ett tillfälligt hinder nekat Svenska Akademien att fira sin årssammankomst på den i stadgarne bestämda dag, kunde hon ej tveka, hvilken annan

borde för denna högtid företrädesvis väljas. Näst den store GUSTAF ADOLFS födelsedag, kunde ingen vara för henne mer betydelsefull än stiftarens egen. Den firades jemväl fordom med offentlig sammankomst. För GUSTAF III gafs ingen högre njutning, till förhöjande af hans egen fest, än en sång af KELLGREN, LEOPOLD eller OXENSTJERNA, eller ett tal af LEHNBERG eller ROSENSTEIN. Dessa årshögtider upphörde med hans död, som framkallade de svenska sånggudinnornas första allmänna klagodag.

Det har dock ej saknats röster, som anklagat honom, att med grundläggandet af detta samfund endast vilja efterbilda RICHELIEU, omgifva sig med en krets af lofsjungande skalder och vältalare, och så till sägande sätta ryktets sångare i bur. Vitter täflan är dock samårig med sjelfva skaldekonsten. Sagan berättar, hur redan den gamle HESIODOS gladde sig åt sångens pris. Det vore lika öfverflödigt att erinra om segersångerna vid Olympia, hvilkas förnyelse man nu ifrågasätter, eller om de gamla mästarsångarnes och trubadurernas skaldetäflan. Äfven i Sverige är tanken på ett samfund för dikten och språkets odling äldre än GUSTAF III. Drottning KRISTINA tillkännagaf för rådet sin afsigt att inrätta en akademi för vitterheten och svenska språket, helst det var, såsom orden lydde, »poesien genom hvilken språket kunde excoleras»;

hvilket förslag dock ej hann till verkställighet, enär hon kort derefter nedlade kronan.

I det olika sätt, hvarpå tvenne snillen, som Richelieu och Gustaf III, utförde samma tanke, afspeglar sig deras skaplynne. Richelieu var föga vitter, men eftersträfvade att anses såsom skald; Gustaf var, som talare och dramaturg, sina samtida snillen i Sverige öfverlägsen; han kunde gifva dem föresyn, och han vann också med samma rätt vitterhetens lager, som han på stridsfältet eröfrade krigarns segertecken, som han sjelf stiftat; han var född till snillets spira, som till maktens. Richelieu satte sig blott i besittning af det enskilta vitterhetssällskap, som bildats af Conrart; han öppnade ingen täflan, men ville beherrska litteraturen, och lät sin akademi begynna med domen öfver Corneille's *Le Cid;* Gustaf öppnade täflingsbanan, eröfrade sjelf, okänd, det första pris, och förbjöd sin stiftelse att yttra sig öfver andra skrifter, än dem som till hennes granskning öfverlemnas. Richelieu uppgaf som sitt samfunds högsta föremål språkets uppodling; Gustaf framstälde äfven detta, men tillade den fosterländska syftning, att »upphöja Äran och Minnet, samt sjunga de store mäns lof, som dels styrt, dels tjent och frälsat fäderneslandet, och dermed på en gång utvidga svenska namnets och svenska språkets ära». Derför valde han den störste svenske

konungs födelsedag till sitt samfunds årshögtid, vid hvilken alltid en berömd svensk mans minne skall tolkas och en ärepenning öfver honom präglas, — en medborgerlig hyllningsgärd, som ännu saknas i RICHELIEU'S stiftelse. I begges skapelser skönjes, att den ene såg sitt verk som statsman, den andre som vittert snille, genomträngd af sitt fäderneslands stora minnen. RICHELIEU ville herrska ej blott genom statskonst och vapen, men genom språket. Och han lyckades. Utbildadt, regelbundet, bestämdt genom hans akademi, utträngde fransyskan i statsförhandlingarne latinen, och blef de politiska underhandlingarnes, hofvens och det bildade Europas modersmål. GUSTAF vann äfven sitt syfte, att upphöja litteraturen till en makt och anvisa dess idkare ett aktadt rum i samhället. Det stora och rättvisa anseende, som kardinalens stiftelse vunnit öfver hela Europa, har i vitter hänsigt eröfrats mera under afvikelser från hans grundåsigter, än genom dessas efterföljd. När omsider enskilta medlemmar i RICHELIEU'S samfund grundade pris till vitterhetens uppmuntran, hvilade ännu efter hans bortgång hans herrskar-ande så öfver dem, att under nära ett århundrade ej andra täflingsämnen i skaldekonsten uppgåfvos, än LUDVIG XIV:s lof, hvaremot GUSTAF — ty han var så länge han lefde sin stiftelses osynlige ledare — framstälde till snillets täfling Sveri-

ges ärorika minnen. Först efter hans död ägde akademien frihet att framkalla en »Sång öfver segern vid Svensksund», sedan det af honom sjelf uppgifna ämne: sång öfver den vid Hogland fallne Balzar Horn, först belönats. Gustaf visste, att der det förflutnas stora och ärorika hågkomster icke lefva i folkets bröst, der är fosterlandskärleken utan rot. Derför, så länge Sverige fostrar höga minnen och skalder att besjunga dem, eller talare värdiga de stora hädangångne, kan Gustafs skapelse ej föråldras.

Richelieu besökte aldrig sin vittra stiftelse. Gustaf III saknades sällan vid någon af sin akademies sammankomster, då han var i staden eller i dess grannskap. När han begaf sig till kriget, eller företog någon längre resa, var hans sista besök i akademien; han intog vid dess enskilta sammankomster intet högsäte; han infann sig på klockslaget och mottog sin skådepenning, som de andra; deltog i rådplägningar, uppgaf täflingsämnen, framstälde nya frågor till öfverläggning; försvarade sina åsigter mot Kellgren, Leopold och Rosenstein, och sedan han hänfört dem genom sitt snille, lemnande dem delade emellan kärlek och beundran, kunde han, oaktadt sin ytterliga liflighet, tillbringa hela timmar, tyst, med afhörande af det torra ordboks-arbetet. Gustafs yttre förhållande till vitterheten är kändt;

mindre hans hvardagslif med sånggudinnorna. Det målar sig bäst i hans deltagande uti hans älsklingsstiftelses arbeten, och hvaröfver ett närmare ljus torde spridas genom de anteckningar till Svenska Akademiens historia, som äro under utarbetning. Det var denna oegennyttiga, lågande kärlek för vitterheten och Sveriges åra, som framkallade följande ord öfver honom af GEIJER: »Sjelf snille, hvilket slags snille har *han* ej utmärkt, belönt, älskat och beskyddat? Jag ser tillbaka på rikedomen af de namn, som upplysa hans tidehvarf. Alla påminna de om *honom*. — Ingen af dessa män, hvilkas ljus slocknat bland oss, för att åter uppgå i evig stjernglans på minnets himmel, fanns som ej kände sig med denna konung förenad genom ett ännu skönare band, än välgerningarnes. Han ägde ej blott belöningar, han ägde ett *hjerta* för deras yrken».

För att närmare sammanknyta bandet emellan dem, förordnade han, att hvarje medlem af detta samfund skulle tolka sin företrädares minne. Denna gärd åt akademiens senast hädangångne ledamot, friherre CARL DAVID SKOGMAN, kommer nu att uppfyllas af hans efterträdare, grefve HENNING HAMILTON.

Grefve HAMILTON tog härefter sitt inträde med följande tal.

INTRÄDES-TAL

HÅLLET I

SVENSKA AKADEMIEN

Den 24 Januari 1859

AF

GREFVE HENNING HAMILTON

Statsråd och Chef för Ecklesiastik-Departementet, Riddare och Kommendör af Kongl. Maj:ts Orden.

Mine Herrar!

Bildandet af ett samfund, hvilket, egnande sig åt vältaligheten och skaldekonsten, skulle dermed på en gång utvidga svenska namnets och svenska språkets ära, sådan var den höga, sannt fosterländska tanke, som låg till grund för Svenska Akademiens instiftelse. En erinran härom i detta ögonblick kan ej innebära något annat, än ett offentligt erkännande af den tvekan, hvarmed jag, under djup känsla af mina insigters ringhet, vågat emottaga Eder kallelse till nya pligter, i väsendtlig mån främmande för mina föregående sträfvanden. Lika öppet tillstår jag, att tacksamheten och aktningen för Eder önskan, huru mäktigt de än må hafva verkat, ej allena förmått öfvervinna mina betänkligheter. Starkare driffjädrar hafva härtill erfordrats, och det må tillåtas mig att i korthet antyda dem. Från början af min offentliga verksamhet har jag hyllat den grundsats, att mannens arbetskrafter tillhöra fäderneslandet, men att han åt en vis och kärleksfull försyn må öfverlemna att utstaka arbetsfältet. Förtröstande endast på dess bistånd, har jag aldrig sökt ett för-

troende, men icke heller någonsin undandragit mig försöket att motsvara det, som af öfverhet eller medborgare blifvit mig gifvet. Borde jag väl här göra ett undantag? Svaret på denna fråga har jag trott mig höra af en röst, nu för alltid tystnad, men fordom äfven bland Eder hörd, alltid med vördnad, ofta med hänförelse. Huruvida HANS JÄRTA, om han lefvat, skulle gillat Edert val, må jag lemna derhän, men viss är jag, att, sedan det skett, skulle han ogillat, om jag ej fogat mig efter Eder för mig smickrande vilja. Sonlig vördnad och tacksamhet hafva ej tillåtit mig att, med denna öfvertygelse, länge tveka i mitt beslut.

Den känsla, hvaraf man fattas vid inträdet i en krets, der man mötes ej blott af stora minnen, men af allt hvad fäderneslandet, inom vitterhetens område, äger ypperst af snille och lärdom, måste, äfven om den icke kan qväfvas, likväl återhålla sina uttryck, då det åligger den inträdande att tolka anledningarne till Eder rättmätiga saknad vid en liden förlust. Friherre SKOGMAN var genom omfattningen af sitt snille, genom rikedomen af sin erfarenhet och sina insigter, en värdig ledamot af detta lysande samfund. Att i korthet skildra hans förtjenster är derföre, om också en af de angenämaste, likväl visserligen icke den lättaste af de pligter, äran af Edert val ålägger mig.

Bland det stora antalet af utmärkte svenske män, hvilkas fosterlandskärlek ur Finlands jord hämtat sin första näring, var äfven CARL DAVID SKOGMAN, som föddes den 26 Oktober 1786 i Lovisa, vid hvars stadsförsamling hans fader *) då var kapellan, och der hans farfader, sjelf bondeson, varit timmerman. Orubblighet i grundsatser, enkelhet i väsende, antydde under SKOGMANS hela lefnad hans ursprung både till ort och slägtförhållanden. Efter idkade studier i fädernehemmet och skolan blef han student vid Åbo universitet, der han tillbragte tvenne år såsom barn i huset hos dåvarande professoren FRANS MICHAEL FRANZÉN, som fortfarande förblef en af hans mest förtrogna vänner, och i ett bref, skrifvet tretio år senare, ännu af honom kallas: »Vördade och älskade välgörare». Redan vid sjutton års ålder hade han undergått sina kunskapsprof med en grundlighet, som tillät honom att under ständigt fortsatta studier, afbrutna ej en gång af en vidsträckt embetsmanna-verksamhet, på egen hand förvärfva én lärdom sällsynt hos dem, hvilka, såsom han, i det offentliga framträda hufvudsakligen såsom *handlingens* män.

*) JAKOB SKOGMAN, sedermera prost och kyrkoherde i Perno församling af Borgå stift, gift med MARIA MAGDALENA STARK, dotter af prosten och kyrkoherden i Lovisa, doktor DANIEL STARK.

Ehuru SKOGMAN började sin tjenstgöring inom Åbo hof-rätt, hade han under tiden jemväl inträdt i dåvarande civil-expeditionen af konungens kansli, men skulle sannolikt i anseende till inskränkta tillgångar varit för Sverige förlorad, om ej stats-sekreteraren ROSENBLAD välvilligt åtagit sig att understödja honom under de första stegen på en bana, om hvars riktning den unge tjenstemannens nit och kunskaper ingåfvo förhoppningar, som ej kunde undgå den skarpsynte förmannens blick *). Han vann också här en skyndsam befordran, och genomgick inom få år tjenstegraderna till förste expeditionssekreterare i kongl. handels- och finans-expeditionen **).

*) För båda var det visserligen en sann tillfredsställelse, då H. E. grefve ROSENBLAD den 23 November 1824 skref till d. v. stats-sekreteraren SKOGMAN: »Ehuru vårt kamratskap upphört, upphör dock aldrig min högaktning och vänskap. Af alla, som varit under mitt förmanskap, har jag af ingen haft mer heder och sannare tacksamhet, än af herr stats-sekreteraren».

**) SKOGMAN befordrades den 20 Juni 1806 till kopist, hvarefter han åren 1807 och 1808 användes till protokollsföring, så väl i rikets allmänna ärenders beredning, som i den då förordnade kongl. regeringen, samt blef, efter regementsförändringen, den 29 Juni 1809 kanslist i den då inrättade handels- och finans-expeditionen, der han en månad senare vann befordran till protokolls-sekreterare, och år 1811 till förste expeditions-sekreterare, sedan han likväl under tiden vid urtima riksdagen i Örebro tjenst-

Under ledning af sådana förmän, som ROSENBLAD, JÄRTA och WIRSÉN, måste SKOGMANS ovanliga anlag hastigt utbildas. Redan nu, vid tjugefem års ålder, hade han ådagalagt en skicklighet, som, förenad med den honom utmärkande arbetsförmåga, för sin utveckling fordrade ett vidsträcktare fält, än det en oafbruten tjenstgöring inom konungens kansli hade att erbjuda. Det var ett erkännande häraf, då han erhöll Kongl. Maj:ts nådiga befallning att på allmän bekostnad företaga en utrikes resa, hvars föremål i allmänhet borde vara att inhämta kunskap och erfarenhet i de till statshushållningen hörande ämnen, men egentligen att, efter samlande af erforderliga upplysningar, föreslå de åtgärder, som borde äga rum för besittningstagandet och förvaltningen af den till Sverige afträdda ön Guadeloupe i Vestindien.

Enligt instruktionen för denna resa, undertecknad af detta samfunds framlidne ledamot, grefve ADOLF GÖRAN MÖRNER, skulle synnerlig uppmärksamhet egnas åt England, der SKOGMAN »borde inhämta all möjlig kännedom af de hufvudsakligaste grunderna för engelska låne- och taxations-systemet, af metoden och vilkoren för det förra, af det senares uppbördssätt, afkastning och förhållande

gjort såsom sekreterare i riksens ständers allmänna besvärs- och ekonomi-utskott.

till national-förmögenheten, af jordbrukets och odlingsflitens till- eller aftagande, af närvarande handels- och licens-systems grundsatser, beskaffenhet och verkningar, samt af manufakturernas tillstånd», hvarvid särskilt, med afseende på fäderneslandets enskilta tillgångar och behof af afsättning, antyddes vigten af att följa den engelska jernhandteringens framsteg och undersöka tillverkningarnes förhållande till våra, så väl i anseende till godhet som pris.

Med lika noggrannhet voro de föremål angifna, åt hvilka en sorgfällig undersökning borde egnas i de länder, SKOGMAN i öfrigt enligt resans plan hade att besöka, företrädesvis Guadeloupe och de förenta nord-amerikanska staterna *).

*) Från Guadeloupe skulle SKOGMAN meddela »den möjligen fullständigaste beskrifning om författningen och styrelsesättet på ön, om det lynne, de böjelser och tänkesätt, som hos de olika klasser invånare derstädes vore rådande, samt om de åtskilliga produkter, inkomster och handelsfördelar, som af dess besittning skulle kunna erhållas». Omkostnaderna vid närvarande styrelse- och försvars-system, antalet af manskap och befäl, som från moderlandet behöfde afsändas, deras vilkor och aflöningssätt under vistandet i kolonien, samt huruvida dennas förflyttning under ett annat herravälde, än det engelska, skulle göra oundgängligt att öka försvars-anstalterna och utgifterna, borde blifva föremål för undersökning, och hvaröfver Kongl. Maj:t önskade erhålla med granskning valda och tillräckligt detaljerade uppgifter. Slutligen skulle utredas, huruvida koloniens be-

Den vidlyftiga instruktionen bevittnar tillräckligt, hvad man ansåg sig kunna af SKOGMAN vänta*). Sjelf skrifver han i afseende härpå till en hemmavarande vän: »Jag hisnar för den mängd af saker, som jag måste veta och berätta, och som jag så

---

hof af förlag och rörelse-kapital, efter skilsmessan från England, kunde genom dess egna tillgångar afhjelpas, samt om inrättningen af en bank, med diskonträtt i vissa fall, skulle genom enskilta aktionärers bidrag kunna åstadkommas, och om den skulle finnas öfverensstämmande med invånarnes lynne och hushållningssätt. — Hvad ändtligen beträffar de nord-amerikanska staterna, borde SKOGMAN taga kännedom af deras jordbruk, manufakturer och näringsflit, deras behof och tillgångar, samt de fördelar, som genom handeln med dem kunde fäderneslandet tillflyta; hvilka författningar, så in- som utländska, som hindra eller gynna den; huruvida denna handel, till större delen eller till större förmån, kan drifvas med svenska eller amerikanska fartyg, samt genom hvilka anstalter och författningar dessa senare skulle kunna lockas till våra hamnar, och Göteborg äfven vid fredsslutet bibehållas såsom en medelpunkt för amerikanska handeln i Norden.

*) Ehuru SKOGMAN anträdde sin resa redan i Oktober månad 1812, utfärdades icke instruktionen förr än i Januari följande år, och kom honom först en längre tid derefter till handa. Då han deröfver yttrade oro, svarade hans dåvarande chef WIRSÉN: »Var för ingen del orolig om instruktionen och föremålen för sitt uppdrag. Sysselsätt sig efter omständigheternas föranledande på stället att sjelf utstaka en plan för sina observationer och anteckningar, då jag är säker att den öfverträffar alla instruktioner, som på afstånd kunna gifvas».

gerna sjelf ville veta». De frågor, han hade att utreda, fordrade också onekligen en skarpsinnig forskning, företrädd af vidsträckta studier; men det sätt, hvarpå han fullgjorde sitt uppdrag, ådagalade att han var detsamma vuxen.

SKÓGMAN uppehöll sig i London omkring sju månader, hufvudsakligen för att fullkomna sig i engelska språket samt inhämta en fullständig kännedom af Englands finans- och närings-lagstiftning. Öfver denna tid, så väl som öfver hela den ifrågavarande resan, förde han en dagbok, som för kännedomen af hans ovanliga personlighet är högst upplysande och lemnar icke blott en trogen teckning af hvad han var, utan ock en förklaring öfver hvad han blef. Han framlägger deri ej allenast sina sysselsättningar, de allvarliga så väl som de glada, för hvilka senare han icke saknade en stark böjelse; — tankar, intryck, känslor, allt finner man återgifvet i korta, friska drag. Man vet knappt, hvilket i denna rikt utrustade natur väcker största förvåning, kroppens krafter eller själens spänstighet, då man ser SKOGMAN, sedan han tidigt på morgonen börjat sina språk-öfningar, skrifvit bref och rapporter till fäderneslandet, efter en dag använd till vandring i Londons vidsträckta fabriker, deltagande i bordets nöjen, sällskapslifvet och de njutningar af skön konst, hvartill Londons teatrar erbjödo ett

rikt tillfälle, vid hemkomsten och sedan natten var till mer än hälften förliden, använda återstoden af denna till en omvexlande läsning af poesi, författningar och nyare stats-ekonomiska arbeten, eller till antecknandet af hvad lärorikt och allmänt nyttigt han under dagens lopp inhämtat. En egenhet hos honom var ett synbart behof af ombyte i föremålen för en verksamhet, som det oaktadt ej försvagades, då omständigheterna nödgade honom att åt ett visst ämne egna en längre tids träget arbete. Vanligen läste han hvarje dag i fyra, fem eller flera särskilta arbeten af det mest olikartade innehåll, såsom t. ex. en dag Englands tullförfattningar, Shakspeares dramatiska verk, franska revolutionens historia, beskrifning öfver en resa i Nord-Amerika, och Lettres de Madame de Sévigné, oberäknadt dagens tidningar och parlaments-förhandlingar. Denna förmåga att, omedelbart och utan ansträngning, öfvergå från en sysselsättning till en annan bidrog utan tvifvel väsendtligen att mångfaldiga både hans tid och hans krafter.

I allmänhet innehåller dagboken endast en kort skildring af dagens händelser eller sysselsättningar, men någon gång äfven betraktelser och anmärkningar, som förtjent en fullständigare utveckling. Såsom exempel må så mycket hellre anföras några ord i afseende på embetsmännens behof af en högre

allmän bildning, som tillämpningen af SKOGMANS åsigter rörande detta ämne dagligen erhåller en ökad nödvändighet, i den mån den offentlige mannen måste förstå att med ordets kraft göra sina tankar gällande, och för sina handlingar söka stödet af öppet uttalade och försvarade grundsatser. »De förnämsta beståndsdelarne af embetsmanna och praktisk skicklighet», säger SKOGMAN, »äro nödiga kunskaper och odlade förståndsgåfvor, men de senare äro vida mer hufvudsakliga. En man af allmän förståndsodling kan befalla en annans kunskaper; en man utan dem har icke välde öfver sina egna». Måhända var det af egen mindre fallenhet för de matematiska vetenskaperna, som han ej tillerkände dessa all den vigt de såsom bildningsmedel torde förtjena. Företrädesvis framhöll han deremot historia, filosofi, poesi och språk. I afseende på dessa ämnen yttrar han: »Historien gifver fullhet, moralfilosofien styrka, och poesien upphöjning åt förståndet. Historien visar menniskor och händelser sådana som de äro, d. v. s. vanstälda och förvända af dårskapen, öfverilningen, ärelystnaden, med ett ord af alla passioner; filosofien gör taflan för mörk och ful; poesien förskönar den för mycket. Det koncentrerade ljuset af alla tre, brutet genom omdömets prisma, rättar den falska koloriten hos hvar och en särskilt och visar oss sanningen. Språk

hafva blifvit kallade nycklar till kunskap, och som grekiskan och latinen äro sammansättningar af en ganska undransvärd konst, så har det händt, att sinnrike män ofta stadnat midt i deras studium af dem, för att roa sig med betraktandet af det sköna arbetet i nycklarne, i stället för att sätta sig i besittning af de skatter, hvartill de öppna hvalfven». Att Skogman sjelf ej var bland desse, har han på ett lysande sätt ådagalagt. Utan fara för misstag kan man säga, att läsningen af Roms klassiska författare utöfvat ett ganska stort inflytande ej blott på arten af hans vetenskapliga bildning, utan på hela hans väsende, likasom ock hans vistande i England och den uppmärksamhet, hvarmed han fortfarande följde dess litteratur, ganska synbart inverkat på hans egenskaper såsom embetsman och offentlig person. Förtrolig med Englands historia i allmänhet, egnade han särskilt en allvarlig forskning åt kännedomen af dess store statsmän, öfver hvilka man stundom i hans dagbok finner träffande anmärkningar. Sålunda säger han vid ett tillfälle: »Hvarken Fox eller Pitt voro mästare i den poetiska delen af vältaligheten, i inbillningens glans och känslornas värma; men begge ådagalade stora snillegåfvor i allt annat, som beror blott af uppfinningsförmågan, i ämnenas rikedom, i skälens mångfaldighet och i skicklighet att upplysa.

Deras inbillningskraft var tillräcklig att gifva styrka åt deras uppfinningsförmåga, men icke nog stark att åstadkomma den tro, som ger entusiasm åt öfvertygelsen och är en följd af känslornas instämmande med omdömet. Deras vingar, likasom strutsens, tjenade att öka hastigheten af deras lopp, men icke att flyga».

Vid denna tid grundlades den förkärlek, hvarmed SKOGMAN omfattade SHAKSPEARE såsom skald och dramatisk författare, och hvilken han äfven under de senare åren af sin lefnad underhöll. »Jag har beslutit», säger han, »att se alla Shakspeares pjeser»; dock finner man derjemte uttryck af ovilja öfver teater-styrelsens sätt att stympa den store mästarens verk, samt aktörernas »att ändra hans uttryck och undfägna publiken med sina egna varianter». SKOGMAN var emellertid allt för sjelfständig både till karakter och bildning, för att låta beundran afskära rättigheten till granskning och till förkastande af allt, som dervid icke höll profvet. Ett bevis härpå igenfinnes i den omarbetning af Macbeth, som han vid en senare ålder företog, och om hvilken han sjelf yttrar: »Denna omarbetning är gjord af öfvertygelse, att menniskan icke är ett vilddjur af naturen, och att hon icke begår brott af instinkt eller för sitt nöje, utan någon gång af svaghet, men oftast under inflytande af häftiga passio-

ner. Allt det höga och snillrika i stycket tillhör Shakspeare; endast frånvaron af det orimliga och ohyggliga tillhör omarbetaren» *).

Oaktadt alla, här endast antydda, olikartade sysselsättningar, hade SKOGMAN tid öfrig att egna sina hemmavarande vänner, med hvilka han underhöll en liflig, till en del ännu förvarad skriftvexling. Emottagandet af bref från fäderneslandet skänkte honom en glädje, som han ofta på ett rörande sätt uttrycker. De bref han sjelf skref, till innehållet omvexlande såsom hans lefnadssätt, utgöra en utveckling af hans dagboks-anteckningar, och äro i många hänseenden lärorika. Ofta framskymtar deri en längtan efter landtlifvets lugn, ett hopp att, omgifven af sina böcker och några få förtroliga vänner, en gång deraf få njuta. Han tänkte sig likväl ingalunda detta lif såsom ett *dolce far niente,* eller njutningen och lugnet såsom dess högsta mål. Till en vän, som ärnade bosätta sig på landet, skrifver han: »Är då den kloke, förnuftige, upplyste man-

*) I samma ämne skrifver SKOGMAN till FRANZÉN: »Min afsigt var att borttaga alla orimligheter, med bibehållande af de sublima dragen: *la terreur* utan *les horreurs;* att motivera handlingen och förädla sjelfva lady Macbeth». Omarbetningen, under titel »Lady Macbeth», finnes tryckt i ett häfte kalladt: »*Minnen från lediga stunder*», hvilket likväl icke varit tillgängligt i bokhandeln, utan endast af författaren utdelades bland närmare vänner.

nen, tillbakadragen på sin landtegendom, förlorad för samhället? Äro icke hans efterdömen der ofta mera värda, än hans bemödanden i en annan väg? Derföre: lycka till en fast fot på landet! Plantera träd och kål, vinrankor och blommor, och gif goda exempel. Framför allt lef lyckligt. Det är delarnes fullkomlighet, som gör det helas». Denna kärlek till landet, jemte den uppmärksamhet, hvarmed SKOGMAN följde alla näringsgrenar, hade låtit honom i jordbrukets och landthushållningens grunder förvärfva insigter, hvilka ännu i vår tid saknas af mången, som uteslutande egnat sig åt detta yrke *). De berättelser angående Englands jordbruk samt der anstälda rön och införda förbättringar, som af honom hemsändes, tillvunno sig synnerlig uppmärksamhet och lofordades med värma af hans dåva-

*) I fortsättningen af nyss anförda bref skrifver SKOGMAN: »Efter vi tala om landet, vill du hafva några åkerbruksböcker härifrån? Olikheten i klimat gör det ofta farligt att utan urskilning följa deras anvisningar. Glöm aldrig i din hushållning en gyllene regel: att det är icke allenast onödigt utan äfven skadligt att använda ett kapital på nya odlingar, så länge detsamma kan med lika eller större fördel användas på de gamlas förbättrande. Det är åkerbrukets höjd, icke att frambringa glesa och dåliga skördar på den möjligen största ytan af ett land, utan att alstra den största möjliga produktion på den minsta möjliga yta och följaktligen med det jemförelsevis minsta möjliga arbete». Denna lära, om det intensiva jordbrukets företräde, väntar ännu hos oss ett allmänt erkännande.

rande sakkunnige chef, samt blefvo ej utan inflytande på de åtgärder, som några år senare vidtogos till det svenska jordbrukets förbättrande.

Under sommaren 1813 företog SKOGMAN i sällskap med TELFORD, som han lyckats vinna för utförandet af Göta kanal-byggnad, en resa till Englands större handelsstäder och vigtigaste fabriksdistrikter, äfvensom till Skottland. Han tog derunder noggrann kännedom af allt, som rörde jerntillverkning, stålberedning och väfnads-industri, i hvilka hänseenden berättelser och förslag af honom hemsändes. Sedan han sålunda väsendtligen uppfyllt ändamålet med sitt vistande i England, afvaktade han i London befallningen att afgå till Vestindien, hvilken likväl först senare på hösten ankom. Motvind fördröjde afresan ytterligare mer än en månad, men för SKOGMAN var denna tid icke förlorad. Såsom ATTILIUS säger han: »det är bättre att ha intet att göra, än att sysselsätta sig med att göra ingenting». Han läste, hufvudsakligen sådana arbeten, som kunde utvidga hans bekantskap med fältet för hans blifvande verksamhet, och då han efter en resa, som icke saknade sina faror och äfventyr, landsteg på Guadeloupe, var han på stället tillräckligt hemmastadd, åtminstone för att veta hvad han der med hopp om framgång kunde och borde söka. Hans uppdrag visade sig emellertid förenadt

med stora svårigheter. Amiralen friherre RUDOLF CEDERSTRÖM hade blifvit utnämd till guvernör på ön, och SKOGMAN förordnades *) att, såsom hans närmaste man, biträda vid alla till koloniens handels- och finans-förvaltning hörande och dermed gemenskap ägande mål. Guvernören infann sig likväl icke, utan måste SKOGMAN — då ännu endast tjugesju år gammal — ensam uppträda såsom ombud för öns lagliga regering, och detta bland en befolkning sammansatt af olika, mot hvarandra fiendtliga nationer, eniga endast i bemödandet att till enskilt fördel draga honom bakom ljuset. Hans insigter och skarpsinnighet gjorde likväl alla dessa försök om intet. Bosatt på landet ej långt från Basseterre, gjorde han derifrån utflygter för att bese öns hamnar, krigs-etablissementer och plantager, uppsatte förslag till författning om utländingars naturalisation på Guadeloupe, och hemsände värdefulla upplysningar om tillståndet derstädes, om öns försvar, samt om bästa sättet för den civila och militära förvaltningens och handelsförhållandenas ordnande, hvarvid han ingalunda dolde de svårigheter och kostnader, hvilka måste blifva förenade med besittningen af denna koloni **).

*) Den 14 Februari 1814.

**) Den del af SKOGMANS *Common-Place-Book*, som innehåller hans uppsatser från Guadeloupe, bär följande påskrift: »Jag

Under det SKOGMAN sålunda arbetade att åt sitt fädernesland ordna en besittning i den nya verlden, hade i den gamla händelser inträffat, hvilka gjorde dessa hans bemödanden till en stor del fruktlösa. Stiftaren af det franska kejsardömet hade på en gång förlorat detta tidens bifall och denna händelsernas gunst, hvilka uppehållit honom så länge han handlade blott såsom samhällets omskapare i Frankrike och den franska revolutionens väpnade målsman i Europa. Lemnad utan motsägelse, ville han ej heller tro på möjligheten af ett motstånd, och väntade såsom följd af hvarje sin önskan blott en ny seger. Derföre vågade han försöket att omskapa allt. Derföre dukade han också under för den ofta misskända kraft, som ligger i sambandet mellan förflutna tiders minnen och den närvarandes behof, — en kraft, tillräcklig att återställa verldens hotade jemnvigt, äfven om dertill fordras en stor mans fall.

Genom freden i Paris den 30 Maj, som i flera hänseenden åsyftade ett upplifvande af forna förhållanden, blef äfven ön Guadeloupe återlemnad till

räknar för en stor nationalvinst af min utländska resa, att mina framställningar om Guadeloupe måhända icke obetydligen bidragit till svenska regeringens beslut, att i stället för denna koloni, som skulle hafva kostat oss mycket både folk och penningar, taga tjugefem millioner francs, som England hade den godheten att betala».

Frankrike. SKOGMAN erhöll tillfälligtvis underrättelsen härom under en resa till öarne St. Thomas, St. Croix och St. Barthelemi, hvarföre han återvände till Guadeloupe, der han snart fick emottaga tillåtelsen att afresa, så mycket mer efterlängtad, som hans ställning ingalunda var angenäm och hans helsa börjat lida af klimatet. Han begaf sig nu till de nord-amerikanska staterna, der han uppehöll sig ett halft år, hufvudsakligast i New-York, Philadelphia och Washington. Äfven här besökte han de största fabriks-anläggningarne, uppgjorde statistiska tabeller öfver Nord-Amerika, samt hemsände flera berättelser, betänkanden och förslag rörande de ämnen, som utgjorde resans föremål. Tillät han sig sjelf några ögonblicks hvila, var det vanligen för att egna dem åt de gamla vännerna PLINIUS, TERENTIUS och HORATIUS, i hvilkas sällskap han gerna slutade den väl använda dagen. Efter att sålunda hafva tillbragt vintern, afseglade han i April månad 1815 från New-York till Liverpool, uppehöll sig en kort tid i London, och återkom i början af Juli till Stockholm.

Det dröjde nu ej länge, innan SKOGMANS insigter och under vistandet i främmande länder förvärfvade erfarenhet blefvo tagna i nytt och ständigt ökadt anspråk. Sedan han någon tid bestridt föredragningen inför Kongl. Maj:t af besvärsmål,

förordnades han till ledamot i den dåvarande statsberedningen, och vidare att under stats-sekreteraren KLINTBERGS tjenstledighet förestå stats-sekreterare-embetet för handels- och finans-ärenden, till hvilken befattning han sjelf fem år senare utnämdes *).

Nu var SKOGMAN ställd på sin rätta plats **), och hans ovanliga förmåga skulle der otvifvelaktigt

*) Den 9 Mars 1824.

**) Att han redan för längre tid tillbaka gjort sig förtrolig med de politiska pligter, som åtföljde detta vigtiga embete, derom vittna följande ord hämtade ur hans dagbok för April månad 1813. »Vår regeringsform», säger han, »har sökt gifva stats-sekreterarne en direkt uppmaning att sätta sig emot konungens inkonstitutionella beslut, eller åtminstone lätta uppfyllandet af denna dem ålagda skyldighet, genom stadgandet, att den stats-sekreterare, som vägrar kontrasignera ett af konungen fattadt beslut, hvilket han anser stridande mot regeringsformen, skall nedlägga sitt embete och bibehålla sin lön, till dess riksens ständer vid nästa riksdag granskat hans uppförande härutinnan. Men ingen man af grannlagenhet skall någonsin taga fördel af detta stadgande. Han skall med skäl och värma sätta sig emot beslut, icke allenast dem han anser olagliga, utan ock dem som, utan att vara olagliga, i hans tanke äro skadliga; han skall begära sitt afsked eller erhålla det af regentens onåd; men han skall hellre underkasta *sig* hvarje uppoffring, än sin konungs beslut och sin öfvertygelse riksens ständers pröfning. Den som icke känner sig kunna handla så, gör bäst att förblifva i en underordnad plats, der det är honom tillåtet att i tysthet ogilla beslut, som han kan finna oriktiga, men dem han icke äger någon rätt eller pligt att kontrollera».

än mera synbart hafva framträdt, om han med friare händer och rikligare medel kunnat handla efter ingifvelserna af sitt snille och ledningen af sin erfarenhet. Tvungen att steg för steg kämpa mot fördomar och materiella hinder, ofta af dem besegrad, kunde han deraf finna sin börda förtyngd, icke sitt nit förminskadt.

Skogmans förvaltning af stats-sekreterare-embetet sammanfaller med den största delen af Karl XIV Johans regering, en tid som ligger tillräckligt nära, för att af oss med tacksamhet ihågkommas, och hvars allmänna drag minnestecknaren derföre ännu knappt behöfver antyda. Väl hade våra inre förhållanden genom nya grundlagar erhållit en ökad stadga, äfvensom de yttre blifvit genom de senaste fredsluten bestämda, och det snille, hvilhet, segrande på slagfältet, i furstarnes rådslag gifvit Sveriges ord en större vigt, än som för tillfället syntes motsvara landets materiella betydenhet, visade i alla riktningar sin på en gång lifvande och ordnande kraft. Väl stod också på rikets vestra, förut ständigt hotade gräns numera ett *brödrafolk*, med friskt mod njutande af en nyvunnen sjelfständighet, som vi med våra segrande vapen beredt, och i hvilken vi derföre hade rätt att hoppas ett stöd för vår egen. Grunden till en ny framtid var således lagd, men det oaktadt saknades likväl icke

anledningar till oro och bekymmer. Under de tretio år, som närmast föregingo den allmänna freden, hade fäderneslandet nästan oafbrutet befunnit sig i förhållanden, hvilka kräfde uppoffringar vida öfverstigande dess årliga tillgångar. Trenne krig hade ökat våra rika minnen af ärofulla bragder, men uttömt skattkammaren och förråden, från oss lösryckt ett folk, som af ålder med oss varit *ett,* och i väsendtlig mån förringat den arbetskraft, som fordrades att i tidens längd läka såren. Med skäl kunde derföre en af tidens statsmän, som länge tillhörde den store konungens råd, om landets tillstånd yttra, att Sverige »delade lika öde med nästan alla länder i Europa, att befinna sig under en utarbetning, eller, om jag så må uttrycka mig, att stå uti ett slags ackord mellan det förflutna och det tillkommande på det närvarandes bekostnad» *).

Att åt detta inre arbete, så vidt det rörde financiella och ekonomiska förhållanden, gifva en sann och ändamålsenlig riktning, sådant var Skogmans vigtiga och ansvarsfulla åliggande, och med rastlös ifver grep han det stora verket an. Äfven om ej alla de, som med honom stodo i beröring, förmådde att uppfatta hans snille eller mäta omfånget af hans kunskaper och verksamhet, kunde dock ingen för-

*) Wirsén i bref till Skogman den 15 Juni 1820, med anledning af en då beslutad, ehuru först senare tillsatt finans-kommitté.

neka hans sjelfständighet, hans upphöjda tänkesätt, hans brinnande nit för allt som han ansåg befordra ett älskadt fosterlands anseende och välstånd. Här må blott erinras om de flera af honom utarbetade författningar, som under hans förvaltningstid utkommo, åsyftande jordbrukets, handelns och öfriga näringars förkofran under en småningom utvidgad frihet, samt en hittills saknad stadga i mynt och penningeförhållanden. Ehuru han i sina åtgärder ständigt leddes af öfvertygelsen, att »förändringar i bestående förhållanden böra med varsamhet införas, och befintliga intressen icke förnärmas» *), voro visserligen *de* ganska få, som med större värma än han omfattade nödiga förbättringar. Ofta syntes hans bemödanden i sådan syftning röna föga framgång, men deras tidsenliga riktning förvissade honom om slutlig seger, och han hade själsstorhet nog att glädjas, då han längre fram småningom såg sitt utsäde mogna till skörd, sina åsigter göra sig gällande, äfven om *deras* seger då icke fästade någon lager kring *hans* panna. Hans grundsatser i afseende på tull- **) och

*) En uppsats i SKOGMANS Common-Place-Book, kallad de *Conservative.*

**) SKOGMANS dagbok visar, att han redan år 1814 umgicks med tanken att utbyta de i tulltaxan stadgade införselsförbud mot lämpliga tullafgifter.

bank- *) lagstiftning hafva först under de senast förflutna åren, i sistnämda hänseende till och med ännu endast delvis, vunnit sin tillämpning. Med synnerligt nit ifrade han för allt som kunde leda till förbättring af den egentligen så kallade arbetande klassens ställning. I sådant afseende sökte han sprida en allmännare kännedom af sparbanks-inrättningar, för hvilkas införande fäderneslandet väsendtligen till honom står i förbindelse **). Såsom ett

*) Vid 1834 års riksdag väckte SKOGMAN hos ridderskapet och adeln motion om en lag för enskilta banker, jemte förslag till densamma, åsyftande att fylla bristerna i den af Kongl. Maj:t den 14 Januari 1824 i ämnet utfärdade kungörelse, och omfattande nödiga föreskrifter ej blott för hvad man sedermera i allmänhet kallat enskilta banker, utan ock för sådana inrättningar, som, under namn af filial-banker, först tjuge år senare kommo till stånd. Åt en framtid torde det vara förbehållet att fullständigt genomföra hvad SKOGMAN redan då åsyftade, eller att inskränka riks-bankens låne-rörelse egentligen till att lemna förlag åt särskilta korporationer, föreningar och bolag, som, under tillfyllestgörande ansvarighet för erhållna förskott, skulle besörja utlåningen till enskilta personer, hvarigenom han ville vinna å ena sidan mera enkelhet och säkerhet i bankens förvaltning, och å den andra större lättnad för låntagare, spridda i alla delar af riket.

**) SKOGMAN, som redan år 1818 enligt nådigt uppdrag utarbetade en sedermera från trycket utgifven afhandling om sparbanker, var ända ifrån inrättandet af Stockholms stads sparbank år 1821 dels ledamot, dels ordförande i direktionen för denna stiftelse.

hufvudsakligt medel för vinnande af samma mål betraktade han ock en utvidgad näringsfrihet, hvilken till en stor del genom honom gjort sig gällande i vår lagstiftning.

Stats-sekreteraren SKOGMANS verksamhet var allt för omfattande, allt för djupt ingripande, att icke finna vedersakare. Det klander, som föll på den styrelse han tillhörde, måste äfven drabba honom, och han bar det såsom en man den der vet, att *dagen* endast är en under-rätt, hvars utslag — det må innebära ogillande eller bifall — icke vinner laga kraft, om det icke stadfästes af historiens dom. Tvenne gånger, nemligen vid 1834 och 1840 årens riksdagar, ställdes han inför riksrätt. Allmänt är kändt, att dennas domar blefvo frikännande, — för SKOGMANS minne en tillräcklig upprättelse, om en sådan vore behöflig. Utmärkt genom den öppenhet och klarhet, hvarmed frågorna i några få ord behandlades, är det försvar SKOGMAN afgaf, då konstitutions-utskottets memorial angående anmärkningar, gjorda under granskningen af stats-rådets protokoll, vid 1840 års riksdag hos ridderskapet och adeln föredrogs. Slutet af detta yttrande, tillräckligt antydande den stämning af lugn värdighet, hvari detsamma var affattadt, torde förtjena att här anföras. «Jag har», säger han, »nu genomgått de tjugetre anmärkningspunkter, som röra ämnen tillhörande

min befattning såsom f. d. stats-sekreterare för handels- och finans-ärenden. Af sjutton års mödor och bekymmer i utöfningen af ett embete, hvars verkningskrets stått i beröring med många olika, ofta stridiga intressen, äger jag den tillfredsställelsen, att, samtidigt med min förvaltning, det faktum inträffat, att rikets ekonomiska och financiella tillstånd betydligen förkofrats under successiv utveckling af större frihet i handel och näringar, samt att jag, under den senare tiden, fått medverka till grundvalens läggande för ytterligare förkofran genom besluten om myntbestämningen och dess verkställighet» *). Det enkla vitsord SKOGMAN

*) Om i vederbörlig ordning framstälda, ehuru, efter SKOGMANS öfvertygelse, obefogade eller oväsendtliga anmärkningar icke förmådde rubba hans lugn, kunde detta ännu mindre blifva följden, fastän helt olika känslor hos honom väcktes, utaf de uttryck af hvad man också, ehuru oriktigt, kallat folkets tänkesätt, hvilka från gatan våldsamt inträngde i hans eljest, för den på vanlig väg inträdande, alltid välvilligt öppna boning. I SKOGMANS egenhändiga meritförteckning finner man häröfver, under år 1838, följande anmärkning: »Rönte samma år vid tvenne särskilta tillfällen den utmärkelsen att få genom stenkastning sina fönster i huset N:o 60 vid Skeppsbron sönderslagna, första gången frånvarande på landet den 29 Augusti, andra gången närvarande den 10 September». Han samlade stenarne och försåg dem med påskrifter, såsom: N:o 1, argument mot monarkiska tänkesätt; N:o 2, argument emot näringsfriheten; N:o 3, argument emot Judarnes emancipation, o. s. v., hvarefter de nedlades i den kista, der han

här gifver, rörde endast de för hvar och en synliga följderna af hans embetsförvaltning. Om hans egna förtjenster dervid öfverlemnade han åt andra att dömma. Hans utomordentliga skicklighet såsom embetsman, hans outtröttliga verksamhet, och renheten af alla hans offentliga sträfvanden lära icke heller af någon jäfvas. Otvunget erkändes de af alla dem, åt hvilka, jemte honom, de allmänna ärendenas ledning tid efter annan var anförtrodd. Ännu förvarade bref från ROSENBLAD, WETTERSTEDT, WIRSÉN, LAGERBJELKE, NORDIN, vittna om det förtroende till hans insigter, erfarenhet och säkra omdöme, hvarmed de sökte hans råd, ofta i frågor som lågo utom gränserna för hans egentliga tjenste-åligganden.

---

förvarade sina dyrbarheter. I sammanhang härmed må anföras, huru han betraktade en annan art af anfall, för hvilka han tid efter annan var utsatt, så mycket anmärkningsvärdare, som vanans makt och hvardagslagets inflytande då ännu icke i allmänhet hunnit, i samma mån som numera, förringa deras betydelse. I December månad 1837 af dåvarande hof-kansleren friherre VON SCHULTZENHEIM tillfrågad, om han ansåg en honom rörande tidnings-artikel böra åtalas, svarade SKOGMAN: »Herr friherren och hof-kansleren har behagat meddela mig bilagda tidningsnummer, som innehåller en tidnings-artikel rörande min ringa person.... För min enskilta del yrkar eller önskar jag icke det åtal, hvarom tit. väckt fråga. Jag hoppas, att de, som känna mig personligen, dömma mig rättvisare och skonsammare, än artikelns författare; hvad de, som ej känna mig, tänka eller säga om mig, är mig fullkomligen likgiltigt».

Med grefve VON PLATEN stod SKOGMAN under femton år i trägen brefvexling och erhöll af honom det offentliga erkännande, att han »väsendtligen hade bidragit till Göta-kanal-arbetets framgång». Bland de många bevisen, huru högt han af sina samtida inom konungens rådkammare uppskattades, må blott nämnas, att ROSENSTEIN ansåg honom såsom den snillrikaste bland sina embetsbröder, och att, då SKOGMAN vid ett tillfälle till grefve AF WETTERSTEDT yttrat önskan att nedlägga sin befattning, denne följande dagen skref: »Jag har ej sofvit mycket i natt. Herr stats-sekreterarens sista ord, då vi i går afton åtskildes, hafva djupt fallit på mitt hjerta och ökat mina bekymmer. Jag besvär tit. af vänskap att ej framställa och utföra hvad i går omnämdes. Att tit. nu skulle lemna oss, vore den största förlust vi kunde göra».

Under sitt vistande i Amerika uttrycker SKOGMAN i sin dagbok den önskan, att efter hemkomsten till fäderneslandet, till vinnande af praktiska insigter, blifva använd i utomordentliga kommittéer. Denna önskan blef också visserligen uppfyld, ty att uppräkna alla, för de mest olikartade ändamål tillsatta kommittéer, i hvilka han, ända till de sista dagarne af sin lefnad, såsom en alltid inflytelserik ledamot eller ordförande deltog, skulle leda till en

allt för tröttande vidlyftighet *). Dessutom bestridde han, jemte sin tjenst såsom stats-sekreterare, tid efter annan flera mer eller mindre vigtiga befattningar **), bland hvilka den sista var president-em-

*) SKOGMAN förordnades år 1815 till ledamot i en kommitté för tullförfattningarnes öfverseende; 1818 till ledamot i en sådan till utarbetande af en förändrad räkenskaps-metod för tullverket; 1823 till ledamot i en då tillsatt finans-kommitté; 1825 till ledamot i en af svenske och norske män sammansatt kommitté, som föreslog de genom kongl. kungörelsen den 24 Maj 1825 fastställda bestämmelser om Sveriges och Norges inbördes handelsförhållanden; 1844 till ordförande i en kommitté för kongl. teaterns reorganisation; 1845 till ordförande i en kommitté till utarbetande af förslag om reglering af bränvinsbränningen i riket; 1850 till ordförande i bestyrelsen för en slöjd-exposition i Stockholm; 1852 till ordförande i en kommitté för kreditförhållandenas och låneanstalternas ordnande i riket; 1854 till ordförande i en kommitté angående rikets statistiska förhållanden, samt slutligen år 1855 till ledamot i en af tre svenske och tre norske män sammansatt kommitté, rörande de förenade rikenas inbördes handelsförhållanden. SKOGMAN deltog jemväl, enligt nådigt förordnande, såsom underhandlare vid en den 8 Maj 1838 med Ryssland afslutad handels- och sjöfarts-traktat, i anledning hvaraf han af Rysslands kejsare utnämdes till riddare af kejs. ryska St. Annæ-ordens 1:sta klass.

**) Han utnämdes år 1821 till ledamot i den dåvarande general-tull-direktionen; 1825 till ledamot i kongl. nummerlotteri-direktionen; 1830 till chef för myntverket, i hvilken egenskap han fortfor till år 1835, under hvilken tid verkets ombyggnad i dess förra lokal fullbordades; 1835 till ledamot i tabell-kommissionen, och följande år till ordförande i kongl. konvoj-kommissariatet; 1838 till ordförande i direktionen för teknologiska institutet, och år 1847 till ordfö-

betet i kongl. kommers-kollegium, till hvilket han, efter fem års förvaltning deraf såsom tillförordnad, i nåder utnämdes, och hvilket han ännu vid sin död innehade.

Man kunde med skäl föreställa sig, att alla dessa tjenstebefattningar och nådiga uppdrag måste taga i anspråk hela den tid en man förmår att egna åt ett ansträngande arbete, och likväl var SKOGMANS förmåga tillräcklig äfven för den verksamhet, som ålades honom af medborgares förtroende samt af hans eget begär efter vetenskapliga sysselsättningar. Af konungen upphöjd i adeligt stånd *), deltog han mer eller mindre träget i alla derefter följande riksdagar, vid tvenne af dem såsom ledamot i banko-utskottet, och åtnjöt under flera år

---

rande i den då af Kongl. Maj:t tillsatta karantäns-kommissionen, hvilken lönlösa befattning han fortfarande bestridde till kommissionens upplösning i April månad 1852. Dessutom var han tvenne gånger, nemligen åren 1829 och 1831, förordnad att förvalta öfver-post-direktörs-embetet, äfvensom han den 28 September 1833 förordnades att tills vidare förvalta president-embetet i Kongl. kommers-kollegium, till hvilket han den 21 September 1838 utnämdes.

*) År 1826. På femtionde årsdagen af sitt inträde i rikets tjenst blef presidenten SKOGMAN, den 13 Juli 1854, utnämd till friherre, i hvilken egenskap han under N:o 400 introducerades på riddarhuset. Hans mångsidiga förtjenster hade dessutom erhållit ett erkännande, då han år 1822 utnämdes till riddare och 1829 till kommendör af kongl. nordstjerne-orden.

sitt ståndsförtroende att vara dess fullmäktig i rikets ständers bank *). Såsom ledamot af ridderskapet och adeln deltog SKOGMAN, särdeles under de senare riksdagarne, sällan i ståndets öfverläggningar. För att förmå honom att uppträda, fordrades att han skulle finna en vigtig fråga outredd, och utgången möjligen beroende af de upplysningar han hade att meddela. Sjelf sökte han blott sanningen och trodde, att denna, enkelt framställd, måste göra sig gällande. Någon annan seger ville han ej vinna. Hans tal innehöll också intet mer, än som för ämnets utredande var nödigt, aldrig en öfverflödig mening, sällan ett ord som kunnat uteslutas. Mer än de flesta fri från fördomar, hvilka han kallade »missbildningar i förståndet», kunde han, ehuru bestämd i sina åsigter, aldrig blifva hvad man egentligen kallar partiman. För mycket upplyst att någonsin blifva ensidig, var han i full besittning af den fina bildning, som ensam kan gifva förmåga att kläda äfven den djupa tanken i en lätt och angenäm drägt, och hans yttranden blefvo der-

*) Till fullmäktig i banken valdes SKOGMAN första gången år 1848, samt återvaldes vid 1850 och 1853 årens riksdagar, hvarjemte han år 1851 af fullmäktige i banken utsågs att deltaga i en kommitté till upprättande af förslag till en förändrad organisation af banko-verket, rörande hvars historia och öfriga förhållanden han ägde en högst omfattande kännedom.

före från alla sidor emottagna med lika mycket förtroende, som de tillfredsställde genom sin form.

Fontenelle sade om Leibniz, att man, för att teckna honom, måste, i motsats till forntiden, som af flera Herkuler gjorde en, af Leibniz ensam göra flera lärde. Något dylikt kan äfven sägas om Skogman. Utmärkt genom sina egenskaper såsom embetsman och statsman, var han det föga mindre såsom vitterhets-idkare och lärd. Att känna honom endast i förra hänseendet, är att känna honom ofullständigt.

Född i en slägt, inom hvilken den klassiska bildningen var hemmastadd och rätt uppskattad, hade Skogman, såsom nämdt är, redan i ynglingaåren egnat sig åt de studier, genom hvilka han sedermera i rikt mått tillegnade sig densamma. Med förkärlek omfattade han det gamla Roms häfdatecknare och skalder, hvilka under mannaåldern för honom utgjorde ett tidsfördrif, skänkande hvila efter den flydda dagens mödor och kraft till nya. I Frankrikes, Tysklands och Italiens nyare litteratur var han väl bevandrad, men älskade dock företrädesvis Englands, med hvars skalder han var lika förtrogen, som med dess författare i stats-ekonomiska och politiska ämnen. Lycklig deri att han mindes och ögonblickligen hade till hands nästan allt hvad han läst, ägde han den ännu sällsyntare för-

mågan att tillegna sig andan af det, som förtjenade att på sådant sätt bibehållas. Sparsam på ord, lät han endast den lilla kretsen af närmare vänner blicka in i den skattkammare, der hans vetandes rikedomar lågo fullständigt ordnade. SKOGMAN skref mycket och väl, men tryckte, åtminstone jemförelsevis, sällan hvad han skrifvit, och då dessutom hans af trycket utgifna arbeten hufvudsakligen röra statsförvaltning och finanser, — ämnen, hvilka ej af den större allmänheten med särdeles deltagande omfattas, — är han såsom författare mindre känd, än han förtjenat och under andra omständigheter visserligen blifvit *). För att fullständigt göra denna lärorika bekantskap, måste man söka den i hans efterlemnade handskrifter, omfattande de mest olikartade ämnen, såsom handel, näringar, banker, skön litteratur och konst, samt historiska, filosofiska och kritiska uppsatser, alla utmärkande sig lika mycket

*) SKOGMAN har af trycket utgifvit: Om sparbanker, Stockholm 1820; Försök uti moraliska, politiska och ekonomiska ämnen af FRANCIS BACON, Lord Verulam, Viscount St. Albans, öfversättning från engelskan, Stockholm 1821; Tankar om räntans nedsättande å statsskulden, Stockholm 1828; Arkivet (en samling af politiska, financiella och statistiska uppsatser), 3 häften, Stockholm 1841 och 1842; Anteckningar om Svea rikes bank och allmänna lånerörelsen i Sverige, 2 del. Stockholm 1845; Inledning till SAY's afhandling i statshållhusningsläran, hvilket verks utgifvande på modersmålet SKOGMAN föranstaltade.

genom vidsträckt sakkännedom, som tankarnes och skrifsättets klarhet.

Det var en naturlig följd af SKOGMANS tjenståligganden, att frågor om näringar och finanser särskilt skulle blifva föremål för hans begrundande, hvarföre man också ofta finner sådana behandlade i hans efterlemnade Common-Place-Book. I afseende på de förra ansåg han friheten att, under iakttagande af stadgad ordning, men utan tidsödande och kostsamma omvägar, få använda de krafter och anlag naturen förlänat, såsom den största välgerning den stora massan af folket kunde erhålla. Emellertid trodde han, att äfven i detta hänseende en obegränsad frihet, utan all ordning och utan alla garantier, skulle åstadkomma en anarkisk täflan, ledanda till producenternas undergång och arbetarnes elände. »Det är klokt», säger han derföre, »att i den ekonomiska lagstiftningen undvika ytterliga åtgärder och hastiga förändringar. Det är klokt att väl se sig före åt alla håll, innan man gör ett steg framåt. *Sed vestigia nulla retrorsum*». *) Likasom ordningen i allmänhet var för SKOGMAN frihetens vilkor, så yrkade han den ock i rikets finan-

*) Common-Place-Book, tvenne uppsatser kallade: »En suck öfver näringsfriheten» och »Trosbekännelse i statshushållningen».

ser *). Pappersmynt ansåg han ledande till oordning, och yttrar derom skämtande: »Om pappersmynt varit kändt i konung Davids tid, skulle det säkert blifvit uppräknadt ibland de landsplågor, som profeten, för hans synders skull, öfverlemnade till hans val».

I afseende på förestående ämnen skref Skogman år 1838 en afhandling: »*Betraktelser öfver Sveriges grundlagar*, i hvad de röra *beskattning*, statsverkets inkomster och utgifter, *banken* och *myntväsendet*, samt statsskulden», som otvifvelaktigt förtjenade att spridas till en allmännare kännedom, men för hvilken en något fullständig redogörelse skulle föranleda en för tillfället olämplig vidlyftighet. Detsamma gäller om hans »Tafla öfver Sveriges financiella förhållanden» 1838, hans »Frågor om grundräntorna», med flera uppsatser af stort värde.

Ehuru Skogmans verksamhet hufvudsakligen var statsmannens, och flertalet af hans skrifter der-

*) »Ordning i finanserna är för staten lika nödvändig, som helsan för individen». Såsom vilkor för ordningen häri uppställde Skogman *ett stadgadt myntvärde; jemvigt mellan inkomster och utgifter*, utom för vissa utomordentliga behof, egentligen åsyftande framtidens nytta; *en verklig kredit*, grundad på statens noggranhet och ärlighet att uppfylla ingångna förbindelser; *ett rättvist beskattningssystem*, samt *redighet i statens räkenskaper*, och deras *offentlighet*. Arkivet, andra häftet, sid. 67.

om bära vittne, måste hans religiösa känsla och skönhetssinne någon gång gifva sig uttryck. I hans »*Minnen af plågans timmar*» (1847) finner man sådana nedlagda, stundom djupt allvarliga, stundom lifvade af ett i grunden gladt och skämtsamt lynne, alltid lärorika. Menniskans inre väsende, hennes förmåga af utveckling till en större fullkomlighet, sysselsatte ofta hans tankar. Han anmärker, att den större fullkomning, menniskan kan gifva sina fysiska krafter och förmögenheter, snart är uppnådd, hvaremot den utveckling, hennes förstånd kan erhålla, är obegränsad, likasom den förädling hon kan gifva sin vilja. Såsom målet för denna utbildning och förädling satte han förmågan hos menniskan att begripa den gudomliga delen af sitt väsende. »Dock», klagar han, »striden mellan *djuret* och *engeln* fortgår i otaliga skepnader. Stundom segrar engeln, oftare djuret, till och med helt och hållet, hvilket sällan inträffar med engeln».

Skogmans fina smak och utbildade konstsinne, hvilka inom kretsen af hans vänner och beundrare drogo de sköna konsternas utmärktaste idkare inom fäderneslandet, uttryckte sig i några få ord: »Det sanna sköna i konsten, liksom uti litteraturen, består icke i en fulländad framställning af hvad föremål som helst, utan i en fullkomlig framställning af sköna föremål. Det rysliga, det afskyvärda må

sparsamt nyttjas såsom skugga eller kontrast, men aldrig blifva hufvudföremål för en tafla, ett bildhuggeri, eller ett vitterhets-arbete, på vers eller prosa». På grund af denna åsigt uttalade han ock en sträng förkastelsedom öfver »Victor Hugo, Alexander Dumas, Eugène Sue och tutti quanti, hvilka förderfvat nuvarande slägtes både smak och seder». Af naturen begåfvad med ett poetiskt sinne, utveckladt genom läsning och ett förtroligt umgänge med tidens största skalder inom fäderneslandet och dess grannriken, dyrkade han sånggudinnorna med värma, men offrade åt dem endast i förbigående, såsom ett tidsfördrif, en hvila efter de ansträngande tjenstebestyren. Också slöt han sina vittra försök inom kretsen af närmare vänner. Hans förut nämda omarbetning af Macbeth, som af FRANZÉN högt lofordas, och en i samma häfte införd dikt, kallad *Drottning Christinas sista regeringsår, historisk fantasi,* antyda emellertid, att honom ej saknades i rikt mått poetiska tankar, om han än ej vunnit den böjlighet i versbildning, som äfven de största anlag ej utan öfning kunna uppnå *).

SKOGMANS vetenskapliga förtjenster kunde ej undgå att väcka de lärdes uppmärksamhet och be-

*) Utom nämda tvenne stycken innehålla SKOGMANS »Minnen från lediga stunder» en på fransyska språket skrifven komedi: *Le roi de carreau. Histoire véritable en 5 tableaux. 1857.*

redde honom tidigt ett rum såsom ledamot af kongl. vetenskaps-akademien *), som några år senare valde honom till sin president **).

Af kongl. vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademien kallades presidenten SKOGMAN år 1842 till heders-ledamot och tog der sitt inträde med en afhandling: *Caius Plinius Cæcilius Secundus. Skildringar af Rom vid hans tid.* Sjelf kallade SKOGMAN denna afhandling »ett lärospån», som han sammanfattat egentligen för att vittna om hans kärlek för studier; — andra erkänna deri ett verk af den lärde mästarens hand. Ett ämne, som i flera afseenden låg honom närmare, kunde han ej välja. Med en från ungdomen närd böjelse för poesi, med en ifver för studier, som följde honom genom lifvet, beklädde PLINIUS såsom embetsman flera lägre och högre befattningar, samt ägde i hög grad ynnest och förtroende af sin furste, i hvars rådslag han slutligen kallades att deltaga. Han föredrog studier framför allt, utom nöjet att tjena sina vän-

*) Den 2 Mars 1825.

**) År 1831. Befattningen såsom president i vetenskaps-akademien nedlade SKOGMAN följande år med ett tal innehållande Anmärkningar om karantäns-anstalter, hvari han skildrade de åtgärder mot smittosamma sjukdomar, hvilka från äldsta tider blifvit inom Europa vidtagna, samt meddelade de slutsatser i afseende på karantäns-anstalters användande och gagn, hvartill erfarenheten syntes honom föranleda.

ner; han läste och skref äfven under det han reste. Månne icke äfven SKOGMAN skulle kunna sålunda tecknas? PLINIUS var väl af lyckan mera gynnad deri, att han ägde stora landtgods, sin Laurentinska villa, sin egendom i Toscana, sin villa vid stranden af Como-sjön, hans födelsebygd; men båda njöto lika af naturens skönhet, af landtlefnadens ostörda lugn, och då SKOGMAN anförer PLINII ord: »O haf, o strand, huru många höga tankar hafven I ej ingifvit mig», månne han ej deri förnam en återklang af sitt eget inres erfarenhet?

Då SKOGMAN, hvars alltid upplysta och nitiska medverkan åtskilliga andra in- och utländska sällskap för vetenskapliga eller litterära ändamål *) skyndat att tillegna sig, för elfva år sedan, med ett tal öfver företrädaren, HANS JÄRTA, tog sitt inträde i detta samfund, befann han sig i en krets af vänner, dem han redan länge genom sitt snille och sin lärdom tillhört. Åt den enskilta vänskapen, åt den större förmågan bör jag ock öfverlemna att skildra hvad Svenska Akademien särskilt med honom förlorat. Blott några få ord angående slutet af hans lefnad må ännu tillåtas mig att anföra.

*) Bland dessa må nämnas Linnéska samfundet, sjömannasällskapet i Göteborg, kongl. oldskrift-sällskapet i Köpenhamn, sällskapet för spridande af nyttiga kunskaper, och svenska fornskrift-sällskapet.

Ehuru friherre SKOGMAN af naturen blifvit begåfvad med en stark helsa, var tanken på döden för honom icke främmande. Redan från yngre åren hade han gjort sig med densamma förtrolig. Då han skulle företaga sin redan omnämda resa från England till Amerika, uppsatte och hemsände han ett förordnande om sin yttersta vilja. Tretio år senare föranleddes han genom förlusten af en gammal vän att, såsom han sjelf uttrycker sig, »skrifva några ord om mina önskningar i ett ämne, som på det hela egentligen ej angår mig, — jag menar min begrafning». Dessa önskningar afsågo endast den största enkelhet, att till denna högtid ingen bjudning fick äga rum, närmaste anhöriga och vänner endast underrättas om dagen och timman för jordfästningen, som borde ske på öppen kyrkogård tidigt på morgonen, eller på aftonen i solnedgången. Intet fick dervid talas eller sjungas utöfver det vackra formuläret i svenska kyrkohandboken, hvarjemte tacksägelsen ej heller borde innehålla mer än de gamla ordalagen om hädankallandet af en hederlig man der eller der. Under de senare åren led friherre SKOGMAN mycket af en *tic douloureux*, men det var först i December månad 1855 som krafterna efter en svår, men, såsom det tycktes, öfvervunnen sjukdom började aftaga. Icke desto

mindre och ehuru han sjelf anade sin snart förestående bortgång *), fortfor han att sköta sina vanliga tjenste-åligganden, samt deltog i arbetet med den svensk-norska kommittéen för ordnandet af de förenade rikenas inbördes handelsförhållanden.

Först vid medlet af följande Februari månad inträdde en märkbar försämring, som likväl icke hindrade SKOGMAN att dagligen någon stund sysselsätta sig med läsning, till dess, den 20 i samma månad, plötsligen allt hopp om vederfående var ute. Han sade då till sin vid dödsbädden troget vaktande son: »il faut passer par là, men det är odrägligt att ligga så här, utan att det vill blifva någon ändring», hvarefter han uttryckte sin förmodan, att telegraf-underrättelse om freds-preliminärernas afslutande mellan vestmakterna och Ryssland snart vore att emotse. Vid middagstiden dikterade han med svag röst, men utan att stappla eller omsäga sig, ett förordnande om sin qvarlåtenskap, och emottog derefter besök af en vän. Blott *ett* sådant hade han ännu att vänta. Det var *befriaren*, som, med lugn afvaktad, infann sig stilla några timmar senare, då solen var i nedgången.

---

*) Att så var, synes endast af följande rader, hvilka han vid den tiden tecknade på ett löst papper:

Inveni portum. Spes et Fortuna, valete!
Sat me lusistis: ludite nunc alios.

Ofullständigt och af en ovan hand har friherre Skogmans bild här blifvit tecknad, men den skall dock icke förblekna, ty, såsom han sjelf, med en af fosterlandskärleken lifvad känsla, i en af sina dikter *) uttrycker sig:

— — — — — — — — »jag hoppas,
Att aldrig komma skall den tid, då svenska hjertan
Ej klappa mer vid ärofulla minnen».

*) »Drottning Christinas sista regerings-år».

SVAR

på Grefve Hamiltons inträdestal

af

Akademiens Direktör och Sekreterare Friherre von Beskow.

Herr Grefve!

Om eder företrädare fått utse tolk af sitt minne, så hade han af honom önskat blott en sann, okonstlad, flärdlös teckning, sådan den Ni lemnat. Troget, som i en spegelbild, har Ni återgifvit dragen af friherre Skogmans sällsynta statsmanna-egenskaper, klassiska bildning, fosterländska tänkesätt och varma, mennisko-älskande hjerta; huru han var oumbärlig öfverallt der upplysning, skarpsinnighet, kraft, sammanhållning och ordnande förmåga kräfdes; huru han öfverhopades af allmänna uppdrag och bar dem ännu med hand och röst fjettrade af plågan, med blicken halfskymd af dödens slöja. Ni har visat, huru i hans minne fanns skrinlagdt det märkligaste från Greklands och Roms yppersta författare, ända till det nyaste i litteratur och konst, och huru hans hufvud, liksom Mimers, hade svar på alla frågor.

Inom detta samfund, der han bortlade statsmannen och uppträdde endast som akademist, skönjdes lätt, att han ursprungligen varit ämnad för den lärda banan, och man förundrades ej öfver, att han redan för femtio år sedan varit påräknad af CHORÆUS, VALERIUS, KULLBERG, och andra den tidens unga författare, såsom verksam medarbetare i den vittra tidskrift, hvarmed de, i början af detta århundrade, ämnade skänka Sverige en fortsättning af KELLGRENS berömda dagblad, och att hans hvila från statsmannabestyren utgjordes af aldrig afbrutna studier, af stunder egnade åt HORATIUS eller SHAKSPEARE, GOETHE eller TASSO, ehuru en hos honom aldrig öfvervunnen blyghet, eller motvilja att visa sig lärd, för mängden dolde det fortsatta umgänget med sånggudinnorna. Det gifves intet fält för detta samfunds verksamhet, der SKOGMAN ej var hemmastadd; ingen art af författareskap, der ej hans fördomsfria, säkra blick genomträngde den yttre omklädnaden, för att träffa kärnan, det väsentliga, och under delade meningar kunde en anmärkning af honom grunda beslutet. Ingen har bättre bekräftat Romarskaldens ord, att

Tankens riktighet är *rättskrifningens* källa och ursprung,
Allt hvad du väl *förstår*, skall villigt förklaras af orden.

Han visste mer än de fleste; derför dömde han säkrare, och när Svenska Akademiens stiftare här

öppnade ett rum för dem, som, enligt hans uttryck, »genom en vidsträckt lärdom stadgat sina omdömen på grunder, som tider och sekler dem förelagt», kunde denna fordran sällan säkrare uppfyllas, än af SKOGMAN.

Men han ägde ännu en annan rätt till den plats, som han här intog. Jemför man den lätthet, hvarmed vårt språk ofta så till sägandes skrifver sig sjelf i mängden af verser och tal, med det tvång och de svårigheter, hvarunder det rörer sig i embetsmannastylen, så är en hög förtjenst i denna väg långt sällsyntare, än vitterhets-idkarens i vanlig mening; oberäknadt, att på riktighet, klarhet och tydlighet i de allmänna författningarne hvilar medborgares väl, stundom fäderneslandets säkerhet, men på samma egenskaper i ett vitterhetsstycke blott de mindre vådliga pligterna mot språkläran. GUSTAF III ville utmärka detta, när han i sin stiftelse för språket inkallade jemväl dem, som lemnat mönster af skrif-art i rikets handlingar, och han utmärkte som sådana HÖPKEN, SCHEFFER, HERMANSON och SCHRÖDERHEIM. Genom hans instiftelsetal går synbarligen tanken att sammansmälta statsbestyren med den vittra odlingen, och han uppmanar sina statsmän att, som han yttrar sig, »återkalla minnet af de tider i det gamla Rom, då man såg de förnämsta medborgare förena bokliga kon-

sters skötsel med rikets yppersta värf, och med samma röst, de styrkt rådslagen, med samma hand, de tecknat besluten, upplysa medborgare genom sina skrifter och pryda språket med sin vitterhet». Hans uppmaning innebar ett stort åliggande, ingalunda en tom hedersbevisning, som mången sig det föreställt. Att den af honom åsyftade förening emellan den vittra bildningen och det högre embetsmannalifvet burit frukt ända till en senare tid, vittna namnen ADLERBETH, ROSENSTEIN, EDELCRANTZ, BLOM, ZIBET, LAGERBJELKE, WETTERSTEDT, BRINKMAN, JÄRTA, MÖRNER, KULLBERG, VALERIUS och SKOGMAN, alla ledamöter af detta samfund. Sällan torde något land framvisa en vackrare kedja af vittert bildade embetsmän.

Det berättas, att, vid SKOGMANS val, någon skulle skämtande yttrat, att *den* visserligen vore författare, som skrifvit så många författningar. I dessa ord ligger otvifvelaktigt sanning. Det behöfs ej sägas, att ordet *vitter* kommer af *veta,* och att författareskap icke utgöres blott af blomstrande talesätt, vackra bilder, välljudande vers; men af vigtiga sanningar och föreskrifter i alla ämnen, den svåra styrelseläran icke undantagen; *dess* bud kunna minst klädas i diktens skimrande drägt, men ljus, skarpsinne, bestämdhet, tydlighet och ordning äro för en författare lika väsentliga egenskaper. Må-

hända gifves hos oss intet sällsyntare än en klassisk embetsmannastyl: ädel utan prål, kort utan otydlighet, skön äfven utan prydnader, icke emedan författaren saknar dem, utan emedan han förbjuder deras användande der lagen eller makten talar. Under det nästan allt i vårt fädernesland ombildats och föryngrats, har vårt embetsmannaspråk bibehållit samma tunga, obändiga former, en efterbildning af den gamla tyska rikskansli-stylen. Skogmans snille, hvilket trängde sig fram ända i embetsbetänkandet, tillät honom att undvika de tvenne afvägar, på hvilka embetsmannastylen så ofta förirrar sig, då den antingen invecklar ämnet i långsläpiga, ändlösa meningar, eller då den iklädes prydnader, främmande för saken, som deraf fördunklas, i stället att förtydligas.

I den träffande skildring, som Ni, herr grefve, lemnat af Skogman såsom embetsman, må här blott ett mindre bekant, enskilt drag tilläggas. Under den tid, då illviljan som hätskast göt sitt gift öfver honom; då han offentligen framställdes såsom oförtjent af sin konungs förtroende och vådlig för fäderneslandet, erbjöds honom en högre beställning, med mångdubbelt rikare förmåner, i ett främmande land. Hans fosterlandskärlek och pligtkänsla nekade honom att mottaga kallelsen, och han qvarstannade der han var misskänd och hans lif för-

bittradt af tärande bekymmer. Hans tröst, hans rikedom, var en förträfflig maka, förhoppningsfulla barn, och vänner, af hvilka han ägde flera och trofastare än som vanligen falla på en dödligs lott.

Då Ni nu, herr grefve, intager denne utmärkte mans rum, - kommer Ni till akademien icke som främling. Tjuge år äro förflutna sedan HANS JÄRTA, med den honom egna värma och liflighet, när något glädjande träffat fäderneslandet eller dess häfder, först uttryckte sin fägnad deröfver, att omsider framträdt en tecknare af krigsväsendet under den store GUSTAF ADOLF, af hvars hand flera då ännu oskrifna blad i HALLENBERGS berömda verk öfver denne konung fullständigats, och hvars skrift, upptagande ett band af vitterhets-akademiens handlingar och utmärkt med dess högsta belöning, ägde till författare en ung löjtnant, af en fräjdad ätt. Den storartade tafla öfver de nyskapelser i krigskonsten, genom hvilka GUSTAF ADOLF besegrade flertaligare fiender och framflyttade krigsvetenskapen mer än ett århundrade, och af hvilken skildring äfven gamle vandrare på våra häfders fält erkänt sig ägt att lära, föranledde den unge krigarens inkallande till arbetande ledamot af det vittra samfund, som belönt honom, och hvars handlingar han riktade med ett inträdestal om Grekernas befästningskonst, vittnande om förtrolig bekantskap äfven med de gamle. JÄRTA

förutsade då den kunskapsrike ynglingens framtidsbana, med en siareblick, som jemväl denna dag bekräftat. De litterära sysselsättningarne underhöllos af honom, vare sig såsom ordförande vid särskilta tillfällen i nämda akademi, eller såsom sekreterare i det af TIBELL stiftade krigsmanna-samfund, hvars verksamhet erhöll ett högre lif. Offentliga uppdrag af vigt omvexlade med de litterära, förtroenden ökades, och snart såg man den unge krigaren i spetsen för rikets första stånd, beklädande den främsta talareplats i fäderneslandet, med en värdighet, som lika erkänts af konungen, Sveriges ridderskap, och allmänna omdömet. Alltsedan AXEL FERSENS tid, eller på hundrade år, är Ni, herr grefve, den förste åt hvilken landtmarskalks-stafven blifvit trenne gånger förtrodd. Det var om FERSEN som akademiens stiftare på invigningsdagen yttrade: »Hvem har mer rätt att deltaga i ett samhälle egnadt svenska språket, än den, som så ofta fört ordet i rikets allmänna sammankomster?» .... Tillämpningen häraf gör sig sjelf. Vi lyde stiftarens röst, då vi helse Eder inom vår krets, der säkerligen äfven han, om vi ännu hägnades af hans blickar, med nöje skulle se en ädel sonson af den snillrike man, som var skötvän af *Skördarnes* skald, och, liksom denne, genom förmågan att kläda sanningen i behagens drägt, omistlig i GUSTAFS dagliga omgifning. Också Ni,

herr grefve, skall icke utan en hemlig rörelse intaga ett rum, som innehafts af HANS JÄRTA, eder bildnings fostrare, och som senast lemnats af en förtrogen vän till eder vördnadsvärde fader, af hvilken Ni äger den medborgerliga dygdens arf och efterdöme, och hvars hela lif var ett äreminne.

Sedan grefve HAMILTON härefter undertecknat akademiens stadgar och blifvit förd till sin plats bland akademiens ledamöter, gaf ordföranden tillkänna, att till innevarande års täflan inkommit 23 skrifter, hvaraf 2 i vältaligheten och 21 i skaldekonsten, bland hvilka senare akademien med andra priset utmärkt n:o 10, *Dikter*. Af denna skrift uppläste H. Ex. herr friherre MANDERSTRÖM så mycket tiden medgaf.

Då författaren, filosofie magistern, sekreteraren vid svenska trädgårdsföreningen, herr OLOF ENEROTH, var frånvarande, skulle belöningen åt honom förvaras.

Enahanda utmärkelse hade akademien tillagt n:o 16, *En natt på Wettern*, hvaraf valda ställen upplästes af herr BÖTTIGER.

Författaren, kollega vid Katarina elementar-läroverk, magister HERMAN BJURSTEN, framfördes till direktören, som vid belöningens öfverlemnande förklarade för honom akademiens bifall.

Akademiens omdöme öfver de öfriga täflings-skrifterna, bland hvilka flera funnits utmärkta af lofvande anlag och särskilta förtjenster, ville akademien med nöje meddela författarne, när de sådant åstunda.

Det akademien anförtrodda kall, såsom en bland vårdarne af fosterländska minnen, har föranledt henne att, i den mån hennes tillgångar medgifvit, jemväl egna minnesvårdar åt Sveriges hädangångna stora skalder. Bland det gustavianska tidehvarfvets snillen saknar »de ömma känslors sångare» ännu en sådan gärd. Ingen runa utvisar det rum, der Spastaras skald hvilar. Akademien har derföre beslutit, att genom en minnessten på Adolf Fredriks kyrkogård gälda denna glömska mot hans namn och förtjenster. Skalden skall då ej längre klaga, att

»Odödlighetens son ej äger
Egen grafvård i sitt fosterland;
Han, som Sverige mången blomma skänkte,
Äger ingen blomma här, som säger:
Se, jag växer än ur Lidners hand.»

Det af akademiens framlidne skyddsherre konung KARL JOHAN stiftade pris för litterära förtjenster har akademien tillagt riks-antiqvarien, riddaren af kongl. nordstjerne-orden, m. m., magister BROR EMIL HILDEBRAND, med afseende å det af honom ombesörjda, särdeles förtjenstfulla utgifvandet af Svenskt Diplomatarium, såsom en af de vigtigaste källor för häfdaforskningen, och, i den mån detta verk närmar sig nyare tider, en urkund för det äldre modersmålet.

Akademien har öfverlemnat sin skådepenning i guld åt utgifvaren af Ordbok öfver Halländska landskapsmålet, ryttmästaren, riddaren af kongl. Vasa-orden, herr PETER MÖLLER, såsom vedermäle af akademiens aktning för detta bidrag till den fosterländska språkforskningen.

Innevarande års minnespenning äger till föremål framlidne assessoren i kongl. bergs-kollegium EMANUEL SVEDENBORG. Åtsidan bär hans bröstbild och namn. Å frånsidan ses en man i antik drägt, stående med brinnande fackla i handen, färdig att nedstiga i en klippgrotta (enligt de gamles föreställning nedgången till Orkus eller de dödas rike). Omskriften ur OVIDIUS: *Quærenti deficit orbis,* innebär, att den synliga verlden var ej tillräcklig för hans forskning. I afskärningen läses: *Arcana velo sublato adspexit vates MDCCLXXII* (antydande, att siaren fick med ohöljd blick skåda in i det fördolda, vid sin död, 1772).

Då stiftaren ålagt akademien att, i hvad på henne kunde ankomma, sprida minnet af de store män, som hedrat fädernesländet, har akademien, sedan dess tillgångar blifvit genom riksens ständers frikostighet förökta, beslutit att hädanefter lemna aftryck af årets minnespenning till hvarje universitets och högre elementar-läroverks myntsamling i riket.

SVEDENBORGS minne, författadt af akademiens sekreterare, upplästes af honom, hvarmed sammankomsten slutades.

MINNE

ÖFVER

ASSESSOREN I BERGS-KOLLEGIUM

EMANUEL SVEDENBORG.

"Hvad är sanning?" frågade den verldslige domaren DEN, som på en gång är sanningen och lifvet. Frågan lemnades obesvarad. Innebär detta en antydning, att sanningen icke är af denna verlden? Också heter det i Skriften, att "vi vete endels och profetere endels". Det eviga ljuset strålar ej obemängdt för dödliga blickar. Vetenskapen, med sina dagliga upptäckter och framsteg, inlägger vad deremot. Men huru föränderliga äro icke ofta hennes egna sanningar? Hvem var under århundraden en säkrare kunskaps-källa, än ARISTOTELES? Kom så en tid som brände hans skrifter såsom fördömliga påfund. Nu vädjar man åter till honom. För årtusenden sedan anade en tänkare, att jorden rörde sig. Andra lärde beviste motsatsen, hvarpå hon stod stilla mer än tusen år, till dess KOPERNIKUS åter satte henne i rörelse. För icke längesedan lefde och dog stjernforskaren i den öfvertygelse, att vi hade sju planeter. Vi räkna nu öfver ett halft hundrade, och upptäcka alltjemt nya. Men sanningen är sig icke blott olik i olika tider. Hon vexlar äfven med luftstrecken. Östern

skiljer sig från Vestern, och Norden från Södern. Hvad som är sanning för en Europé, är det icke för Kinesen; hvad som är sant för en katolik, är det icke för en protestant. Så kunde man påstå, att motsatta sanningar, begge med anspråk på obestridlighet, uppstå på hvar sin sida om en bergskedja, eller ett haf *). Och slutligen synes matematiken utgöra det enda undantag, ty hittills åtminstone har ingen bok lyckats vinna ett allmännare bifall, som innehållit motsatsen af EUKLIDES. Men i sin tillämpning är hvarje vetenskap begränsad. Vi känna lagarne för materiens attraktion, men ej hvad attraktionen är i sig sjelf; vi känna elektricitetens och magnetismens verkningar, men ej dessa krafters innersta natur; elementernas yttre rörelser, men ej deras inre lif. Vetenskapsmannen upplöser metallen, sönderdelar plantor och djur, klyfver ljusstrålen; men har han upplyst huru metallen *beredes* i djupets innandöme, *hvad* som lefver i djuret och plantan, eller hvad som utgör en luftpartikels, en ljusstråles väsen af begynnelsen? Huru förenas de sju färgerna i en stråle? Hur beredes blommans purpur, gräsets grönska? Hur väckes en snillrik tanke, en dröm? Hur berör en blick, ett ord, en ton känslo-strängarne i menniskans själ? CUVIER och

*) MALEBRANCHE, *Recherche de la vérité.*

Linné känna djurens och plantornas yttre tecken, egenheter och lefnadssätt, men ej huru den minsta fiber hos masken skapas, ej huru snigeln återföder sitt afskurna hufvud, salamandern sitt ben, och kräftan sin klo *). Jordens *yta* är oss bekant, — ty de lager man hittills undersökt motsvara ej mer af dess djuplek, än barken utgör af trädet, — men hvad känna vi af jordens innersta, dess medelpunkt? Gömmes der en evig eld, hafvets källor, eller, som andra tro, en stor magnet? Och med dessa ofullständiga kunskaper äro vi likväl arftagare af årtusendens tanke-ansträngningar, och hafva hört upprepas, att man längesedan tydt lifvets och dödens gåta, inträngt i sjelfva skaparens verkstad. Det bör då mindre förundra, om en fräjdad tänkare — den ädle Bonnet — efter att hafva uppmätt gränserna af hvad som är för oss uppenbart och förborgadt, stadnat vid den tanke, att jorden icke vore skapad

*) Spalanzani (*Programme*, p. 61) har upptäckt, att om man skär hufvudet af snigeln (limaçon), så gör han sig ett nytt, hvarmed han lefver och spisar som förut, och hvilket, vid företagen anatomisering, befinnes alldeles likt det gamla. Samme naturforskare afskar ett ben på salamandern, hvilket återväxte så fullständigt, att ingen af de några och nitio delar, hvaraf det utgöres, saknades, och, hvad som var ännu mer undransvärdt, operationen förnyades sex gånger på samma föremål, alltid med samma verkan. Réaumur upptäckte, att kräftornas klor återväxa.

för menniskorna, utan för högre väsenden, hvilka, för oss osynliga, ransaka djupen, genomskåda tingens natur, och småle då de se en LEIBNIZ söka utgissa verldarnes harmoni, eller en HALLER genomtränga naturens hemligheter, som åt ett barns försök att af pickningarne i ett urverk utleta dess dolda rörelser *).

Och likväl utgör detta osläckliga forskningsbegär menniskosjälens adelsbref, vittnet om hennes odödliga börd. Filosofiens historia är menskligheten. Hvarje rörelse i den andeliga verlden, som omskapat vårt slägte, var alltid först en dold gnista hos någon af de stora andar, som upplysningen räknar bland sina anor. Så kan tänkaren säga sig hafva funnit den punkt, som ARKIMEDES saknade, för att lyfta verlden. Också gifves intet större skådespel, än de vexlande skiftena af tanke-odlingens gång, med dess strålljus och mörka slagskuggor, der, liksom hos jordens antipoder, det ena slägtet har dag då det andra har natt. Ty själsverlden är lika litet samtidigt upplyst, som den telluriska. På århundradens ljus följer århundradens skymning, och man har sett det, som ännu vågade kalla sig upplysning, falla ifrån PYTHAGORA'S och PLATO'S himlaburna ideer till en HELVETII och DE LA METT-

*) *Palingénésie philosophique* par CHARLES BONNET.

RIE'S jordkrypande åsigt. Ännu ett skifte, och man skådar, efter en lång kretsgång, odödliga tankefrön, hvilka legat nedmyllade under tusenårig glömska, uppspira i förändrad omklädnad, att lefva på nytt.

I denna omätliga häfd gifves intet dunklare blad, än slutsidan af förra århundradet, som döpte sig sjelf till den sanna upplysningens, — ty tider, liksom enskilte, yfvas vanligen mest af hvad de icke äga, — och der omsider, genom en till det yttersta fallen afart af epikurism, man sökte lösa menskligheténs högsta uppgift medelst sådana, då med allmänt bifall mottagna, skrifter som *l'homme plante* och *l'homme machine*, öfver hvilkas författare *) FREDRIK den store sjelf skref ett äreminne för akademien i Berlin. Längre i materialism och ateism kunde man ej komma, och en återgång, att hämnas förnuft och religion, borde således emotses. I förnuftets namn uppträdde, som vi veta, framför andra KANT, att återförvärfva menniskotankens glömda rättigheter. Mera oväntadt i en tid, hvars tongifvare öppet förnekade Guds tillvaro och själens odödlighet, framträngde från höga Norden en lära om den utdömda andeverlden, dess innevånare och dessas förhållanden till det högsta väsendet. En åskstråle från molnfri himmel kunde ej öfverraska mer,

*) DE LA METTRIE.

än denna anderöst oförberedt träffade en samtid, som nyss inhämtat såsom den djupaste vishet, att lifvets mål var nöjet; att menniskan endast var en konstigare maschin, än djuret, och att då detta är sorgfritt och lyckligt utan föreställningen om ett lif efter detta, fordrade äfven menniskoslägtets sällhet, att afskudda de fördomar, under namn af religion och odödlighet, hvarmed falska prester och herrsklystna tyranner så länge fjettrat oupplysta slägten; denna samtid hade lärt, att man endast behöfde lyda naturens röst, som talte i begären, och att då det plågsammaste af allt var fruktan för döden, hvilken kom af tron på Gud, skulle den förra försvinna med den senare. Och nu räcktes åt henne en tafla öfver detta fruktade lif efter döden, bland himlens innevånare, hvilkas enda själsnäring var godhet och sanning; hvilkas språk var kärlek, och mot hvilkas oskuld, upphöjd till vishetens, sjelfva barnets var en okunnighetens skymning. I detta samhälle — fortfor rösten — skulle menniskans uppfostran efter döden fortsättas af änglar. Och lärans upphofsman, som påstod sig sjelf hafva inhämtat dessa sanningar af änglar, var icke en ung svärmare, en okunnig vettvilling, utan sedan tretio år i Europa allmänt erkänd såsom en af tidens djupsinnigaste, lärdaste och snillrikaste tänkare, redan hunnen till en ålder af nära sextio år. Affall och

meningsskiften inom den lärda verlden voro intet nytt; men en så plötslig och fullständig öfvergång från den framgångsrikaste forskning i filosofi och naturkunnighetens olika delar, hvilken forskning krönts med de berömdaste lärda samfunds bifall och beundran, till en uteslutande sysselsättning med anderymden; en sådan försakelse af ett redan förvärfvadt namn, för drömmar i en öfversinlig verld, hvars tillvaro det upplysta Europa förnekade, hade ingen ännu skådat.

En hel bokverld har redan uppstått, att förklara denne underbare man. Vi äga i främsta rummet EHRENHEIMS mästerliga skildring af hans natursystem, och ATTERBOMS icke mindre ypperliga af hans skönhetslära och andeverld. Efter dem synes hvarje ny teckning blifva, i dubbelt mått, hvad man plägar kalla en *Ilias post Homerum*. Men emellan de begge poler af SVEDENBORGS snille, som desse tänkare belyst, ligga flera områden, hittills mindre berörda, äfven om man till dessa ej räknar det teologiska, som tvifvelsutan är det mest och närmast granskade. Vissa frågor hafva varit länge afhandlade, utan att ännu vara fullkomligt lösta. Man kunde exempelvis ännu spörja: huru är det möjligt, att en sådan siare kunde uppstå midt uti otrons och tviflets tidehvarf? Var hans forskning i det osynliga en naturlig utvecklingsgång af hans snille, eller en

förirring af detsamma? I hvad mån är han befryndad med de nyare natur-filosoferna? Förtjenar han det af en berömd tysk lärd *) honom tillagda ärenamn, af den nyare natur-filosofiens fader? Hvilket är förhållandet af hans lära till äldre och nyare teosofers? Genom hvilken egenhet har inträffat, att det sista skiftet af hans verksamhet så bortskymt de föregående, att man vid hans namn vanligen endast tänker på andeskådaren och glömmer den store vetenskapsmannen, som dock var så långt framom sin tid, att flera af senare dagars berömda upptäckter legat som frön i hans skrifter? Är det för tänkaren af vigt att utröna, icke blott om hans andesyner varit verkliga, hvilket tyckes blifvit hufvudfrågan, utan om han jemväl i vetenskaperna varit en af de största siare? Har han, af vetenskaplig ingifvelse, gjort uppdagelser på himlahvalfvet, som HERSCHELS beräkningar besannat? Är det grundadt, att han, nära fyratio år före upptäckten af HERSCHELS planet, föresagt att den skulle komma? **)

*) GÖRRES.

**) »Herschel entdeckte erst im Jahre 1781 einen siebenten Planeten; Swedenborg hatte aber schon in seinem Werke *De cultu et amore Dei* von 1745, § 11, von sieben ursprünglichen Planeten ausser den Monden gesprochen, ja schon in seinen *Principia rerum naturalium* von 1734 derselben gedacht, wie denn auch fortwährend sieben hingezeichnet sind». TAFEL, *Sammlung von Urkunden betreffend*

Har han tidigare, än någon, anat magnetismens djupa betydelse och derpå vågat grunda en teori för verldsdaningen? Är det okunnighet om SVEDENBORGS naturfilosofiska verk som föranledt MESMER och andra till den principlösa behandling af denna hemliga naturkraft, som så länge fördröjt och ännu fördröjer frukterna af denna stora upptäckt? Har han, tidigare än AMPÈRE, FARADAY och OERSTED, anat, att elektricitet och magnetism utgöra samma kraft? Har han föresett upptäckten af ljusets polaritet och galvanismen? Är han upptäckare af kristallografien? Hafva WOLLASTON, CHARLES FOURIER och OKEN ägt i honom en föregångare? Är det grundadt, att han i anatomien var en lika utmärkt forskare, och att den märkliga uppdagelse, som kallats *foramen Monro* (efter den förmente upptäckaren, anatomen MONRO), varit förut ådagalagd af SVEDENBORG? Har den upptäckt om hjernans rörelse, som af den berömde BLUMENBACH tillskrifves SCHLICHTING, varit flera år förut gjord af SVEDENBORG?*) Är det äfven grundadt, hvad

---

das Leben und den Charakter Emanuel Swedenborgs. II Abth. S. 436.

*) BLUMENBACH, i *Instit. Physiolog.* 1787, §. 201, hänvisar för denna upptäckt till SCHLICHTINGS *Commerc. Litter. Nor.* 1744, p. 409; hvaremot *Intellectual Repository* anförer, att den finnes omständligt afhandlad redan i SVEDENBORGS *Oeconomia regni animalis*, 1740, §§ 349 och 458.

GÖRRES påstår, att SVEDENBORGS *Principia rerum naturalium* förtjena att ställas vid sidan af NEWTON'S naturfilosofiska principer, och att den svenske siarens system skulle, under en skicklig analytikers hand, blifvit lika fruktbart för fysiken, som den store Engländarens gravitationslära blef det för astronomien? Är det en sanning, att BUFFON, LAVOISIER och andra berömda naturforskare begagnat SVEDENBORGS upptäckter, utan källans namngifvande, och att, såsom en fransysk vetenskapsman yttrat, vissa lärde afskräckt från läsningen af SVEDENBORGS verk, på det allmänheten ej måtte skönja, huru stor skuld de till honom ägde, och att de frukta anblicken af denna vetenskapens »polstjerna», som skulle fördunkla dem alla? Om dessa frågor kunna jakande besvaras, och om en enda stor upptäckt vanligen är nog att odödliggöra sin upphofsman, med hvilken vördnad, blandad med förvåning, bör man då ej blicka upp till ett vetenskapligt snille, som kringströr nya uppdagelser i en mängd kunskapsgrenar, likt stjernor kring fästet, öfverlemnande åt andra att gifva dem namn och fästa sin odödlighet vid deras, under det han likgiltigt offrar sin jordiska namnkunnighet åt glömskan, för att vinna evighetens strålkrans? *)

*) I *Journal Encyclopédique*, Sept. 1785, Tom. VI, Partie II, pag. 310 ss., finnes en uppsats af M. DE THOMÉ, hvarur

Närvarande tillfälle medger lika litet, som minnestecknarens inskränkta kunskapsmått, utredandet

---

följande må meddelas, till belysande af åtskilliga bland de ofvan anförda uppgifter:

»Då de af konungen (Ludvig XVI) utnämde kommitterade, till pröfning af animala magnetismen, yttrat i sin berättelse, att det ännu ej gifves någon teori öfver magneten, så har detta påstående redan föranledt åtskilliga reklamationer. Jag tillåter mig äfven en sådan, och, såsom jag tror, den rättmätigaste af alla, till förmån för en högtberömd, för några år sedan afliden lärd. År 1734 utgåfvos af honom, i Dresden och Leipzig, tre folioband, med titel: *Emanuelis Svedenborgii opera philosophica et mineralia.* Det första af dessa band är helt och hållet egnadt åt en upphöjd teori öfver verldsdaningen, såsom grundad på det magnetiska elementet, hvars existens, form och mekanism författaren ådagalägger genom erfarenhetsrön och geometrisk beräkning, samt det grundligaste, på denna dubbla basis fotade resonnement. Enär de begge andra tomerna äro för mitt närvarande syftemål främmande, inskränker jag mig endast till det yttrande i afseende på dem, att de i hela detta verk förekommande nya sanningar, och de fysikaliska, matematiska, astronomiska, mekaniska, kemiska och mineralogiska kunskaper, som der utvecklas, vore tillräckliga att grunda flera vetenskapsmäns rykte. Det förvärfvade också genast vid sitt framträdande sin författare en sådan namnkunnighet, att akademien i Stockholm skyndade att kalla honom till medlem. Då ifrågavarande arbete af den svenske filosofen alltsedan bibehållit sig i Europas aktning, hafva åtskillige berömde män icke hållit det under sin värdighet att hämta derutur för sina egna arbeten; några hafva till och med röjt den svaghet, att uppträda med de lånta påfogelsfjädrarne, utan att lemna ägaren hedern deraf. När man läser i Tom. I, sid. 387,

af dessa frågor, af hvilka hvarje skulle kräfva sin egen man och sin egen afhandling; men de antyda

den § som har till öfverskrift: *De chao universali solis et planetarum, deque separatione ejus in planetas et satellites,* och sid. 438 den andra: *De vortice circum tellurem deque progressione telluris a sole ad orbitam,* så lärer man finna, huru orätt grefve BUFFON, i sin afhandling om planeternas daning, yttrat, att ännu icke något varit skrifvet i detta ämne, och man skall tvifvelsutan beklaga, att den franske Plinius ej dragit någon nytta af den svenske akademisten, som icke står efter honom i styl och är honom i allt annat oändligt öfverlägsen. Man behöfver ej heller mer än genomgå detta första band, för att icke förvånas öfver herr LAVOISIERS erfarenhet, då SVEDENBORG redan ådagalagt, att man ej borde betrakta jord och vatten såsom elementer, och icke elementerna såsom enstaka väsen. Jag skulle ej tillägga, att M. CAMUS, hvilken under våra ögon framlagt så underbara verkningar af magneten, erkänt, att han af denne författare inhämtat nästan all den kunskap, hvaraf han under sina rön lemnat prof, och att den, som icke studerat SVEDENBORG, äger en ganska ofullkomlig kännedom af magnetismen, — jag skulle, säger jag, icke hafva tillagt detta, i fall icke de af Hans Maj:t utsedda kommitterade till pröfning af den animala magnetismen påstått, att det ännu ej gåfves någon teori för magneten. Eller kan ett dylikt påstående vara förenligt med de autentika och positiva bevis, som jag här framlägger? Ju mindre man kan hysa den föreställning, att ifrågavarande yttrande, afgifvet af akademister och läkare, kan vara en följd af förhastande, okunnighet eller partiskhet, ju betänkligare synes det. Eller bör man ej tro, att de kommitterade, för att värdigt motsvara sitt uppdrag och det förtroende, hvarmed de hedrats af konungen, icke försummat något, som kunnat sprida ljus öfver den uppstälda frågan om den animala magnetismen, och sätta dem i tillfälle att deröfver

vidden och mångsidigheten af SVEDENBORGS jättesnille, och att, innan detta blifvit af behöriga kännare

---

fälla ett omdöme, samt att de sålunda tagit kännedom af allt hvad åtminstone de utmärktaste fysici derom skrifvit? Och då det verk, som föranledt min reklamation, är utan motsägelse det fullständigaste och grundligaste af alla, så hade det företrädesvis bort fästa deras uppmärksamhet. Skulle, det oaktadt, herrar kommitterade påstå, att det ej gifves någon teori öfver magneten, så innebure ett slikt påstående, att intet af hvad som till denna dag utkommit förtjenar namn deraf, ty är SVEDENBORGS teori icke någon, så är också hvarje på erfarenhet, geometri och sundt förnuft, i sammanstämmande med hvarann, bygd teori icke någon. Detta är, som jag förmodar, slutsatsen af herrar kommitterades påstående, och hvars giltighet återstår att bevisa.

Hvad mig angår, så vill jag sätta allmänheten i tillfälle att bedöma, huruvida icke den svenske filosofens öfvertygelse deremot varit, att uti fysiken vore hvarje teori, som ej stödjer sig på erfarenhet och geometri, en chimär. Öfver detta ämne yttrar han nemligen Tom. I, pag. 1: *Qui finem vult, etiam media velle debet; media, quæ ad scientiam veram philosophicam ducunt, sunt præcipue tria: nimirum experientia, geometria et facultas ratiocinandi.* På nästa sida yrkar han det ytterligare i följande ordalag: *Magna equidem aggredior, elementarem naturam, hactenus occultissimam (et ab acie sensuum nostrorum remotissimam) penitusque latentem, philosophice explicare velle, et quasi sub oculum ponere illa, quæ ipsa natura visui subtraxisse et sciré negavisse videtur. Sed oceano huic minime vela committere ausus essem, nisi adfuisse experientia et geometria, quæ manum jugiter tenerent, vel clavo adstarent, quibus ministrantibus et dirigentibus, me tutum per oceanum hunc decurrere et labi posse arbitratus sum. Sunt enim experientia et geometria tamquam bina sidera in pelago, ad quæ vel cursus dirigi*

fullständigt uppmätt, är det för tidigt att tro sig kunna rätt bedöma honom. »Det skulle fordras», säger en

possit, vel quæ lumine suo viam monstrent: illis enim maxime opus est in densissimis tenebris, quibus natura elementaris, pariter etiam mens humana, involuta est. Dernäst heter det pag. 184 i samma band: *Nisi principiorum geometricus et mechanicus nexus cum experientia sit, meræ sunt hallucinationes et somnia cerebri.* Vidare finner man, huru han uppställer den sats, att till och med den elementariska naturen hörer till geometriens område, och är sig alltid lik, i det minsta, som i det största: en princip, som öppnar för menniskosnillet en omätlig bana, och bringar oss på vägen till alla tänkbara upptäckter. *Natura enim elementaris,* säger han, *est vis motrix diversimode modificata; vis motrix diversimode modificata est mechanismus; mechanismus est geometria agens, nam alius esse nequit, quam geometricus; geometria est attributum cujusvis entis, figura et spatio præditi: ergo quia geometria est attributum cujusvis entis, et sic a quolibet individuo et composito, tam quieto quam moto, aque ipso motu inseparabilis, hinc illa naturam a prima origine, semine et ovo, a minimo ad maximum, per totum mundum sequitur; et quia geometria eadem est in maximis, quæ in minimis, hinc natura, quatenus est vis motrix et modificata, quatenus mechanica, et quatenus geometrica, ab utroque extremo, hoc est, versus utrumque infinitum, sui simillima est,* etc. p. 121. Har SVEDENBORG verkligen följt dessa principer? Till en undersökning deraf inbjudas härmed alla fysici och matematici. När undersökningen — hvilken säkerligen skall utfalla i öfverensstämmelse med hvad jag anfört — är slutad, så skall man, om jag ej alltför mycket misstager mig, enhälligt medgifva, att den svenske författaren lemnat en teori för magneten och all magnetism; att det, i öfverensstämmelse dermed, ostridigt gifves ett magnetiskt element; att detta elements delar äro kulformiga, och att de, till följd af denna form, röja en sträfvan att röra sig spiralmässigt, hvirfvelmässigt, eller krets-

främmande författare (EMERSON), »en koloni af vetenskapsmän», för att göra rättvisa åt SVEDENBORGS verk.

formigt; att, emedan hvarje af dessa rörelser kräfver en medelpunkt, nämda delar, hvarje gång de möta en kropp, som genom sina porers regelmässighet samt sina delars gestalt och läge gynnar deras rörelse, ansluta sig till honom, för att omkring honom bilda en magnetisk hvirfvel; att således hvarje kropp, som äger sådana porer, och hvilkas minsta delar äga en sådan gestalt och sådant läge, kan blifva medelpunkten för en dylik cirkel; att denna kropp, om han är sjelfverksam, hans delar böjliga, och ifrågavarande rörelse öfverensstämmande med hans delar, befinnes desto mer egnad att upptaga det magnetiska elementets delar, o. s. v.; hvaraf följer, att magnetiska väsen endast äro det genom inflytelsen af det element, hvars tillvaro SVEDENBORG bevisat, och att följaktligen kropparnes magnetism icke beror af deras substans, utan af deras form: en sanning, som redan blifvit antydd af den lärde ALSTEDIUS, i hans förträffliga Encyklopedi (tryckt i Lyon 1649), och hvari han, efter jemförelse emellan elektriciteten och magnetismen, anmärker: *Motiones electricæ a materia, magneticæ vero a forma pendent.*

Vill man, för att bestämma inflytandet häraf på frågan om den animala magnetismen, tillämpa resultatet af det anförda på de tre natur-rikena, så skall man lätt öfvertygas derom, att det minst tillgängliga bland dem, för det magnetiska elementet, är det mineraliska, i anseende till dess omottagsamhet, porernas oregelmässighet, de kantiga formerna och delarnes hårdhet, hvarför också, utom jernet och magnetstenen, magnetismen skulle synas nästan bannlyst derur. Öfvergå vi derifrån till växtriket, så lärer man utan svårighet finna, att dess regelbundnare porer, mer afrundade former, böjligare delar, och verksamhets-sferer, som utgå ur dess organisation och inre cirkulation, bjuda åt det magnetiska fluidum redan långt mer spelrum. Hos djur-

Det kan här ej vara fråga om minnestalarens, men om det vetenskapliga Europas omdöme öfver denne

riket åter, de öfrigas qvintessens, och såsom sådant begåfvadt med större rikedom af flygtiga andar, närmare den elementariska naturen, och genom sina delars fullkomlighet i ännu högre grad försedt med de företräden, som vi anmärkt hos växterna, samt, till följd af det hos en del af dess subjekter ända till det otroliga uppstegrade lif, den verksammaste medelpunkt för det magnetiska elementet, erbjudande detsamma, genom rikedomen af vätskor, omloppsrör och ådror, samt spiralformiga fibrer, endast analoga former af böjlighet och rörlighet, — der kan man ej undgå att draga den slutsats, att detta rike är det gynnsammaste för det magnetiska elementet. För att ej öfverskrida gränserna af det rum, som en tidskrift kan lemna, undertrycker jag här en mängd enskiltheter, hvilka kunde anföras till stöd för denna sanning, och hvartill kunde räknas djurens absorberande och resorberande porer, naturdrifter m. m.; allt fenomener, som, rätt analyserade, skulle lemna lika många bevis för den animala magnetismen, liksom djuren verkligen ej äro annat än *lefvande magneter.*

I öfrigt må man ej misstänka mig att vara någon lärjunge af den alltför berömde doktor Mesmer. Ehuru jag, liksom han, tror på den animala magnetismen, hvars tillvaro jag länge ansett lika säker som solens, så skulle jag, i fall jag ville befatta mig med denna vetenskap, göra det på ett helt annat sätt än doktor Mesmer, enär jag i hans förfaringssätt finner mycket, som är icke blott moraliskt klandervärdt, utan i fysiskt hänseende vådligt. Till följd af hans obekantskap med hvad Svedenborg yttrar om former, serier, och i synnerhet det elementariska hos menniskan, samt dettas utflöden, har Mesmer öfverlemnat sig åt en blind praxis, hvars verkningar mången gång kunna lyckas, men ofta misslyckas, eller blifva betydelselösa, samt lemna intet tvifvel om verkställarens oskicklighet och med-

underbare man, och det är mindre i Sverige, än i Tyskland, Frankrike, Amerika, och framför allt i England, som man lär att känna honom. Sedan den gamla litteraturens pånyttfödelse torde man sakna exempel, att en vetenskapsmans skrifter, efter en hundraårig glömska, framletas, öfversättas och spridas i främmande länder, såsom nu SVEDENBORGS vetenskapliga verk i England, Tyskland och

---

lets otillförlitlighet. Men för att vinna upplysning om det som MESMER saknar, är det ej nog att läsa det verk, hvarom jag här ofvan talt, man måste jemväl taga kännedom af författarens efterföljande arbeten, helst den outtröttlige Svensken icke upphört att skrifva öfver de abstraktaste och svåraste ämnen, samt, hvad som är honom i synnerhet eget, alltid förstått att göra dem lättfattliga, genom den metod, klarhet och precision, hvarmed han behandlat dem».

Vi förbigå här åtskilligt af M. DE THOMÉ'S skrift, såsom mera bekant, och tillägga blott följande, om den namnkunnige siaren: »Jag har», säger herr THOMÉ, »hört honom ofta klandras, men alltid till följd af någon bland dessa tre bevekelsegrunder (som jag strax skall nämna) och i afsigt att hindra folk från att läsa honom. Några, som tillskrifva allt en slump och tro blindt på naturen, befara, att kännedom om dessa upplysande verk af den störste fysiker och teosof, som någonsin funnits, skall gifva sista dödshugget åt deras system. Andre, som i tysthet lånt af honom, darra för upptäckten deraf, i fall källan blefve närmare känd. Det tredje slaget vedersakare äro de, som njuta ett anseende, hvilket tillkommit genom den öfverdrifna mening man ägt om deras kunskaper, men som vidkännas inom sig sjelfva dessas otillräcklighet, samt derför frukta framträdandet af denna polstjerna, som ofelbart skulle fördunkla dem, och nedsätta dem till deras verkliga värde».

Frankrike, och att särskilta samfund bildas för sådant ändamål, under det intet af dessa verk finnes på hans eget modersmål, och att en mängd utländska författare tecknat hans lefverne och verksamhet, hvaraf hans fädernesland ännu saknar en fullständig skildring *). Detta skulle vara oförklar-

*) Bland dessa skildringar må nämnas: *Abriss des Lebens und Wirkens Emanuel Swedenborgs,* von D:r J. F. I. TAFEL, Stuttgard; *Sammlung von Urkunden betreffend das Leben und den Charakter Emanuel Swedenborgs,* von J. F. I. TAFEL, Tübingen 1839; *Emanuel Swedenborg, der Nordische Seher, sein Leben und seine Lehre,* von C. F. MANZ, Ravensburg 1841; *Aus und über Schwedenborg,* von C. DÜBERG, Schwerin 1850; *Swedenborgs Leben,* Stuttgard 1845; *Abrégé des ouvrages de Svedenborg, précédé de la vie de l'auteur,* Stockholm & Strasbourg 1788; *Swedenborg, seine Visionen und sein Verhältniss zur Kirche,* Strassburg 1827; *Svedenborgs Levnet,* af F. WALDEN, Kiøbenhavn 1806 och 1820; *Emanuel Swedenborg, a biography,* by J. J. G. WILKINSON, London 1849; *A biographical sketch of Emanuel Swedenborg,* by ELIHU RICH, London 1849; *Swedenborg, a biography and exposition,* by EDWIN PAXTON HOOD; *Life of Swedenborg,* by NATHANIEL HOBART, New-York; *Swedenborg, his life and writings,* by WILLIAM WHITE; *Aufzeichnungen eines Amsterdamer-Bürgers* (CUNO) *über Swedenborg,* Hannover 1858. Dessutom förekomma utförliga lefnadsteckningar af honom i företalet till PERNETY's *Le smerveilles du ciel et de l'enfer,* Berlin 1782; i de af Rev. O. P. HILLER utgifna *Gems from Swedenborg;* i EMERSON's skrift *Representative Men;* i en *Lecture* af GEORGE DAWSON; i det af FERNALD utgifna *Compendium of the theological and spiritual writings of Swedenborg,* o. s. v. — FERNALD kallar honom der på ett ställe »*the most unknown man in the world*». — Upplys-

ligt, i fall icke, genom en egen skickelse, namnet SVEDENBORG hos oss blifvit liktydigt med andeskådare, samt derigenom för mången en skräckbild, för andra ett föremål för skämt, och för de flesta en anledning att lemna hans verk olästa. Få torde

ningar om honom och hans lära finnas för öfrigt i *Reports of the Society for Printing and Publishing the Writings of the Hon. Emanuel Swedenborg*, London 1810—1841, N:o I—XXXII; *Reports of the London Missionary and Tract Society of the New Jerusalem Church*, N:o I—XXI (1821—1841); *Minutes of the general Conference of the New Church, signified by the new Jerusalem in the Revelation*, 1789—1841; TAFEL's *Magazin für die wahre christliche Religion*. Detta senare uppräknar sjutton Svedenborgska tidskrifter, upptagande omkring femtio band, hvartill i Amerika, sedan år 1841, ännu kommit: *The New Churchman, devoted to disseminating the doctrines of the New-Jerusalem Church;* samt år 1843 tidskriften *Retina*, i Cincinnati; och i England *The new Church Advocate, a Magazine and Review of Theology* etc., Norwich. — Om hans anseende i Sverige yttrar WHITE: *In Sweden but little interest as yet* (1856) *is taken in his writings.* (*Life and writings*, p. 153.) En sann och lefvande bild af hans karakter och andeliga verksamhet kan dock äfven hos oss vinnas af skriften: *Nya kyrkan och dess inflytande på theologiens studium i Sverige*, ehuru, till följd af sjelfva ämnet, SVEDENBORGS rent vetenskapliga skrifter der endast i förbigående kunna nämnas. Den omsorgsfullt utarbetade artikeln *Svedenborg* i *Biografiskt Lexikon* upptager de hufvudsakligaste dragen, ehuru den, till följd af verkets plan, ej kan utgöra en fullständig lefvernesbeskrifning, hvilken skulle, liksom flera af utländska, upptaga 3 eller 400 sidor. Äfven i närvarande minnesteckning nödgas man inskränka sig till hufvuddragen.

de vara, äfven bland de bildade, som ännu känna huru den svenske siaren blifvit bedömd af sådana män som KANT, HERDER, JACOBI, LAVATER, WIELAND, GÖRRES, CLAUDIUS m. fl. Och då teologen och visionären varit hos oss flerfaldigt tecknad, må detta minne hufvudsakligen egnas åt vetenskapsmannen och menniskan.

Endast en anmärkning må tilläggas. Man har sett grekiske vise öfvergå från filosofiska systemer till en undersökning af gudarnes lif och andeverldens hemligheter. NEWTON slutade sina naturbetraktelser med ett försök att förklara uppenbarelseboken; LINNÉ skref sin *Nemesis divina;* BONNET afhandlade icke blott menniskans, men djurens pånyttfödelse i en annan verld, och BERZELII medtäflare, den fräjdade HUMPHRY DAVY, yppade för oss en andesyn *). Man ser deraf, att store naturforskare oftare, än man velat antaga, sända sina sista blickar in i andeverlden, liksom för att redan från denna sida om grafven söka utforska det land, der deras odödliga ande skall fortsätta sin verksamhet. Hos dem alla qvarstår dock, för efterlefvande, alltid vetenskapsmannen i främsta rummet, och man minnes sällan något annat. Ensamt hos SVEDENBORG äger ett motsatt förhållande rum. År

*) *En naturforskares sista dagar,* af HUMPHRY DAVY, s. 46, 47, 108, 118.

den lejonpart, som teosofen SVEDENBORG, i efterkommandes hågkomst, tagit framför den store vetenskaplige siaren, en blott tillfällighet, en öfvergående glömska af den senares sällsynta förtjenster; eller är den en förbetydelse, att, såsom han sjelf ansåg det, hans verldsliga lärdom, snille och ryktbarhet skulle hemfalla under förgängelsens lott, och hans uppenbarelser om en osynlig verld vara hans egentliga och högsta bestämmelse? Och vågar man af hans säkra och förutseende fjerrblick i vetenskaperna sluta till sanningen af hans siaregåfva i för oss ännu förborgade rymder? Så mycket är visst, att hos SVEDENBORG synes siaren öfverallt oskiljaktig från den vetenskaplige forskaren och menniskan.

Hos ingen lärd har det yttre lifvet varit innerligare sammansmält med den andeliga verksamheten, än hos denne ovanlige man. Han var, som ljusstrålen, endast till för att värma och upplysa. Hans barndom talte med englar, liksom hans ålderdom. Deremellan låg hans verldsliga verksamhetsbana, rikare på uppdagelser, än någons af hans samtida i fäderneslandet, ehuru bland dem räknades POLHEM och LINNÉ. Blott vid vandringens början och slut lyftes för hans öga det täckelse, som dolde en högre verld, liksom för att visa hvarifrån han kom och hvart han gick. Redan i sitt dop-

namn — EMANUEL, »Gud med oss» — låg förbetydelsen af hans lif. Hans själsutveckling låg så i arf och i de förhållanden under hvilka han uppväxte, att den framgick lika naturligt som plantan ur sitt frö. Fadren — den vidtfrejdade, vördnadsvärde kyrkofadren SVEDBERG, om hvilken en författare säger, att »i fall han lefvat några hundrade år tillförene, torde han ökt antalet af Sveriges helgon» — ägde icke blott en lutning till mysticism, men hade sjelf ägt både syner, hvilka han ansåg som uppenbarelser från den Högste, och samtal med englar, liksom sedan sonen, och var, som denne efter honom, öfvertygad att alltid följas af en skyddsande *). De föreställningar, som barnet deraf upphämtade, införlifvades naturligen i dess späda själ, som af fadren jemväl ärft hans skaldegåfva, men hvilken hos sonen utvecklades till siareanda. Kärleken till modren **), som han förlorade vid fyra års ålder, förflyttade redan då hans tankar nästan oafbrutet till himlen och dess innevånare. Olik andra barn, hade han, enligt hvad han

*) Flere kyrkofäder (hvaribland ORIGENES och CHRYSOSTOMOS) antogo skydds-andar ej blott för menniskor, utan för djur och liflösa ting. AUGUSTINUS anser hvarje synligt ting hafva sin engel. Jfr *Die Geschichte der Seele* von SCHUBERT, s. 23.

**) SARA BEHM, dotter af assessorn i bergs-kollegium ALBRECHT BEHM.

sjelf berättat, intet större nöje, än att tala med andelige män om tron och kärleken, hvilkas förklaring jemväl blef hans sista lefnadsmål. Han skrifver till en vän, att han från sitt fjerde till sitt tionde år endast varit upptagen af tankar på Gud, samt uppenbarat ting, som föranledde föräldrarne att säga, att englar talade genom hans mun *). Flera yttre händelser bidrogo att underhålla och befästa tron på gemenskapen med en högre verld och närvaron af en allestädes skyddande försyn. Sedan han som barn redan tvenne gånger räddats ur det af vådeld härjade fädernehuset, undkom han liksom genom underverk flera hotande dödsfaror. Under vistandet i Upsala hemsöktes staden af en pest, som hoptals bortryckte hans kamrater och vänner, och då han derifrån anträdde sin första utrikes resa var han först nära skeppsbrott vid engelska kusten, derefter på väg att nedskjutas med besättningen, af ett krigsskepp, en annan gång nära att falla i kapare-

*) Till doktor Beyer i Göteborg skref han den 14 Nov. 1769: »Vill härhos berätta, huru som min första ungdom varit. Ifrån fjerde året till det tionde har jag jämt varit i tankarne om Gud, saligheten och människones *passiones spirituales*, och åtskilliga gånger upptäckt, hvad min fader och moder undrat på och sagt att englar måste tala genom mig. Ifrån det sjette till det tolfte året har mitt nöje varit att discourrera med präster om *Tron*; att dess *lif* är *kärleken*, och att kärleken som gifver lif vore kärleken till sin nästa».

händer, samt omsider hotad med dödsstraff, emedan han, anländ till England från pestsmittad ort, icke iakttagit den föreskrifna karantänen. Senare, i Sverige, berättas äfven försåt mot hans lif varit anlagda. Vid dylika tillfällen ansåg han sig af försynen bevarad för högre ändamål, och svarade dem, som bådo honom taga sig till vara: »Visste man hvad vakt jag har vid min dörr, så vore man obekymrad för min säkerhet».

Svedenborg började som skald, och man kan säga, att, ehuru han snart utbytte den bundna stilen emot den obundna, låg dock alltid en grund af skaldskap qvar i hans skapelser, vare sig att detta röjes som siareförmåga i hans vetenskapliga verk, eller som förvånande taflor i hans andesyner. Hans första diktprof var en latinsk öfversättning af fadrens skaldestycke »Ungdomsregel och Ålderdomsspegel», jemte en samling elegier på Romar-språket *), för hvilka verser, enligt en berömd kännares yttrande **), Ovidius ej behöft blygas. Samlingen börjar med ett ode till Magnus Stenbock, i anledning af slaget vid Helsingborg, hvilken sång blifvit öfversatt på engelska af Barham. Under sin resa utgaf han i Greifswald en skaldelek, öfver fosterländska och

*) *Ludus Heliconius, sive Carmina miscellanea, quæ variis in locis cecinit E. S.* Skara s. a. (1710?).

**) Höpken.

moraliska ämnen *), vittnande om en liflig inbillning, men alltid tyglad af förståndet, hvarför en engelsk konstdomare yttrar derom, att man kunde anse författaren tillhöra POPE'S skola. Innan kort öfvergick SVEDENBORG dock till det vetenskapliga fältet, och det är lättare att säga, hvilka ämnen han lemnade ovidrörda, än att uppräkna alla dem, i hvilka han forskade. Oberäknadt hans vidsträckta språkkännedom, i grekiska, hebreiska, arabiska, latin, italienska, fransyska, engelska och tyska, studerade han filosofi, historia, geografi, matematik, astronomi, optik, mekanik, arkitektur, fysik, kemi, geologi, mineralogi, stats-ekonomi, finanslära, fysiologi, anatomi, och slutligen teologi och dogmatik. I allsidig forskning är han af ingen samtidig öfverträffad, icke ens af LEIBNIZ, ehuru denne helsades som konung i sex vetenskaper, hvarför man sade, att han, som de gamle triumfatorerna, körde till odödlighetens tempel med sex springare i bredd. Lik LEIBNIZ, hade SVEDENBORG en egen slagruta för hvarje vetenskap, hvarmed han träffade dess innersta, lifsådran, och sög dess must, lemnande å sido skalet, som vanligen sysselsätter mängden af for-

*) *Camena Borea cum Heroum et Heroidum factis ludens: sive Fabellæ Ovidianis similes sub variis nominibus scriptæ ab Eman. Svedberg. Gryphiswaldiæ 1715.* Den är tillegnad riksrådet GUSTAF CRONHJELM.

skare utan snilleblick. Af alla de lärdomsfält, som han genomvandrat, torde få gifvas, inom hvilka han ej satt sin stämpel, vare sig genom någon ny upptäckt, eller en klarare åsigt af det förhandvarande.

Under fyra års vistande vid högskolorna i Utrecht, Oxford och Paris, hade SVEDENBORG icke blott gjort sig känd af lärare och medlärjungar, såsom en lefvande encyklopedi af alla vetenskaper, utan äfven vunnit hemmavarande lärdes aktning, genom hemsändande af en mängd nya skrifter, rön och modeller. Bland de senare tillhörde flera mekaniken, för hvilken kunskapsgren SVEDENBORG alltid behöll en viss förkärlek, och till hvilken han, eget nog, öfvergick ifrån poesien, såsom hans första vetenskapliga verk *Dædalus Hyperboræus* utvisar. Lik Argonauter-tågets sångare, APOLLONIOS från Rhodos, delade han sin tid emellan skaldekonst och matematik. Genom sin *Dædalus* blef han känd af de tvenne män, som mest inverkat på hans yttre lefnadsbana, och till hvilka liksom en hemlig dragningskraft förde honom: POLHEM och KARL XII. Om samkänslan för den förre, hvilken han först uppdöpte till »den svenske Arkimedes», låg i det vetenskapliga snillets frändskap, så röjer sig deremot ett skaldiskt själsdrag i SVEDENBORGS oföränderliga beundran för Lejonet i Norden, hvars underbara bild gerna anslår poetiska sinnen. För

att se hjeltekonungen, tog SVEDENBORG vägen från London öfver Stralsund, hvars belägring KARL XII nyss börjat. Då den unge studentens hopp likväl denna gång ej uppfyldes, begaf han sig till Upsala, der han, i samråd med ERIK BENZELIUS, deltog i stiftandet af vetenskaps-societeten, det första lärda samfund i Sverige, samt började utgifva sin nyssnämda *Dædalus*, en tidskrift af matematiskt, mekaniskt, fysikaliskt och krigsvetenskapligt innehåll, hvars första häfte tillegnades KARL XII, såsom vän af »*studia mathematica*». Konungen läste den under sitt vistande i Lund, der hans tid omvexlade emellan krigsrustningar och samtal med POLHEM, HJÄRNE, SVEDBERG, RYDELIUS och andra lärde, samt afhörande af föreläsningar, disputations-akter, och bekantskap med skrifter, som han lånte från universitets-biblioteket. Der infördes jemväl SVEDENBORG, af POLHEM, till konungen, som, enligt SVEDENBORGS berättelse, började med dem ett samtal om analytiska och algebraiska kalkyler, *regula falsi*, geometri, matematik och mekanik, särdeles den del deraf som vidrör potentierna, med deras uträkning. »Till hvart och ett som anfördes», säger SVEDENBORG *), »spände Hans Maj:t så högt sin eftertanke och spekulation, att han kort derpå, utan tillhjelp och ap-

*) Brefvet till doktor NORDBERG.

plikation af en regelkonst, utforskade sammanhanget och sade strax att det anbragta exemplet så eller så kunde och borde resolveras; hvilket ock med egentliga uträkningen så instämde, att dervid intet kunde något påminnas. Och kan jag försäkra, att det var för mig obegripligt, huru igenom *blott* eftertänkning och utan applikation af det i bruk vedertagna algebraiska räkningssättet, sådant stod att uträkna. Men det tycktes såsom ville Hans Maj:t skärpa sitt förstånd och sin af naturen och igenom hågen acquirerade penetration, efter han nu hade tillfälle att i slika mål *æmulera* med den namnkunnige mechanico och mathematico Christopher Polhem, hvilken han visste kunna bättre, än andra närvarande, derom dömma». SVEDENBORG blef så omtyckt, att konungen tillät honom välja emellan trenne sysslor, hvaribland en professorsstol i Upsala och en assessorsbeställning i bergs-kollegium. Dels af inre kallelse, dels af vördnad för sin moders minne (hvars fader innehaft en dylik befattning), uttalte sig SVEDENBORG för den senare, hvarå fullmakt genast utfärdades och lemnades honom gratis *). Han förordnades derjemte att, såsom orden lyda, »följa med kommersrådet Polhem och

*) Han skrifver härom till ERIK BENZELIUS: »Hvad eljest för fullmakt ordinarie plägar erläggas, har mig ingen styfver kostat; det jag vid min själs salighet bekräftar.» (Elfva

vara honom till hjelp vid slussbyggningars och inventioners inrättande» *). Sjelf yttrar han i ett bref, om sin så oförtänkt vunna upphöjelse: »Försäkrar på mitt samvete, att den mesta fägnad jag finner deruti, är att det förmodligen fägnar mina föräldrar och k. broder: deras fägnad är min största *avancement* och lycka» **). SVEDENBORG blef kung KARLS gunstling, och kallades ofta till vetenskapligt samtal, eller *ludum litterarium*, stundom öfvergående till »gäckeri i mathesi och gåtor i algebra»; ty »den store herren visade sig hafva ett särdeles nöje och behag att quæstionera oss öfver ett och annat». — »*Dædalus* har njutit den nåden, att han legat dessa tre veckor på Hans Maj:ts bord och gifvit materia till många diskurser och frågor, och visats af Hans Maj:t sjelf till många». — Det kunde ej fela, att den från student till assessor befordrade unge mannen skulle finna afundsmän, men derom är han obekymrad, och yttrar: »Det mig allra mest fägnar är, att Hans Maj:t.... sjelf försvarat mig för dem, som tänkt mitt värsta, och sedermera försäkrat mig om vidare nåd och omvårdnad, hvarom jag, så directe som indirecte, är

---

bref från SVEDENBORG, införda i *Läsning för Bildning och Nöje*, 1848, s. 131.)

*) Kongl. brefvet till bergs-kollegium.

**) Bref till ERIK BENZELIUS.

blefven förvissad». Huru tryggt han litade derpå, visar den okonstlade rättframhet, hvarmed han, när den nådiga fullmakten ej var honom i lag, vände sig till konungen, att få ändring deri, hvarom han skrifver: »Som mina ovänner hafva för mycket spelt intrigue vid bemälta fullmakt, och satt henne med ambigue termer, *sände jag henne tillbaka till Hans Maj:t, tillika med några utlåtelser,* väl vetande hvad jag hade att stödja mig vid, då mig strax beviljades en ny, och derjemte ett nådigt bref till bergscollegium, det contraparten måste vid Hans Maj:ts eget bord sitta och skrifva *in duplo* på tu sätt, deraf konungen det bästa utvalde» *).

Bland de värf, i hvilka SVEDENBORG, enligt konungens befallning, skulle biträda POLHEM, förekommo anläggningen af saltverk vid vestra kusten, för att blifva oberoende af främmande salt-tillförsel; dockbyggnaden i Karlskrona, och undersökningar för anläggningen af Trollhätte kanal; ty konungen hade beslutit, att »seglation göres emellan öster- och vesterhafven, på Hans Maj:ts egen omkostnad»; hvarjemte SVEDENBORG väckte förslag om uppbyggande af ett observatorium i Upsala; om konglig stadfästelse å vetenskaps-societeten derstädes, samt om inrättande af en lärostol för svenska språket,

*) *Läsning för Bildning och Nöje*, s. 131.

hvilket förslag dock ej förrän i våra dagar, vid senaste riksdag, gått i verkställighet. Sedan Benzelius, af ett bref från biskop Brask, funnit, att redan 1526 fråga väckts om den segelled, som nu benämnes Göta kanal, lemnade han deraf del åt Svedenborg, som anmälte det hos Polhem och Karl XII*). Om de begge vetenskapsmännens undersökningar skrifver Svedenborg: »Vi hoppas, att vår resa lärer blifva med tiden af *importance*. Vid Trollhättan, Gullspång, Hjelmaren, är ock allt

*) Biskop Brasks ifrågavarande bref är till Ture Jönsson (Roos, rättare *Tre Rosor*), dateradt Linköping *in crastino disionis Apostolorum Anno XXVI* (den 16 Juli 1526). Biskopens ord lyda: »Ittem tycker oss vell vare om Lödesiö (Lödöse), och är ingen deell ther vi bettere kunne mothe the Lypsche medh. Gud giffve the vorde så befesthe, att the kunne försvare sigh för enn skalcke hoop, skeer thet så, thå skall vare vårtt fulle råd, att up schall skeris emillan Vetter och Venner för forelönn och köpmansgodz schyld, seden bliffver Sverige vell vid magtt nesth Guds hielp, så att Öresund och the Vendsche städer kunne oss icke trengie.» — Härvid anmärker Benzelius: »Härutaf gaf iag en Copia åt min Svåger H:r Emanuel Svedberg, tå han var i Lund, hos Hans Maj:t 1716, och togs theraf tilfelle at tänkia på graf mellan Vethern och Vännern, som ock seglation ifrån Giöteborg till Vännern, men alt stadnade med sal. Konungens död, 1718». (Se *Linköpings Bibl. Handlingar* 1: 191.) — Konung Gustaf I hade redan år 1525 väckt fråga om kanalgräfning mellan Norsholm och Söderköping, och derom brefvexlat med biskop Brask. (Se utförligare härom i C. G. Styffes afhandling *Om Sveriges kanalbyggnader intill medlet af adertonde seklet*, Stockholm 1846, s. 23 ff.)

funnet possibelt, och af ingen så stor kostnad som man tänkt». — — »Hans Maj:t besåg ock Trollhättan, och hade jag den nåden att tala mycket med honom». I Strömstad träffade han åter konungen, och berättar derom: »Dageligen hade jag mathematiska saker före hos Hans Maj:t, som lät sig allt behaga. När förmörkelsen skedde, förde jag ock Hans Maj:t, som raisonnerade derom mycket». — — »Jag tror, att i år, om allt står i skick, som är, jag ock påbegynner sjelf ett slussverk, och har mitt eget commando». — — »Få se, om icke jag får följa till Norrige med».

Detta inträffade verkligen, och SVEDENBORG var närvarande vid Fredrikshalls belägring, ehuru icke vid konungens död. Det ser ut, som hade den unge vetenskapsmannen blifvit den föga äldre konungens icke blott gunstling, utan älskling, ja han gjorde för SVEDENBORG, hvad han näppeligen gjort för någon annan: han utvalde sjelf en maka åt honom; hvarom mer på sitt ställe. Mycket bidrog till ett närmande emellan dessa tvenne stora enstaka naturer, de underbaraste som Norden frambragt, och af hvilka ingen ännu i verlden ägt sin like. Hvilken skiljaktighet, till exempel, emellan sådana samtida konungar och deras älsklingsförfattare, som LUDVIG XIV och MOLIÈRE, — KARL XII och SVEDENBORG! Mellan de senares snilleart, lynne och bildning var

dock icke mindre slägtskap, än mellan de förres. Hvad som närmade de svenska var gudsfruktan, en orubblig tro på försynen, förakt för faror, kärlek till det underbara och det öfvermenskliga, nöjet af lärda samtal, hvilket, som vi sett, kunnat sträcka sig ända till skämt i matematik och lek med algebraiska gåtor, och konungens vördnad för lärdom. Man vet, att han ansåg *den* endast för halfmenniska, som ej kände matematik; att han hade, såsom hans själasörjare NORDBERG kallar dem, »höga tankar i *Antropologia physica*, om menniskans själ och passioner», i kemi och fysik, samt att han sjelf lemnat utkast till en fysiologi och psykologi, hvilket LAGERBRING meddelt. I alla dessa ämnen fann han upplysning hos SVEDENBORG *), hvilken å sin sida yttrade om konungen, att »om han i fred och ro fått styra sitt rike, hade han förmodligen bragt studierna och sciencerna i högre grad och större flor, än de i Sveriges rike tillförene varit, eller hädanefter förmodas att komma», enär

*) En tvist i dessa ämnen berättar SVEDENBORG sålunda: »Hvad hans projekt till saltgörande anbelangar, discourrerade Hans Maj:t derom och tog contra-partiet; bevisande det af ungerskt vin, som alldeles kan frysa till; refererande, att när han var i Polen ett fat ungerskt vin tillfrusit så, att han delade det med värjan styckevis åt bussarne, fast det lemnade en kärna inuti af sjelfva essencen, så stor som en muskötkula». *(Bref till E. Benzelius*, s. 133.)

han var »en herre af större djupsinnighet och penetration, än någon sig det kunnat eller kan föreställa» — — »och åtminstone så snart, som någon annan, kunnat bekomma den *laurum*, som de lärde eftersträfva» *). Denna tanke om KARL XII:s stora själs-egenskaper, som, ehuru den skiljer sig från den äldre till oss öfvergångna föreställningen, delades af TEGNÉR och HANS JÄRTA, är äfven af häfden besannad. Det vore ock ett sällsamt undantag i psykologiens häfder, om den, som gifvit sitt namn åt ett tidehvarf; som omotståndligt beherrskat alla som nalkades honom; hvars hjeltesjäl hänfört sådana andar som Frithiofs-skalden, BYRON, HERDER, DALIN, WALLENBERG, OEHLENSCHLÄGER, ARNDT och sjelfve VOLTAIRE, emot sin vilja, — om en sådan skulle varit blott en rå soldat, utan en skymt af snillets gudaskänk **).

---

*) SVEDENBORGS bref till NORDBERG.

**) En märkvärdig karakteristik öfver KARL XII af GUSTAF III läses i *Tessin och Tessiniana*, s. 396—400. Det var under de tre sista olyckliga åren af KARL XII:s lefnad, som GUSTAF fann denne sin företrädare verkligt stor: klok i sina företag, djup i sina åsigter, upphöjd öfver olyckan, och färdig att för Sveriges bästa förena sig med sin störste fiende och den ende medtäflare på ärans bana, som han någonsin ägt. — Äfven TESSIN ger en vacker hyllning åt KARL, hvilken han, som alla, tillerkänner icke blott en ojemförlig tapperhet, men en utmärkt fältherreblick. Då man påstått, att sjelfva segern vid Narva ej var af så syn-

Men SVEDENBORG hade icke blott i sin lågande fosterlandskärlek, hvilken framkallade den romerska hjeltedikten öfver segern vid Helsingborg, samt andra sånger till hjeltarnes ära, utan äfven

---

nerlig betydelse, emedan Ryssarne voro oöfvade krigare, anmärker TESSIN, att man till denna frågas afgörande endast behöfver låta KARL och PETER byta plats, samt ställa den förre i spetsen för de 80,000 och den senare för de 10,000, äfven om de voro Svenskar, då utgången skulle visat, hvar segraren fanns. — Märkligt är, att liksom SVEDENBORG, såsom vetenskapsman, först från utlandet rönt en fullständig rättvisa, synes detsamma inträffa med KARL XII som krigare. Under det han hos oss i allmänhet framställts såsom kämpande blott för stridens skull, tappert men utan all beräkning, har en sachsisk militär (således från ett land, som haft mest att beklaga sig öfver det nordiska lejonet, och som ej kan vara misstänkt för någon förkärlek), i skriften *Carl XII, betraktad från krigsvetenskaplig synpunkt*, tecknat honom såsom utmärkt beräknande i taktik och strategi, och ingalunda handlande blott efter ögonblickets infall. Författaren är f. d. kaptenen i sachsisk tjenst C. E. PÖNITZ, som redan förut gjort sig känd genom flera högt värderade arbeten i krigsvetenskapen, hvaribland en *lärobok i taktiken*, afhandlingar *om tyska national-beväpningen*, *om tyska landtvärnets bildning*, *om jernbanor såsom militäriska operations-linier*, m. fl., hvilken berömliga verksamhet föranledt hans inkallande till ledamot af svenska krigs-vetenskaps-akademien. Den skrift, hvari han tecknar KARL XII, har i Tyskland väckt ovanlig uppmärksamhet och redan upplefvat tre starka upplagor. En svensk öfversättning är utkommen, som säkert med nöje skall läsas af hvarje vän utaf Sveriges ära och af rättvisa emot hjeltekonungens sällsynta egenskaper.

som författare i ämnen rörande krigsvetenskapen framkastat drag, hvilka måste anslå KARL XII. Så förekommer i hans ofvannämda *Dædalus*, bland annat, en uppsats om bombers och kulors bågskott, jemte en hyllning åt svenska artilleriets skapare, CRONSTEDT, hvilken »skjutarkonsten högre har bracht, än någor i vår tid»; samt »en uträkning på kulors sammanläggning i triangel-stapel», rön om snöns motståndskraft emot blykulor, o. s. v., hvilka uppsatser voro liksom skrifna för konungen. Denne deltog slutligen sjelf i redaktionen, hvarom SVEDENBORG på ett ställe säger: «Jag har bifogat latin bredevid, och det efter Hans Maj:ts egen vilja, som punkterade ut för mig hvarest svenskan skulle stå, och hvarest latinen». — — »*Min segelkonst* och mitt *försök att finna Longitudinem igen* *) offererade jag honom intet vidare, än att jag lemnade det på bordet, der han en god stund satt och las deruti». Konungen misstyckte, när tidskriftens utgifning fördröjdes. »På min *Dædalus*», berättar SVEDENBORG, »criticerade Hans Maj:t nog, att jag intet sedan har fullföljt den, men jag föregaf medellöshet, det han intet gerna ville höra af; hoppas ock dertill, med det första, hjelp» **).

---

*) *Försök att finna östra och vestra längden genom månan, som till de lärdas ompröfvande framställes.* Upsala 1718.

**) Brefven till E. BENZELIUS, sid. 137, 139.

Under Fredrikshalls belägring yppade sig snart ett tillfälle för SVEDENBORG att på ett verksamt sätt deltaga i krigshändelserna. Till anskaffande af ett svårare artilleri, än genom landt-tillförsel kunde åvägabringas, erfordrades skepp; men det svåraste var, att äfven dessa måste föras en betydlig landväg. SVEDENBORG lyckades att medelst en lika sinnrik som enkel mekanik föra från Strömstad till Idefjord, två och en half svensk mil, öfver berg och dalar, två galerer, fem stora båtar och en slup, under hvilkas betäckning konungen kunde framföra det tunga artilleriet *). Man kan föreställa sig danska flottans öfverraskning, då hon såg de svenska skeppen komma öfver bergen. Detta då till underverk gränsande företag var den sista tjenst, som SVEDENBORG gjorde sin konung. KARL stupade kort derefter. Nära tretio år förflöto emellan hjeltens fall och den stund, då andeverlden öppnades för SVEDENBORG. Hvad hade man kunnat vänta sig, af syner och förutsägelser, om den andeliga siaregåfvan infunnit sig vid Fredrikshall? SVEDENBORG sjelf yttrar sig icke öfver detta ämne, men han förmäler sig sedan hafva i andeverlden sett den konung, som han i sin ungdom älskat och beundrat.

*) Jfr SANDELS åminnelsetal i kongl. vetenskaps-akademien, s. 11.

Med honom förlorade SVEDENBORG sitt förnämsta stöd, ty det var konungen, som förnämligast gaf skydd och framgång åt hans verksamhet. SVEDENBORGS nya skrifter: *Om Regelkonsten* (det första försök i Sverige till användande af differential- och integral-kalkylen) *, och om *decimal-räkningens* införande i mynt och mått (hvilket vi först nyligen upplefvat) **, funno ej anklang, ehuru den förra anmältes med beröm i *Acta Litteraria*. SVEDENBORG var en man full af eld för ombildningar och nydaning i alla riktningar. Det gifves nästan intet af hans verk, som ej innehåller nya åsigter och förslag. Det motstånd, som han öfverallt rönte, väckte till och med hos honom tanken, att lemna fäderneslandet. Kort efter KARL XII:s död skref han derom till ERIK BENZELIUS: »Jag har i sommar tagit mig litet ledighet, för att sätta åtskilligt

*) »Hans *Regelkonst* eller Algebra trycktes 1718, och torde han varit med de förste, som i Sverige skrifvit om Differential- och Integral-Räkningen, dock blef detta Capitel icke tryckt». LAGERBRING, *Svea Rikes Hist.*, del. 4, afd. 3, s. 50.

**) *Förslag till vårt Mynts och Måls indelning, så att Räkningen kan lettas och alt bråk afskaffas.* Stockholm 1719. Enligt detta förslag skulle 1 *mark* lödig silfver förmyntas till 10 *riksdaler;* 1 riksdaler till 10 *femstycken;* 1 femstycke till 10 *vittnar;* 1 vitten till 10 *penningar.* I mål skulle 1 *läst* innehålla 10 *tunnor*, 1 tunna 10 *mått*, 1 mått 10 *kannor*, 1 kanna 10 *glas.*

på papperet, hvilket väl blir mitt sista författareskap, ty spekulationer och inventioner, såsom mina, finna hvarken uppmuntran eller bröd i Sverige, utan anses af en mängd politiska pundhufvuden» (det var under den nyss ingångna frihets-tiden) »såsom skolgosse-excercitia, hvilka böra stå tillbaka, under det deras förmenta finheter och intriger skola fram». Att han, sedan frågan om decimal-systemet lemnats utan afseende, ämnat upphöra med författareskap i fäderneslandet, bekräftas af ett annat bref, hvari han yttrar: »Min skrift om decimalsystemet blir den sista, ty jag finner att Plutus och Afunden beherrska Hyperboreerna, och att man lyckas bättre hos dem som idiot, än som förnuftig man» *). På ett annat ställe säger han: »Enär ett land allmänt lutar till barbari, lärer vara fåfängt för en och annan att hålla det upprätt» **).

Begäret att upplysa och gagna besegrade dock snart ett öfvergående missnöje. Skrifter i astronomi, fysik, mekanik, hydrostatik, kemi, ekonomi

*) Dessa yttranden äro öfversatta efter bref-utdragen i WILKINSON, *E. Swedenborg, a Biography*, p. 20, enär förf. af närvarande minnesteckning ej lyckats finna det svenska originalet, som sannolikt tillhör någon enskilt brefsamling, hvartill den engelske författaren haft tillgång.

**) N:o IX bland bref till BENZELIUS, införda i *Läsning för Bildning och Nöje.*

och finans följde på hvarann. Deribland må nämnas: »Om jordens och planeternas gång och stånd» — »Om Dockan, Slussverken och Saltverket» — »Om vattnens höjd och förra verldens ebb och flod» — »Om förändringarne i svenska myntvärdet», m. fl. *). Läsaren tycker sig finna, i hvarje af dessa skrifter, en författare, som gjort hvart och ett af de olika ämnena till uteslutande föremål för sin vetenskapliga forskning. Åtskilliga af dessa arbeten öfversattes på främmande språk, andra äro omtryckta i senare tider **).

Geologien var en så godt som ny vetenskap, när SVEDENBORG egnade sig åt densamma. Vid 1842 års naturforskaremöte i Stockholm uppträdde BERZELIUS med en redogörelse för SVEDENBORGS mer än 120 år gamla skrift: »Om vattnens höjd och förra verldens ebb och flod». BERZELIUS yttrade dervid, att af de många författare, som behandlat detta ämne, hade ingen mer än SVEDENBORG byggt på egentliga geologiska forskningar ***).

---

*) Dess ursprungliga titel är: *Oförgripliga tankar om Svenska myntets förnedring och upphöjning.* Stockholm 1722.

**) *De Oceano primævo* och *Expositio legis Hydrostaticæ* äro öfversatta på engelska. Under den gemensamma titeln: *Principles of Chemistry*, har STRUTT utgifvit sex af SVEDENBORGS kemiska skrifter. Hans förslag till decimal-räkning är omtryckt i Upsala 1795.

***) Utdrag ur *Förhandlingar vid de Skandinaviska Naturfor-*

Med detta förenade SVEDENBORG sin tjenstgöring i bergs-kollegium och besökte de förnämsta

---

skarnes tredje möte, i Stockholm den 13—19 Juli 1842: — — »Några ord om den skandinaviska vallens höjning öfver ytan af omkringliggande haf, och om afslipningen och refflingen af dess berg», af J. BERZELIUS, sid. 46 och 47, der han yttrar: »Den i så många afseenden ryktbare EMANUEL SVEDENBORG är den förste, som i tryckt skrift fästat uppmärksamheten på den skandinaviska vallens lyftning. Han utgaf 1719 en liten skrift: *Om vattnets förra höjd och om förra verldens ebb och flod. Bevis utur Sverige.* I en dedikation till konungen lyckönskade han honom att herrska öfver ett land, som ständigt utvidgar sig på hafvets bekostnad. Bland bevisen för att ett haf i stark rörelse svallat öfver Sverige, räknar han våra åsar, hvilkas allmänna riktning från norr till söder han riktigt iakttagit, äfvensom att alla i dem förekommande stenar äro rullade, afnötta och rundade, äfven om de hafva från 5 till 10 skeppunds vigt. Snäcklagren på kapellbacken vid Uddevalla och flerestädes på Sveriges vestra sida voro honom bekanta. Han berättar om ett hvalfisk-skelett, som, under hans vistande vid Upsala, blef funnet i Vestergötland, tio mil upp i landet, och som öfverlemnades till dåvarande anatomie professoren ROBERG, att i Upsala universitets anatomiska kabinett förvaras. Han omtalar skeppsvrak träffade långt upp i landet vid anstälda gräfningar, och beskrifver flera jättegrytor, dem han undersökt och funnit hafva uppkommit genom nedslipning af andra lösa stenar, som deri blifvit omsvängda af ett häftigt svallande vatten. (Han har meddelat dessa iakttagelser i latinsk öfversättning i ett arbete kalladt *Miscellanea observata circa res naturales,* tryckt i Leipzig 1722.)» — Härefter uppräknar BERZELIUS en mängd andra svenska skriftställare, af hvilka denna fråga blifvit behandlad, samt yttrar derefter, s. 48: »Ingen

bergverk i fäderneslandet, Belgien, Harzgebirge, Sachsen, Österrike och Ungern, vid hvars grufvor och smältverk han uppehöll sig ett år. Beskrifningarne om sina nya rön i afseende på mineralier, metaller, stalaktiter m. m., utgaf han i Tyskland och Holland *). En fransk kemist, DUMAS, tvekar ej att med anledning af dessa skrifter tillräkna SVEDENBORG första uppfinningen af den nya vetenskap, som kallas *kristallografien* **), hvilken sedan utbildats af andra berömda vetenskapsmän, förnämligast WOLLASTON ***). SVEDENBORG anmärker, i

---

af dessa författare, utom SVEDENBORG, hade befattat sig med egentliga geologiska forskningar».

*) *Prodromus principiorum rerum naturalium, sive novorum tentaminum Chemiam et Physicam experimentalem geometrice explicandi.* Amst. 1721, 1727. Hildeburgshausen 1754. — *Nova observata et inventa circa ferrum et ignem, una cum nova camini inventione.* Amst. 1721, 1727. — *Miscellanea observata circa res naturales et præsertim circa mineralia, ignem et montium strata.* P. 1—3. Lips. 1722. P. IV. *Miscellaneorum observationum circa mineralia, ferrum et stalactites in cavernis Baumannianis* etc. Naupot. 1722.

**) »It is to him we are indebted, says DUMAS, for the first idea of making cubes, tetrahedrons, pyramids, and the different crystalline forms, by the grouping of spherical particles; and it is an idea that has since been renewed by several distingued men, WOLLASTON in particular». *Em. Swedenborg, a Biography* by WILKINSON, p. 53.

***) Hans bestämningar af acider, alkali m. fl. sammanträffa äfven nära med den nyare vetenskapens iakttagelser. »M:r Strutt, the translator of these works in English, says:

ett af sina företal, att grunden för behandlingen af kemi och fysik bör ligga i geometrien och mekaniken, liksom den nyare astronomien uppställt grunderna för himlakropparnes rörelser efter mekaniska lagar; i anledning hvaraf en engelsk minnestecknare yttrar: »Den nyare kemien har ännu ej funnit sin NEWTON; men när denne en gång framstår, hvem annan än SVEDENBORG skall anses såsom dess KOPERNIKUS?» *) Öfverväger man på hvad punkt kemien befann sig under SVEDENBORGS tid, så måste hans skrift synas ännu mer förvånande.

Tolf år förflöto derefter utan att den fruktsamme författaren lät höra af sig, då han framträdde med sina *Opera philosophica et mineralia*, — ett verk, som ensamt kunnat grunda flera vetenskapsmäns rykte. Genom detsamma går (säger en främmande författare) ** en grundton af gudadyrkan, lik en tyst psalm, och manar oss att lika

---

This extraordinary attempt to bring invisible things to light, has been thoroughly justified by the success which attended Dalton's hypothesis, in an age better prepared for its application; and by the equally remarkable fact that the definitions given of solids, acids and alkalies, have gradually approximated very near indeed to those which result from Swedenborgs hypothesis». *Swedenborg, his Life and Writings*, by W. WHITE, p. 10.

*) *A popular sketch of Swedenborg's philosophical works*, by WILKINSON, p. 15.

**) Ib. p. 25.

djupt beundra skaparen i atomets instinkt, som i solsystemernas ordning». Med denna djuphet förenas den största praktiska användbarhet. Afhandlingen om jernet öfversattes af BOUCHY och upptogs i det klassiska verket *Description des arts et metiers*, såsom mönster i sitt slag, och CRAMER yttrar derom *), att denna uppsats skänker den fullständigaste upplysning af alla om jernets behandling. Uti inledningen till kopparns beskrifning lemnar författaren en praktfull målning af stora kopparberget i Falun, hans fäders hem, och af den metallflod, som ur jordens innersta sprider sig till alla dess delar. Ur dessa djup, der Vulkans söner arbeta, uppstiger siaren till de höjder, der en NEWTON och en HUMBOLDT stå såsom medarbetare i lagarne för himlakropparnes rörelser och jordens daning **), ty denna filosofi omfattar hela verldsbildningen. SVEDENBORGS lära om serierna har blifvit utvecklad af berömda nyare naturforskare, såsom CHARLES FOURIER och OKEN ***). WOLF, som efter LEIBNIZ intagit filosofiens tron, tillskref den

*) *Elements of the Art of Assaying.*

**) *Life of Swedenborg*, by WILKINSON.

***) »The law of Series, to which he attributed so much, has been set in a new light, and made into a machine of tenfold power, by Charles Fourier, and analogy has been only to prolific in the hands of the german Oken». *E. Swedenborg, a Biography* by WILKINSON, p. 58.

svenske tänkaren ett smickrande bref, och SVEDENBORGS namn blef europeiskt. Man kan sluta till det uppseende, som hans naturfilosofi gjorde i den lärda verlden, bland annat deraf, att hans *Opera philosophica* förbjödos i Rom (år 1739), af den orsak, såsom deras engelske öfversättare CLISSOLD uppger, att de stridde emot bokstafsmeningen i första boken af *Genesis*, att Gud »af intet» skapade verlden.

Utgifvandet af detta stora verk (tre folioband med mer än ett hundrade femtio kopparstick) skulle öfverstigit hvad en enskilt man kunde åstadkomma. Att det då såg dagen, har man att tacka hertig LUDVIG RUDOLF af Brunsvik, som icke blott bestred utgifterna derför, utan äfven bekostade författarens resa och utrikes vistande för ändamålet. Arbetets tryckning fortgick samtidigt i Leipzig och Dresden.

Flera främmande lärde hafva äfven i våra dagar egnat en synnerlig uppmärksamhet åt detta naturfilosofiska system. GÖRRES anser, att äfven med de brister, som vidlåda hvarje menniskoverk, det alltid måste anses som en skön, djerf, väl genomtänkt skapelse af menniskosnillet, förtjent att ställas vid sidan af NEWTON'S matematiska principer, och att om SVEDENBORG icke äger dennes blixtrande snillekraft, att liksom i ett kast alltid träffa det

rätta och sanna, är den svenske siaren begåfvad med en djupgående skarpsinnighet, ett ljust, omfattande förstånd, och en outtröttlig tankestyrka, som aldrig släpper sitt föremål förrän hon utforskat och genomskådat det i alla riktningar; om han icke har NEWTON's lätthet i formell behandling, så äger han ej heller dennes fruktan för metafysisk åskådning, genom hvilken Svenskens verk röjer en vida djupare spekulation. GÖRRES erkänner slutligen, att SVEDENBORGS arbete innehåller en rik skatt af storartad natur-åskådning; att hans uppdagelser i astronomi hafva på ett öfverraskande sätt bekräftats af HERSCHEL's iakttagelser öfver himlahvalfvets byggnad, äfvensom de i fysiken besannats medelst upptäckterna af ljusets polaritet, galvaniska stapeln och dess magnetiska verkningar, samt att SVEDENBORGS idé om spiralrörelsen skulle i en stor analytikers hand kunna blifva lika fruktbärande för fysiken, som gravitations-läran varit för astronomien *). Andra lärde hafva sökt ådagalägga, att han

*) GÖRRES' ord äro följande: »Das Werk, wie es da ist, mit allem Unzureichenden, Ungenügenden, Schwankenden (?), das ihm als Zugabe irdischer Beschränktheit ankleben mag, ist immer ein schönes, kühnes, wohl durchgedachtes Erzeugniss des menschlichen Geistes, und nicht unwerth, Newton's mathematischen Prinzipien der Naturphilosophi an die Seite gesetzt zu werden. Wenn die strenge Consequenz im Entwurfe des Ersten durch die Annahme eines, im Ur-

i detta verk föresett åtskilliga bland de upptäckter, som tillskrifvits La Place, La Grange och

---

sprung der Dinge zwischen den erst erzeugten Punkten zufällig eingestreuten leeren Raumes nicht wenig gefährdet erscheint, so hat dafür das Andere, durch die Einführung einer gleich willkührlich angenommenen Tangentialkraft, den Zufall oder die höhere Einwirkung nicht weniger für seinen Bestand in Anspruch nehmen müssen. Freilich hat Swedenborg nicht die glänzende Genialität des Engländers, die wie mit glüchlichem Wurfe immer das Rechte und Wahre wirft; dafür ist ein tiefbohrender Scharfsinn ihm verliehen, ein grosser, heller Verstand ist ihm zu Theil geworden, und eine unermüdliche Denkkraft, die nicht ablässt, bis sie ihren Gegenstand in allen seinen Tiefen durchgründet und erforscht. Er hat nicht die leichte Gewandheit in Behandlung der Formel und der geometrischen Construction, wie der Gründer der Gravitations-Lehre sie in so ausgezeichneten Grade besessen; dagegen hat er sich aber von seiner lächerlichen Scheu vor der Philosophie gänzlich frei erhalten, und vielmehr all sein Bemühen dahin gerichtet, die Metaphysik in Mathematik umzusetzen, und sie zur Anschaulichkeit zu bringen. Im Versuche ist er fleissig, genau, aufmerksam und zuverlässig; wenn ihm dabei auch jene Eleganz abgeht, die Newton's Optik z. B. zu einem wahren Kunstwerk macht. Und weil in solcher Weise dem Werke des Schweden eine grössere Tiefe der Speculation einwohnt, das des Britten in eine weitere, reicher ausgestattete Oberfläche sich ausgebreitet: darum ist jenes still ohne grossen Eindruck zurüchzulassen in der Geschichte der Wissenschaft vorbeigegangen; während das Andere durch die vielfaltigsten, praktischen Resultate in ihr Epoche gemacht. Doch enthält das Buch ohne Zweifel einen reichen Schatz grossartigen Naturanschauung; viele der in ihm niedergelegten Ideen, wie sie sich an die älteste Phi-

Buffon *), samt uppdagat att, och hvarför, den södra magnetiska polen ägde en större attraktions-

losophie anknüpfen, so auch haben sie sich seither durch Herschel's Untersuchungen über den Bau des Himmels, so wie in der Physik durch die Entdeckung der Polarität des Lichtes, der galvanischen Säule und deren magnetischen Wirkung, aufs überraschendste bewährt, und seine Spiralbewegung, die, wenn sie auch nicht die erste ist, doch weithin durch alle Naturgebiete bis in die organischen Gebilde und Verrichtungen und selbst die Geschichte hineinverbreitet, ist ein ungemein geschmeidiger, mathematischer Ausdruck, um ganze Massen von Erscheinungen leicht zusammenzufassen, und könnte in der Hand eines grossen Analytikers für die Physik eben so fruchtbar werden, wie die Gravitationslehre es für die Astronomi geworden». *Emanuel Swedenborg, seine Visionen und sein Verhältniss zur Kirche*, von J. Görres, S. 51—53.

*) »Swedenborg has wisely endeavoured to reconcile the demonstrations of Newton with the ancient hypothesis of a solar vortex, and to show how the planets, and planetary motion, are derived from the sun. In this attempt he takes precedence of La Place, the presumed originator of the *Nebular Hypothesis*, by no less than thirty years. The latter, introducing his own theory, assigned to Buffon the honour of being the first, since the discovery of the true system of the world, to investigate the origin of the planets and their satellites; but the truth is, Buffon was ten years later than Swedenborg, and had acquainted himself with his hypothesis. The reader may consult the proofs in the Translator's introduction to the *Principia*». Elihu Rich, *Biografical sketch of E. Swedenborg*, p. 20. — Att Buffon kände Svedenborgs verk, synes deraf, att bokhandlaren Bohn i London ägt och sålt sjelfva det exemplar ur Buffons boksamling, hvari han tecknat sitt namn. Ib. p. 14.

kraft, än den norra, hvilket varit okändt i den nyare vetenskapen, intill dess det bekräftades af HANSTEEN, år 1819, äfvensom att SVEDENBORG gjort iakttagelser rörande luftens och vattnets egenskaper, som sedan besannats af WATT, PRIESTLY, CAVENDISH och LAVOISIER, och hvilka rön ansetts såsom af dem gjorda upptäckter *). Enligt dessa lär-

*) »La Grange brought forward his beautiful theory, by which was etablished the doctrine, that though the solar system is liable to certain mutations in the form and eccentricity of its orbits in very long periods, yet in consequence of a certain relation which prevails in the system, between the masses, orbital axes, and eccentricities, in time all orbits return again to what the originally were, oscillating between very narrow limits. This discovery of a cyclar return, confirmed by the most eminent astronomers, is pronounced by Professor Playfair to be »next to Newton's discovery of the eliptical orbits of the planets — without doubt the noblest truth in physical astronomy». This discovery has also to be claimed for Swedenborg. In his »Principia» the fact of this cyclar mutation and return of the planets to order, is repeatedly stated, and with great accuracy and plainness. It need only to be noted that the »Principia» was published forty four years before La Grange announced his famous theory. Again, the doctrine of the translatory or progressive motion of the stars along the Milky Way, and their streaming out at the northern end, and in at the southern; diverging at the northern end in every direction, while at the southern end they converge at every point — one of the most magnificent truths of modern astronomy — is clearly set forth in this wonderful work of Swedenborg, years before the full fact had downed upon the scientific world. Again, the sublime doctrine of cosmi-

des förutsättningar, skulle de flesta af nyare tiders rön i astronomi, fysik, kemi, magnetism, elektri-

---

cal arrangement of stars or of the clusterings of stars into distinct systems, forming starry systems as planets do solar systems, generally attributed to Kant, Michell, and one or two others, was promulgated by Swedenborg in the »Principia», when Kant, the first of the acknowledged propounders of the theory, was a boy of ten years of age. The first enunciation of the nebular hypothesis is also to be referred to Swedenborg's »Principia». Indeed La Place, to whom the hypothesis is generally attributed, indirectly owed some of his ideas on the subject to Swedenborg. La Place owned that Buffon was the first that suggested the theory of the origin of the planets and their satellites from the sun. Now Buffon was acquainted with Swedenborg's »Principia», as it is evident from the fact that an eminent London bookseller recently sold a copy of the »Principia» containing Buffons autograph. It need only to be added that fifteen years before Buffon published his theory, and seventy five years before La Place offered his own to the public, Swedenborg has propounded his version of the nebular hypothesis in the »Principia». It is true that La Place and Swedenborg differ on several points, but recent science and experiment have tended to prove that wherein the differ, Swedenborg's theories are the most accurate. — In magnetism, as in astronomy, the »Principia» is no less rich in original thought and discovery. It was not until the close of the eighteenth century that the position of the magnetic equator was discovered to be different from that of the geographical. After observations confirmed the fact that the mean latitudinal positions of the magnetic poles and equators are identical with those of the earth's ecliptic and of the ecliptical poles. This fact, over which there has been much congratulation, was set forth in the »Principia» many years before it was con-

citet, galvanism o. s. v. varit till stor del förebådade i SVEDENBORGS verk, och hvad man i dessa

firmed by actual observation. Again, the fact that the southern magnetic pole has a longer axis from the center of the magnetic equator, than the northern, and hence occupies a higher latitudinal position; and as a consequence, that the revolution of the north magnetic pole is quicker than that of the southern; also that the south magnetic pole possesses a greater attraction force than the north, — facts not suspected till the investigations of Hansteen in 1819, and only fully confirmed by observation very recently, — were all proclaimed in the »Principia» nearly a century before positive science had embraced them in her domain. Swedenborg also takes precedence of all others discoverers in the announcement of the identity of the magnetic streams forming the Aurora, and those influencing the magnetic needle. — — In 1734, not a whisper had been breathed regarding the composite nature of the atmosphere. The earliest date which can be assigned for the practical discovery of the two-fold nature of atmospheric air, is 1772—4, the date of Priestley's celebrated experiments. But we find in the »Principia» that Swedenborg sets forth the following facts: that pure and dry atmospheric air is a compound of two constituents; that these constituents are combined in unequal proportions; that the element greatest in quantity is the extinguisher of combustion; and lastly, that the element greatest in the quantity is a constituent of water as well as of air. The merest tyro in science will, at a glance, perceive the importance and extent of ground which these proportions cover, and how profound must have been that genius which, in the midst of the deepest scientific darkness, could draw from nature these deep and choice truths. But this was not all. Water as well as air yielded to him the secret of

hänseenden ansett såsom nya uppdagelser, egentligen hafva varit blott bekräftelse på den svenske siarens förutsägelser. I sådant fall torde vetenskapens räkning med honom ännu ej vara afslutad. Nya upptäckter kunna sammanstämma med af honom gjorda iakttagelser, som man hittills förbisett, och hans sedan hundrade år glömda verk kan ännu blifva en bok af oberäknelig framtid. På fråga, hvarför en dylik skatt af förvånande uppdagelser varit så länge okänd, svarar en främmande författare: »emedan dess auktor varit andeskådare» *).

Till dessa vitsord af utländska lärde är det en tillfredsställelse att kunna foga den utmärkta hyll-

its constitution. In Swedenborg's day, the whole world thought and spoke of water as an element, and even after the composite nature of air was revealed, water maintained its elemental character up to 1783, when the discovery was almost simultaneously made by Watt, Priestley, Cavendish and Lavoisier, that water, like air, is a result of the combination of two gases. Now in the »Principia», written fifty years before, we are expressly told that pure water is a compound substance, and the particulars and quantities of the two elements in its composition are correctly given. There is many other truths in modern science which the »Principia» anticipates; such as the atomic theory, and the identity of electricity and lightning; but we draw to a close. Enough has been said to show the high merits of the book, and to prove how worthy it is of the study and attention of all true lovers of science». *Swedenborg, his Life and Writings*, by W. White, p. 13—16.

*) Ib. p. 16.

ning, som egnas siarens naturfilosofiska system af en svensk tänkare, den vördnadsvärde EHRENHEIM *). »För SVEDENBORGS ovanliga bildningsgåfva», säger han, »var allt åskådligt; sjelfva naturkrafterna hade sina sinnebilder, och ingen lärer hafva uppställt en så empirisk transcendental-filosofi, som han. Enligt honom är naturen fullkomligt geometrisk, i det minsta som i det största. Vi föreställe oss en oändlighet i det stora, en annan i det lilla. Menniskan står i medlet af de två; för henne är lika mycket dolt, som uppenbart; lika mycket utom hennes fattningsgåfva, som inom. Hon beundrar och vill känna allt. Naturen, som ville undervisa oss genom våra sinnen, tillade ett förnuft med förmåga att särskilja och sluta, och som hon är sig i det största och det minsta lik, så kunne vi genom erfarenheterna utröna det vi ej kunne se. SVEDENBORG sammansatte derför sin naturfilosofi af rön och förnuftsslut. I sitt fullkomlighets-tillstånd behöfde menniskan blott *åskåda,* och hon begrep; i sitt förderfvade tillstånd behöfver hon rön och bevis; ju högre hon stiger med dem, ju mer lär hon att beundra den vishet som skapat allt».

Närvarande tillfälle medger ej att, i EHRENHEIMS spår, följa systemets utveckling från den för-

*) *Samlingar i Allmän Fysik.*

sta enkla substansen till allt högre och högre potenser. Särskilt må dock äfven här antydas den stora betydelse, som SVEDENBORG inrymmer åt det magnetiska elementet, och huruledes han, genom den lifligaste inbillningsgåfva, ledsagad af geometrien, gjort magnetkraftens hemligaste fjedrar och rörelser synliga för ögat. »Med magnet-elementets daning fick solen sin hvirfvel: begge tillsamman utgöra en verld. Solens omätliga område var ännu tomt, i hennes rike funnos inga innebyggare, omkring henne inga år, månader och dagar, intet objekt för hennes strålar. Hvirfveln kunde ännu ej bära annat än sig sjelf; intet graviterande; det måste först sammansättas. Nya operationer skola föregå, nya ämnen bildas; en stor natur-revolution förestår; planeterna skola framfödas; det ägg skall läggas som innehåller frön till dem. Denna alstring skall hafva sina orsaker: de ligga i det förgångna, i det aktiva och i det passiva och i det elementariska, som de frambragt; den skall ske i tid, nemligen då förberedelserna äro färdiga; den skall ske i rymd, nemligen der orsakerna, principierna, äro mest samlade, omkring solen, i hennes första aktivitets-krets. Allt hvad kring i solhvirfveln finnes, är hennes egen afföda».

Dessa få drag torde redan gifva en, ehuru svag, antydning af systemets skaplynne och höga

ståndpunkt. »För den naturfilosofi, som vill uppstiga till tingens första upphof», fortfar EHRENHEIM, »lärer väl ej någon säkrare metod gifvas, än den SVEDENBORG följt, nemligen att antaga serier af naturalster, att undersöka dem så långt sinlig erfarenhet möjligen kan gå, och ifrån de kända länkarne sluta till de osynliga genom analogier och induktioner. Det är med en undransvärd bildningskraft, som han utfört detta system och gjort naturen åskådlig i sin första uppränning till en blifvande verld. Han föreställer i figurer väsen, som ej hunnit blifva atomer ännu och beskrifver krafterna inneslutna inom sig sjelfva, med alla möjligheterna i deras sköten, ur hvilka de ledvis utredas allt till det synliga och påtagliga. DESCARTES och LEIBNIZ skulle hafva beundrat den konst, hvarmed SVEDENBORG konstruerat deras hvirflar, och flera naturfenomener synas der på ett ganska konsequent sätt förklarade». I den skrift, hvarur dessa drag äro lånta, — *Samlingar i allmän fysik*, — och i hvilken författaren genomgår alla naturfilosofiska systemer, har han med synbar förkärlek behandlat SVEDENBORGS, hvartill han uppgifver den orsak, att »det har varit så mycket tillbörligare att något omständligare framställa detta natursystem, som det ej allenast är af svensk härkomst, utan äfven i grundlighet och sammanhang kan sättas i

jemförelse med hvilket som helst; med det företräde, att i all sin djuphet vara mer empiriskt demonstratift, och att längre hafva följt den geometriska metoden, än något annat. Metafysiska tankeformer i naturfilosofi, sade SVEDENBORG, föda *errores et errorum errores*. Till framställningen af sina höga spekulationer saknade han ofta uttryck, och önskade en *philosophia mathematica universalis*, ungefär som LEIBNIZ fann behofvet af ett universalspråk. — — Hans system gjorde föga uppseende i en tid, då man var hänförd i betraktelsen af enkla fenomener och fakta, och ansåg alla systemer som drömmar. — — Sverige synes ej hafva tagit någon särdeles kännedom om sin Pythagoras, som likväl, ehuru sedd på närmare håll, vinner vid sammanställningen med den grekiske filosofen. När denne på sin tribun i Krotona, i sin snöhvita, purpurbrämade drägt, talade och beundrades af tusentals åhörare, och dessemellan emottog främmande staters sändebud, som begärde lagar, så lefde den svenske utan några ärelystnadens och fåfängans belöningar i en sokratisk enfald, sökte förbättra menniskor utan minsta rubbning i kyrka och stat, och afspisade de nyfikna med saktmod, utan att någonsin gå dem till mötes». — Emellan SVEDENBORG och SCHELLING, såsom naturfilosofer, uppställer EHRENHEIM följande jemförelse: »Aktionerna (hos Schel-

ling) likna Svedenborgs aktiva. Svedenborg synes hafva uppsatt det största mekaniska natursystem, Schelling det största dynamiska. Uti ingendera synes hvarken Gud eller menniska. Det förra var ofruktbart för naturläran; det senare, i sin tillämpning till den praktiska naturforskningen, har stora anvisningar, som kunde tjena till ledare. Begge stå som monumenter af förnuftets gigantiska kamp med naturen». — — »Hela Svedenborgs system, ifrån det lägsta lifvets organisation på jorden, till de höga andeliga varelserna, utgår ifrån en enda princip, som gifvit honom denna omätliga series med en konseqvens, som ingen naturfilosof före honom uppnått. Det är den, att allt lif är skapande, en deriverad kraft från skaparen, med bestämda gränser att bilda omkring sig för hvarje ur-atom, så till sägandes, som blef nedlagd i den jordiska naturen till stamfar för hvart genus af organiserade varelser. Med denna princip bevisar han, att den lefvande naturen verkligen representerar ett slags evighet i tid, ty denna kraft, oföränderligt fortplantad ifrån den första skapelsen tills nu, skall fortfara lika så oförändrad så länge naturen består, efter den inom sig sjelf har ingen orsak till förgängelse, ehuru dess produkter förgås. Denna skapande kraft blef ej fri förrän hos förnuftiga varelser; den har i ett fullkomlighets-tillstånd varit det hos menniskan med

ett vidsträckt herravälde öfver den materiella naturen, och blir åter fri igen i ett tillkommande lif, utvidgad i mån af hennes då erhållna fullkomlighet».

SVEDENBORGS naturfilosofiska system är, bland de nyare, det första, om icke det enda, som blifvit allt igenom bygdt på verklig naturforskning. Han synes derför mer berättigad till namn af naturfilosof, än någon annan, emedan hans filosofi var grundad på verkligt studium af naturen, hvaremot SPINOZA, SCHELLING och deras efterföljare hufvudsakligen grundat sina teorier på spekulation och logik. I detta hänseende har man velat tillägga SVEDENBORG ärenamn af den sanna naturfilosofiens fader i senare tider. SVEDENBORG ansåg magnetismen vara den första elementära form, i hvilken naturen framträder såsom synlig, och han var, så vidt vi känne, också den förste som sökte utforska och från allmänna principer förklara dess många underbara fenomener. Enligt SVEDENBORG består magnetismen i ett visst slag af rörelse, ett utflöde af spiralform från de magnetiska polerna. En sådan rörelse förefinnes hos all materia, som kan blifva magnetisk, men är i materiens omagnetiska tillstånd oregelbunden och utan bestämd riktning. Vid magnetiserandet (det är den akt, hvarigenom magnetismen framkallas till verksamhet) erhåller denna rörelse en regelbunden riktning. I allt detta har

Svedenborg träffat den nyare forskningens resultater mycket nära och så till sägandes gått dem i förväg. Ännu märkligare är, att då han, för mer än hundrade år sedan, antog magnetism och elektricitet vara samma väsen, hvilket i våra dagar ansetts såsom resultatet af en upptäckt utaf Ampère, Oersted, Faraday och Weber, hade vetenskapen, under föregifvande af ständiga framsteg, i sjelfva verket gått vilse under ett sekel, intill dess de nyssnämde vetenskapsmännen återförde henne till samma grundåsigt, som var den svenske naturfilosofens.

Med skärskådandet af Svedenborgs djupa och idérika naturfilosofi blandar sig en ovilkorlig rörelse vid anblicken af den ovanliga blygsamhet, hvarmed den framräckes. »Jag har icke företagit detta arbete», säger författaren, »för att vinna den lärda verldens gunst, eller namn och rykte; jag framlägger det ensamt af kärlek till sanningen, och det är mig likgiltigt, om jag dermed vinner allas eller ingens bifall, mycket eller litet beröm, ty sådant bekymrar föga den, som egnar sig åt sanningen och vetenskapen. Skördar han bifall och lof, så är det honom endast derför angenämt, att han anser det såsom ett tecken till att han närmat sig det sanna. Jag öfvertalar ingen, att med åsidosättande af de läror, som uppställts af berömdare och snillrikare mästare, följa min åsigt. Jag har icke ens nämt

någon annans filosofi, för att icke dåra, eller låta påskina, att jag bestrider hans mening och gör ett afbrott i det lof, som egnas honom. Har jag funnit en bättre åsigt, så följer bifallet af sig sjelf, om också icke *deras*, hvilka, fångna af främmande meningar, icke äga någon egen; men likväl deras, som veta skilja emellan sanning och villfarelse; och om det ej inträffar under denna tid, så sker det möjligen i en följande; ty sanningen är blott *en*, och talar för sig sjelf. Vill någon angripa min lära, så ämnar jag ej uppträda till försvar, ty hvartill gagna ord, då saken talar? Har jag uppställt en sanning, hvarför behöfver jag strida för den, som försvarar sig sjelf? Är den åter en villfarelse, så vore det dåraktigt och ändamålslöst att förfäkta ett misstag. Hvarför skulle jag då uppträda emot någon?» — Man kan ej återhålla den anmärkning, att om alla de, som kämpat om högsätet i filosofien, följt SVEDENBORGS efterdöme, så hade både vetenskapen och de sjelfve vunnit dervid.

Det är eget, att SVEDENBORG först som embetsman fördes till dessa djupa forskningar, då han, i egenskap af assessor i bergs-kollegium, började grundligt studera kemi, mineralogi och geologi *),

*) Man föreställer sig vanligen en mindre lysande embetsmannabildning under KARL XII; men en assessor som SVEDENBORG, ett kommersråd som POLHEM, en vice-president

från hvilka vetenskaper ett outtröttligt forskningsbegär förde honom till kosmogoni och naturfilosofi, hvarifrån han öfvergick till fysiologi och psykologi, och hvarmed han omsider inträdde inom det metafysiska området, förgård till det andeliga. Ehuru besynnerlig SVEDENBORGS lärda utveckling tyckes vid första anblicken, torde måhända ingen vetenskapsman gått en följdriktigare bana, för att lära känna naturen och menniskan, den synliga och osynliga verlden. Förundransvärd må dock den snille-daning synas, som förmår ömsom stränga skaldelyran och dämma hafvets våg genom dockbyggnader; beräkna himlakropparnes gång och ransaka metallen i grufvans djup; undersöka menniskokroppens fibrer och genomskåda andeverlden. Man har derför sagt, att för honom var intet främmande på himlen, på hafvet, *på* jorden, och *under* densamma.

Efter att hafva i en filosofisk skrift sökt framlägga samverkan af själ och kropp *), hvilket han

---

som URBAN HJÄRNE, en öfver-intendent som NICODEMUS TESSIN; sådana embetsmän i högre grader som ARVED HORN, KARL PIPER, GUSTAF CRONHJELM, SAMUEL ÅKERHJELM, GUSTAF BONDE, POLUS och COYET; så bildade krigare som MAGNUS STENBOCK, ADAM LEWENHAUPT, KARL MAGNUS STUART, KARL CRONSTEDT, MAURITZ WELLINGK m. fl. torde vittna om en bildning, som kunde hedra hvad land och hvad tid som helst.

*) I skriften *Prodromus philosophiæ ratiocinantis de Infinito et*

dock fann sig på metafysisk väg ej kunna uppnå såsom han önskade, vände han sig till den fysiologiska banan och började studera anatomi, ej blott i böcker, men med egna ögon, under gjorda rön, både i Stockholm och Amsterdam, och det säges att han varit en af den store BOERHAVE's lärjungar *). Han genomgick de berömdaste fysiologers och anatomers skrifter; granskade de upptäckter, som gjorts af EUSTACHIUS, MALPIGHI, RUYSCH, LEWENHOECK, HARVEY, MORGAGNI m. fl., och gjorde deraf utdrag, som ännu förvåna kännare. Han studerade icke blott menniskokroppens sammansättning, utan tillika djur-anatomien. Så uppstod hans *Oeconomia regni animalis*, följd af *Regnum Animale*, hvardera i flera band **). Liksom i föregående

---

caussa finali creationis: deque mechanismo operationis animæ et corporis. Dresd. & Lips. 1734.

*) *E. Swedenborg, a Biography* by WILKINSON, p. 42. BOERHAVE dog 1736.

**) Det förra verkets fullständiga titel är: *Oeconomia regni animalis in transactiones divisa, quarum hæc prima de sanguine, ejus arteriis, venis et corde agit: anatomice, physice et philosophice perlustrata. Cui accedit introductio ad psychologiam rationalem.* Lond. et Amsterd. 1740. — P. II. *De cerebri motu et cortice, et de anima humana.* Amst. 1741. — P. III. *De fibra, tunica arachnoida et morbis fibrarum* (har först år 1847 utgifvits i London, af WILKINSON). — Det andra verkets fullständiga titel är: *Regnum animale anatomice, physice et philosophice perlustratum.* P. I. *De visceribus abdominis, seu de organis regio-*

verk, bygger han blott på gifna fakta; går från enkla till sammansatta och allmänna sanningar, samt uppställer en filosofisk anatomi, som slutar med bevis för själens odödlighet. »Jag har», säger han, »genomgått läran om menniskokroppen, för att uppdaga själen. Det vore för mig en tillfredsställelse, om mitt arbete kunde gagna läkareverlden, men en ännu större, om det kunde upplysa om själen». Bland en mängd i medicinskt hänseende egna hänvisningar, har man anmärkt hans åsigt af kosmiska förhållandens verkan på menniskokroppen, och läran om andedrägten, hvari han antager, att ej blott lungorna, utan hela kroppen andas, samt framlägger en teori om hjernans förhållande till lungorna *). Ingen anatom eller

---

nis inferioris. P. II. *De visceribus thoracis, seu de organis regionis superioris.* Hagæ 1744. De af SVEDENBORG otryckta delar af detta verk hafva blifvit utgifna af TAFEL och WILKINSON.

*) En amerikansk vetenskapsman yttrar, i sammanhang med en granskning af Ling's sjukgymnastik, härom: »It is remarkable that this laying hold of the mobility of the frame comes also from a Swede, LING the poet, just as the demonstration that the body lives in motion, and that the lungs give that motion, was the gaine of another Swede, viz. SVEDENBORG, and indeed formed the main truth of his physiological perceptions. *The latter I regard as the greatest principle of intelligence which has yet been put into the body; perhaps the former may turn out to be one of the*

läkare, säger en engelsk lärd, gör sig sjelf rätt, om han ej studerar detta SVEDENBORGS verk, i öfrigt ett mönster af vetenskapligt framställningssätt, vittnande om »den stränga logikerns klarhet i förening med den induktive tänkarens bevisning, den fulländade filosofens ordning med skaldens höga sinne, en jettes kraft med ett barns lekfullhet. Aldrig var en vetenskaplig bana så lockande, så blomsterströdd, som i detta verk» *). Den fräjdade vetenskapsman bland oss, som i anatomien vunnit ett europeiskt rykte i våra dagar, vitsordar den otroliga lärdom, de djupa insigter, den genomträngande blick och det omfattande snille, som uppenbaras i detta arbete, och har uttryckt sin förundran deröfver, att ingen rörelse i vetenskapen följt deraf, helst det förtjenar att anses såsom klassiskt i fysiologien **).

Hvad som särskilt må förvåna, är dessa stora verks tillkomst under ofta ombytt vistelseort och vidsträckta resor. Man ser af SVEDENBORGS dagbok, att han år 1736, eller året efter hans faders död, företog en resa, beräknad på fyra års utrikes

most vital of the curative arts». (*New-York Tribune*, July 18, 1850.)

*) WILKINSON, *a Biography*, pag. 57; *Sketch on Swedenborg's philosophical works*, p. 71.

**) Bref från professoren m. m. doktor ANDERS RETZIUS till författaren.

vistande, i afsigt att författa och utgifva »en viss bok». Han reste till Holland, der han först uppehöll sig, och derifrån till Paris, der han vistades längst, eller halftannat år. Från Paris begaf han sig öfver Alperna till Turin, Venedig, Verona, Mantua, Ferrara, Florens och till Rom, der han lärer dröjt nära ett år, troligen okänd, enär hans *Opera philosophica* redan funnos bland förbjudna skrifter. Det är anmärkt, att han, liksom LUTHER, grundläggare af en kyrka skild från påfvedömets, inträdde liksom han i den heliga staden genom *Porta del popolo* eller »folkets port». Han tog hemvägen öfver Genua, Tyskland, Holland och England. Efter ett sådant kringirrande utgaf han ömsom i Amsterdam, i Haag och i London, delar af nyssnämda verk, slutligen utgörande flera band. Enligt hvad dagboken utvisar, hindrade honom dock icke hans vetenskapliga forskningar att egna uppmärksamhet åt sådana märkvärdigheter, som utgöra vanliga resandes sysselsättning. I Rom beså̊g han ålderdomsmärken, kyrkor, kloster, konstsamlingar, villor; i Paris besökte han muséer, palats, trädgårdar, äfven teatrar. Visserligen gjorde han dock stundom, under sina vandringar, olikartade betraktelser med andra resande. Så innehåller anteckningen den 4 oktober 1736, om ett besök i Tuileri-trädgården: »Min vandring i dag var utomordentligt angenäm;

jag sysselsatte mig med utgrundande af luftpartiklarnes form». Emellertid förlorade han ej ur sigte folkens olika samhällsförhållanden, statsförfattningar, seder och bruk; han karakteriserar nationallynnet och statsskicket, hvarvid han lemnar företräde åt Holland och England, särdeles det senare, för hvilket han röjer mest förkärlek. Märkligt är hvad han yttrar om skatternas olika fördelning i Frankrike, de lägre folk-klassernas tryckta ställning, och klostrens rikedom, som lemnade en femtedel af landets jord i de andeligas händer. Fortfar allt detta, säger han, ännu en längre tid, så blir samhällets sammanstörtande desto häftigare. Femtio år senare, eller 1789, besannades spådomen.

Svedenborgs afsigt var, att låta sina fysiologiska verk följas af en »rationell psykologi», då hans författarebana oförmodadt erhöll en annan riktning. Hans vetenskapliga forskningar afbrötos af uppenbarelser och andesyner. Enligt hvad en nyss uppdagad källa utvisar (hvarom innan kort närmare upplysning skall meddelas), skedde öfvergången eller första väckelsen annorlunda, än hittills allmänneligen antagits *). Svedenborgs okonstlade beskrifning derom i den dagbok, som han förde öf-

*) Nemligen att han öfverraskats af sin första uppenbarelse under det han i London (1745, i april) spisade middag på ett värdshus.

ver sin resa, vederlägger tillräckligt deras mening, som påstått, att hans syner skulle varit af honom uppdiktade. Det hade icke behöfts SVEDENBORGS inbillningskraft som skald, eller hans rikedom på idéer som filosof, för att göra dessa syner, som invigde honom åt andeverlden, vördnadsbjudande och hänförande äfven för andra, i stället att nu frånvaron af allt sådant bemödande säkrast bevittnar den godmodiga ärligheten i hans enkla berättelse. Från detta ögonblick tillhörde han en annan verld; från vetenskapsman blef han en Guds man.

Innan vi lemna SVEDENBORGS vetenskapliga bana, må en öfverblick egnas deråt. Det gifves tvenne sätt att göra upptäckter: det ena genom undersökningar och beräkning; det andra genom divination, eller ingifvelse. Det senare var SVEDENBORGS. Hans siaregåfva var af samma art som den store Genuesarens, hvilken anade en ny verld, innan dess tillvaro kunde bevisas, och man kunde i sådant afseende kalla SVEDENBORG andeverldens Columbus. Det divinatoriska i SVEDENBORGS snille röjes deri, att stora forskare i vetenskapens olika grenar, stundom ända till ett århundrade senare, medelst djupa och fortsatta beräkningar kommit till samma slut, som han genom ingifvelse. Egentligen äro alla

snillen, som i vetenskaperna framtränga århundraden framom sin tid, guda-invigda eller divinatoriska. Medeltiden ansåg dem som trollmän. SVEDENBORG var visserligen af samma slägt med PLATO och kyrkofäderna, men äfven befryndad med ALBERTUS MAGNUS och ROGER BACO, hvilkas djupa lärdom och vetenskapliga siare-anda föranledde deras samtid att misstänka ett förbund emellan dem och osynliga makter. Om SVEDENBORG lefvat i medeltiden, så hade tvifvelsutan folksagan, i stället för äreminnet, bemäktigat sig hans namn. Alla sådana andar hafva det gemensamt, att samtiden icke förstår dem, hvarför det knappt gifves något enfaldigare, än förundran öfver att medlefvande sällan göra en sådan man rättvisa. Vore han förstådd af sina samtida, så stode han ej ett eller flera sekel framom dem, och vore ej den han är. Ja, äfven i de vetenskaper, som synas minst bero af ingifvelsen, såsom matematik och geometri, tyckes det högsta dock varit divinatoriskt, hos en EUKLIDES, en ARKIMEDES, hvilkas upptäckter, ehuru bekräftade af beräkning, svårligen ensamt varit kalkylens foster. Hvarje snille, som utsår för en oberäknelig framtid, bestiger sin tron blott »med Guds nåde». Lärdomshistorien, som redan antecknat en förvånande mängd upptäckter, föresagda af SVEDENBORG, skall, under den vetenskap-

liga forskningens fortgång, tvifvelsutan uppdaga allt flera. Sådan är, såsom nyss antyddes, arten hos dessa purpurborne i snillets verld, hvilka gå framom sitt tidehvarf och, ehuru dödlige, förflytta sig utom det närvarande och lefva med och för kommande slägten. En sådan man är alltid profet, menniskoslägtets lärare.

Hvilken efterskörd SVEDENBORGS, af honom sjelf outgifna, vetenskapliga skrifter ännu kunna lemna, är omöjligt att förutsäga. Detta minskar ej den lärda verldens och särskilt Sveriges tacksamhetsskuld till det främmande samfund, som framdragit dem ur glömskans mörker, och förbindelsen till de ädle män, som deråt egnat tid, krafter och förmåga, bland hvilka främst må nämnas WILKINSON i England och TAFEL i Tyskland.

En länk emellan SVEDENBORGS vetenskapliga och andeliga författareskap bildas af den kort efter *Regnum animale* utgifna skriften *De cultu et amore Dei* *), afhandlande verldens skapelse, paradiset, de första menniskorna och deras kärlek, hvilken taflas

*) Fullständiga titeln är: *De cultu et amore Dei.* P. I. *Ubi agitur de telluris ortu, Paradiso et vivario, tum de primogeniti seu Adami nativitate, infantia et amore.* P. II. *De conjugio primogeniti seu Adami, et inibi de Anima, Mente intellectuali, Statu integritatis et Imagine Dei.* Lond. 1745.

fägring den engelske öfversättaren liknar vid en frisk vårgrönska, hvarunder man andas evig ungdom. Hvad man i allmänhet anmärkt om SVEDENBORGS skrifter, att de äro religiösa äfven utan att nämna Guds namn, och att man finner sig i dem liksom i en helgedom, gäller naturligtvis i ännu högre mått om de arbeten, som författades efter hans inträde i andeverlden. På utgifvandet af det första deribland, hans *Arcana cœlestia*, omfattande en ny tolkning af Skriften och en framställning af andeverlden, använde han sju år med den oafbrutna uthållighet och det kedjefasta sammanhang i arbetet, att, enligt den engelske öfversättarens uttryck, det tyckes såsom vore dessa tolf band *) skrifna utan att författaren lyft pennan från papperet, eller gjort något afbrott för att hvila, äta eller sofva. Detta arbete följdes dock, som bekant är, af en stor mängd andra på latin, alla i andeliga ämnen, samt öfversattes ej blott på främmande språk, utan äfven på modersmålet. Att dessa skrifter ej röja ett försvagadt själs-tillstånd, medgifva sjelfva förnekarne af hans andelära och »det nya Jerusalems» afgjordaste fiender. Exempelvis må anföras hvad den berömde GÖRRES derom yttrar. »Bortse vi» — säger han — »från deras innehåll och hvad som i

*) Den engelska öfversättningen utgör tolf oktavband, originalupplagan åtta qvart-volymer.

denna lära kan vara sanning eller förvillelse, och betrakta det meddelta endast såsom ett subjektift uttryck af en verksam personlighet, öfver hvars andeliga fysionomi vi skola afgifva vårt omdöme, så kan detta endast blifva ett gynsamt för den välmenande siaren. Hvad främst beträffar själskrafternas höjd och omfattning, så förmärkes deri intet, som häntyder på aftagande eller afmattning från den äldre tid, då han utgaf sina vetenskapliga verk. Samma förherrskande egenskaper, som der, finna vi jemväl här i den lifligaste rörelse: samma skarpsinnighet framträder öfverallt, med oförminskad verksamhet, och en mindre vaken omdömeskraft lemnar densamma gerna försteget *). Samma kombinationsförmåga, som i de äldre skrifterna, har äfven lyft de senare till enahanda höjd och gedigenhet och genom en viss systematisk begränsning utbredt deröfver ett slags entonighet.

*) Urskriften lyder: »Derselbe Scharfsinn der dort gewaltet, drängt auch hier überall mit immer noch ungeschwächter Thätigkeit sich vor, und die weniger rege Urtheilskraft lässt sich gern von ihm den Rang abgewinnen». (*E. Swedenborg, seine Visionen etc.* s. 79.) Man kunde fråga, huru en oförminskad skarpsinnighet är förenlig med en mindre vaken omdömeskraft; men öfversättaren har, som han hoppas, återgifvit ordalydelsen troget. Meningen är synbarligt dock, att den skarpsinnighet, som röjer sig i enskiltheternas behandling, varit oberoende af omdömeskraften i det stora hela.

Samma strängt mathematiska disciplin, som der regelbinder verksamheten, förnekar sig ej heller här; derför löper allt i ett följdriktigt sammanhang; ingenstädes spörjes en sig sjelf upphäfvande motsägelse *), eller något afsprång, något osammanhängande, godtyckligt, ologiskt, som plägar beteckna en oregelbunden inbillningskrafts eller en dröms skapelser; fast mer fogar sig allt med lätthet i ett oafbrutet, sammanhängande helt. Samma välvilja, samma mildhet i karakteren, samma rättskaffenshet, samma kärleksrika hjerta, korteligen: hela detta ädla sinnelag, hvarom man i siarens barndom sade att änglar talte från hans läppar, framlyser äfven här öfverallt, och förvärfvar äfven *deras* kärlek och aktning, som icke erkänna hans sändning eller kunna förlika sig med dess resultat. Det enda, som utmärker dessa mystiska skapelser framför samma författares filosofiska, och liksom utgör deras egendomliga karakter, samt äfven helt naturligt sammanhänger med arten af deras tillkomst,

*) En motsägelse, som upphäfver sig sjelf, är väl egentligen ingen motsägelse; men urskriften har »*nirgend erscheint ein sich selbst aufhebender Widerspruch*», och man har ej rätt att förändra uttrycken hos en författare af det stora anseende, som Görres. Ännu andra ställen kunde föranleda dylika små anmärkningar, men man vill ej dermed störa läsaren, som dessförutan inser andemeningen, hvilket är det hufvudsakliga.

är den poetiskt-plastiska kraft, hvaraf den vetenskapliga verksamheten knappt lemnat spår, men som här visat sig icke obetydligt framträdande. Många bilder i dessa syner äro ovanligt lyckligt funna; träffande hieroglyfer, omskrifva de (bilderna) med talande, uttrycksfulla former de idéer, som han föresatt sig att bringa till åskådning, och öfverraska genom denna rikedom och gedigenhet, hvarmed våra egna drömbilder ofta sätta oss i förvåning» *).

Det är emellertid anmärkningsvärdt, att intet mystiskt förekommer i SVEDENBORGS vetenskapliga skrifter, hvilka i synnerhet äro utmärkta af klarhet, följdriktighet och bindande bevisning **). Han hade redan tillryggalagt en nära fyrtiårig författare-

*) *Emanuel Swedenborg, seine Visionen und sein Verhältniss zur Kirche*, von GÖRRES. Strassburg, Mainz und Speier, in der Expedition des Katholiken, 1827, s. 79, 80.

**) EHRENHEIM har upptäckt ett enda ställe, der någon mysticism framlyser, hvilket är följande i SVEDENBORGS natursystem: »Det är väl möjligt, att det äfven gifves *activa sexti et septimi*, som ej falla under våra perceptions-förmögenheter; *så framt ej någon intelligens är närvarande, som ordnar dem i figurer*». — »Kanske (tillägger EHRENHEIM) ligger deruti principen till uppenbarelserna, en följd af den *vis formatrix*, som han i sin *Oeconomia regni animalis* tillade *alla andar*, samt tillvarelsen af högst fina substanser i naturen, som voro öfver materiens allmänna predikater och således i andarnes disposition». *Saml. i Allmän. Fysik*, s. 222.

bana, hvaraf omkring sju år egnats åt den vittert klassiska verksamheten, aderton år åt de matematiska och fysikaliska vetenskaperna, elfva år åt de anatomiska, fysiologiska och naturfilosofiska, hvarefter det sista skiftet inträder, då hans forskning inom naturens gränser sträcker sig till det öfvernaturliga, och han, lik Johannes på Patmos, ryckte från det jordiska, att förklara himlaverlden. Sjelf uppgifver han denna utvecklingsgång i ett bref till den bekante teologen OETLINGER, och huru han, liksom man i allt öfvergår från det naturliga till det andeliga, infördes af Gud i naturvetenskaperna, och der förbereddes, till dess högre rymder kunde för honom öppnas *).

I öfrigt liknade SVEDENBORG deruti Greklands äldste tänkare, att sedan han i sin naturfilosofi genomvandrat kedjan af synliga länkar, öfvergick han från dem i en osynlig verld, emellan hvilken och den närvarande han fann ett samband ovilkorligen böra gifvas. En genomgående jemförelse emellan SVEDENBORGS lära å ena sidan, samt de gamla filosofernas och kyrkofädernas skrifter å den andra, med antydande af gemensamma grunddrag och öfverensstämmelser, synes ännu återstå, men skulle blifva föga mindre än en lefnads-uppgift, att utföra.

*) TAFEL, *Sammlung von Urkunden*, s. 358.

Flera likheter falla dock snart i ögonen. Hvem erinrar sig ej, från PYTHAGORAS, verlds-alltet såsom ett enda harmoniskt helt, och huru gudomen var en allt genomträngande själ; eller från PLATO, huru den högste bildat de yttre tingen efter idéerna, som öfverallt genomskimra; huru Gud förhåller sig till intelligensen, som solen till den yttre verlden; lifvar, genomtränger allt, utan att af menniskoförstånd kunna fattas; och huru demonerna äro mellanväsenden, emellan gudomen och menniskan, mottagande den senares böner att frambära till den evige, och föra hans bud till de dödlige. Fröt till denna andelära spåras ända upp i mysterierna, hos Egyptens och Indiens vise. Lika gammal är naturs-symbolernas hemliga förklaring, teckenspråket emellan den inre och yttre verlden, motsvarighets- eller korrespondenslåran, på hvilken SVEDENBORG egentligen grundar Skriftens uttydning. Enligt hans åsigt utgör den så kallade korrespondensen det inre sambandet emellan ett naturföremål och ett andeligt, mellan form och väsende, det lägre och det högre, verkan och orsak. Natur- och sinneverlden står i motsvarighet till andeverlden, som kropp till själ, verkan till orsak. Genom denna oafbrutna inflytelse meddelar sig andeverlden med sinneverlden, Gud med menniskan. Utan den skulle hon ej ett ögonblick vara till, ty allt lif är af Gud; menni-

skan och verlden, änglarne och himmelen mottaga blott lif af Honom. Korrespondens är det tungomål, hvarpå den Högste talar i sina verk och i sitt ord. Naturföremålen symbolisera hvad orden i bibeln beteckna som hieroglyfer. Begges signaturer äro oföränderliga, men kunna tagas i både god och ond mening *).

*) Jfr *Nya kyrkan och dess inflytande på teologiens studium i Sverige.* II häftet, s. 30. Dess författare tillägger, bland annat: »Det poetiska bildspråket liksom alla länders och folkslags fabelläror tyckas ytterst leda sitt ursprung från naturkorrespondensen, fastän de till sin vidare sammansättning och utveckling äro menniskoverk, konstens och inbillningskraftens skapelser, som småningom intogo korrespondensens ställe, i mån som kunskapen derom gick förlorad, och menniskan icke längre lefde i sitt första oskuldstillstånd, i harmoni med Gud och skapelsen, utan började att lösgöra sig från den ursprungliga ordningen och förvända korrespondensens art och betydelse. Skaldespråket uppkom då som ett eko af skapelsens första korrespondensspråk, konsten som en härmning af den rena, oförderfvade naturen. Derför framskymtar ännu korrespondensens, den ursprungliga naturpoesiens, väsende i de högre och ädlare skaldeslagen, liksom de poetiska ingifvelserna närma sig i någon mån till den profetiska hänryckningen». — Korrespondens-språket är således, jemte det heligas förklaring, den högsta poesi. »Universum var i begynnelsen, innan fallet, då Gud ännu såg på allt det han skapat och det var godt, ett åskådligt och talande uttryck af skaparens vilja, hans tankars lefvande uppenbarelse, hans kärleks och vishets synbara under. Han inskref då sitt namn och majestät i sina verk, och dessa förkunnade i bilder, färger och toner hans egenskaper: godhet, sanning, makt och

Det var den heliga skrifts förklaring efter korrespondenslären, genom en lefvande, religiös åskådning, i stället för den bokstafliga, till skolastisk dialektik ledande, som SVEDENBORG afsåg. Öfver språket i hans korrespondenslära äro upplysande ordböcker utgifna i England, Frankrike och Amerika*). Främmande lärde, hvaribland GÖRRES, hafva

---

helighet, från slägte till slägte. Så länge menniskan lefde i harmoni med sig sjelf, och hon i sin paradisiska omgifning sympatiserade med naturen, var hela sinneverlden en lefvande bok, den allsmäktiges epos, der hans med frihet och förnuft begåfvade barn läste hans vilja och sin bestämmelse. — — Först när Adams barn icke längre sympatiserade med den skapelse, i hvars medelpunkt de blifvit stälda, när de missförstodo dess mening, förvände dess lagar och missbrukade sin frihet till ondska och sjelfviskhet», — när den heliga stämman tystnade i deras bröst — »då behöfdes i början en *bildskrift*, och sedan, när denna ej mera förstods, en *bokstafsskrift*, som ännu, fast dunkelt, erinrade om naturspråket och i någon mån bevarade kunskapen om de yttre föremålens inre betydelse och korrespondenslärans heliga innehåll. Af en sådan bildskrift äro de tropiska, symboliska och enigmatiska *hieroglyferna* qvarlefvor, och en sådan bokstafsskrift är oss förvarad i gamla testamentets kanoniska böcker. De bilder och ord, som de senares författare begagna, äro, liksom naturföremålen, symboler af Guds tankar, hans viljas, väsendes och verldsordnings försinnligade uttryck. Ej blott genesis, utan hela skriften är en skapelsebok i ordets egentliga och högsta mening, universum uttryckt i bokstäfver, siffror och tal, tidens och evighetens codex».

*) NICHOLSON'S *Dictionary of Correspondences etc.*, London

antagit, att SVEDENBORG under den tid af fem år, som förflöt emellan utgifvandet af hans sista vetenskapliga och hans första andeliga skrifter, närt sig med läsningen af de äldre kristna mystikernas och kabbalisternas arbeten, samt deraf bildat sin andelära; men af hans journaler, förvarade i vetenskapsakademiens boksamling, och uti hvilka han antecknat de källor han begagnat, vill synas, att han icke känt ifrågavarande författare, hvilket förhållande jemväl vitsordas af ett ännu befintligt bref, hvari han yttrar, att det varit honom «förbjudet att läsa dogmaticos och systematicos i teologien, innan himlen öppnades för honom, på det han icke skulle intagas och förvillas af deras ogrundade meningar». Den enda kyrkofader, som SVEDENBORG under de yngre åren säger sig hafva läst, var AUGUSTINUS, åberopad på flera ställen i hans ungdomskrifter. Bland filosofer hade han företrädesvis studerat PLATO, ARISTOTELES, PLOTINOS *), LEIBNIZ, WOLF, CARTESIUS, RYDELIUS, MALEBRANCHE och GROTIUS. Bland dessa synes PLOTINOS ägt de mesta öfverensstämmande drag med den svenske tänkaren, i sannin-

1800; *Essai d'un dictionnaire de la langue de la nature*; par OEGGER, Paris 1831, m. fl.

*) Enligt uppgift af LIDÉN (*Hist. Poët. Svec.* p. 25) hade SVEDENBORG begagnat det exemplar af PLOTINOS' *Opera philosophica*, som STJERNHJELM ägt och kallade sitt *pabulum animæ*.

gens sökande, medelst att följa kedjan från de lägre tingen uppåt; i sinneverlden såsom bild af intellektualverlden; i bestämningen af olika lifsgrader; i den himmelska kärleken, och slutligen i demonernas uppenbarelse inom den sublunariska verlden.

Från det ögonblick, då andeverlden öppnades för honom, afsade sig SVEDENBORG all verldslig forskning och tog afsked från statens tjenst *). På hans bord fanns endast bibeln på grundspråket. Den prydliga latin, som utmärkte hans äldre vetenskapliga skrifter, utbyttes emot ett enkelt, okonstladt, lättfattligt framställningssätt. Likväl igenkännes ännu, uti iakttagelsernas skarpsinnighet och tankar-

*) I sin afskeds-ansökning uppgaf SVEDENBORG, att han nödgades vistas utrikes för ett angeläget verks. fullbordan. Kongl. Maj:ts bifall dertill, den 12 Juni 1747, slutar med dessa ord: »Och ehuruväl WI gerna skulle se att än vidare här inom riket få nyttja den trogne tjenst, hvarmed han OSS och fäderneslandet städse till handa gått, så kunne WI dock honom uti förberörde dess underdånige ansökning så mycket mindre undfalla, som WI nögsamt äre försäkrade, det merbemälde dess under händer hafvande arbete lärer med tiden ej mindre gagna det allmänna än de öfrige åtskillige till fäderneslandets tjenst och heder af honom för detta sammanfattade och genom trycket utgångna vackra arbeten. WI vele fördenskull — — ej allenast hafva dimitterat och entledigat honom från dess hittills med beröm förvaltade assessorsbeställning, utan ock derjemte, till ett tecken af det välbehag, hvarmed WI hans långliga och trogna tjenster anse, hafva efterlåtit honom att i sin öfriga lifstid få behålla sin nu innehafvande assessorslön».

nes djup, filosofen och naturforskaren. Den klassiska bildningen röjdes hos den kristne siaren.

Anderymden uppläts dock icke för SVEDENBORG utan föregående tecken, som tillkännagåfvo ett ovanligt själs-tillstånd. Redan långt förut, berättar han i sin dagbok, upplystes han i drömmar om hvad han borde skrifva; andar inverkade på honom, han hörde hemliga röster, såg underbara sken och syner, när han tillslöt ögonen.

Ett nytt ljus har blifvit spridt öfver detta ämne genom bekantskapen med en hittills okänd handskrift af SVEDENBORG, innehållande anteckningar om hans drömmar under mars till och med oktober månad 1744 *). Man finner deraf, att SVEDENBORGS första uppenbarelser icke ägde rum i London 1745, utan i Holland omkring ett år tidigare, eller i april 1744. Man kan dag för dag följa utvecklingen af detta märkvärdiga själs-tillstånd, och ehuru ingen dödlig lärer kunna tränga till djupet deraf, äger man dock en säkrare ledning, än

*) Denna märkliga handskrift, som tillhört framlidne eloquentiæ & poëseos lektorn vid Vesterås gymnasium, mag. REINHOLD SCHERINGSON, har i år blifvit inköpt till kongl. biblioteket i Stockholm, och vice bibliotekarien derstädes G. E. KLEMMING har utgifvit densamma i en mindre upplaga, under titel: *Svedenborgs drömmar år 1744.*

hittills, för dess bedömmande. Man tycker sig ana, huru det kunnat blifva sådant det uppenbarat sig. Till en början finner man, att hans helsoskick ej varit så fullkomligen orubbadt, som det hittills antagits af dem, hvilka sett honom endast i Sverige, men att han under sitt fleråriga utrikes vistande haft, enligt hvad här synes, betänkliga anfall af nerfsvaghet, det första redan sju år före uppenbarelserna, i Amsterdam, under det stora arbetet med *Oeconomia regni animalis*, och hvilket anfall han kallar »stark svimning eller *deliquium*», men som dock ej var så starkt, som det senare, hvilket likväl ej varade så länge. »Detta *deliquium*», säger han, »var inre och djupare, men gick strax öfver». Uppenbarelserna föregingos af starka rysningar och darrningar, hvarunder han kastades till jorden. I början tyckes tillståndet stundom oafgjordt emellan drömmande och vaket, hvarom han yttrar: »Den 24 × 25 April, uti Amsterdam, var jag hela natten, vid pass elfva timmar, hvarken i sömn eller vakande, uti en underlig dvala». Den inre brytningen, under hvilken han öfvergick från oro, ångest, frestelser och qval till ett lugnt salighetstillstånd, synes varat tre veckor. Man har åtminstone svårt att annorlunda förklara dessa ord, efter den svåra kampen: »Detta har nu varat uti 21 dagar». Dessemellan omnämner han, huru han »varit *in*

extasibus vigilibus fast hela tiden» — om sina »extaser för och efter sömnen», m. m. »Det märkvärdigaste var», tillägger han på ett ställe, »att jag nu *repræsenterade den inre menniskan* och som *en annan, än mig sjelf*», och »den *invärtes* menniskan var separerad från den *utvärtes*». Kroppsligt sjuk ansåg han sig härunder aldrig: han reste, ombytte ofta vistelseort, och var ömsom i Amsterdam, Leiden, Haag, London o. s. v., afhörde medicinska och anatomiska föreläsningar, och arbetade på sin skrift *de cultu et amore Dei*, utgörande, såsom ofvan nämdes, öfvergångslänken emellan hans vetenskapliga och andeliga författareskap, och hvilken är utmärkt, som ATTERBOM uttrycker sig, af »en poetisk inspiration, som, på ett dussin skalder fördelad, vore tillräcklig att fästa dem på diktens himmel såsom stjernor af första storleken».

Enligt SVEDENBORG, uppenbarade sig Gud, såsom all sannings, godhets och skönhets källa, hufvudsakligen genom kärleken. Att denna för siaren var det högsta, visar sig jemväl i dessa drömmar. Föreställningarne antaga vanligen formen af sköna qvinnobilder, hvilka han allegoriserar till kristliga dygder: tron, kärleken, oskulden, visheten; kärleksnjutningarne beteckna andeliga skrifter. Synerna voro i början endast drömmar, och förklarades af honom sjelf såsom sådana, men

åt hvilka han tyckes med välbehag hafva öfverlemnat sig, ty han berättar, att han tillbragt ända till 12 eller 13 timmar i sängen, hvilket var ovanligt och oförenligt med hans förra arbetsamhet. Också antecknar han under denna tid föga af hvad som tilldrog sig i hans vakna tillstånd, eller i den yttre verlden, hvilket nu tyckes varit för honom jemförelsevis oförtjent af uppmärksamhet. Flera drag antyda den inre lycksalighet, som han njöt. »Jag var», säger han, »vakande uti en himmelsk extase, som också obeskriflig är». — — »Jag fann uti mig som strålar, at det vore största lyckan at blifva martyr, i anseende til den obeskrifliga nåden, förknippad med kärlek till Gud, gör at man önskar att utstå denna plågan, som är ingenting emot det eviga, och vore det minsta at opoffra sitt lif. Hade ock uti mitt sinne och min kropp, som en känsel af ett obeskrifligt nöje, så at om den varit i högre grad, hade kroppen likasom dissolverats af allena nöje. Detta var natten emellan första och andra dag Påsk, samt hela andra dagen Påsk». En månad senare, under vistandet i London, antecknar han: »Varade den inre jucunditeten så stark, helst enär jag var för mig allena, utan sällskap, mornar, aftnar, dagar, at det kan liknas vid en himmelsk glädje på jorden, det jag hoppas at be-

hålla så länge, igenom vår Herres nåd, allena jag kom på rena vägen».

Den förklaring, stundom oväntad och för läsaren svårfattlig, hvarmed han slutar hvarje drömbeskrifning, tyckes antyda en systematisk uppfattning af drömverlden, en drömmarnes symbolik. Genom det oafbrutna allegoriserandet förblandas oupphörligt sanning och dikt, dröm och verklighet. Huruvida detta slutligen inverkat på beskrifningarne af hans senare syner, må lemnas derhän. Redan nu ansåg han för en högre ingifvelse, hvad som sades honom i drömmen, att han skulle skrifva, liksom han fortfarande förklarade, att allt hvad han skref, var på den högstes befallning. Svårförklarligt blir alltid, huru han dermed kunde förena en så fullkomlig reda och klarhet i allmänna, verldsliga frågor af alla slag, som han oafbrutet ådagalade ända till sin död *).

*) Då det hittills varit allmänt antaget, att den första uppenbarelsen timat i London, 1745, vid slutet af en måltid, må här anföras siarens egna ord, om hvad som tilldrog sig under resan i Holland, året förut, då han vistades i Haag. Bland anteckningarne derom förekommer följande:

6 × 7 Aprill NB NB NB.

— — — — — — — — — — — — —

»kl: 10 lade jag mig til sengz, och war något betre, en half tima derefter, hörde jag ett buller vnder mitt huf-

Om man än, med siarens lärjungar, vill antaga, att i SVEDENBORGS andeverld intet är diktadt,

---

wud, jag tenckte at då frestaren for bort; strax kom öfwer mig en rysning, så star[k]t ifrån hufwud, och hela kroppen, men [ɔ: med] något dån, och det några resor, jag fant at något heligt war öfwer mig, jag somnade derpå in, och wid pass kl: 12, 1 eller 2 om natten, kom öfwer mig en så starck rysning ifrån hufwud til föttren, med ett dån, som monga wäder stött tilsamman, som skakade mig, som war obeskriflig och prosternerade mig på mitt ansichte, då medan jag prosternerades i det momentet war jag hel waken, och såg at jag kastades ner, vndrade på hwad det wille säja. och jag talte som jag wore waken, men fant doch at orden lades mig i munnen, och o als mechtige Jesu Christe, at du af så stor nåd bewärdigar at komma til en så stor syndare, giör mig wärdig til then nåden, jag hölt ehop mina hender och bad, och då kom en hand fram, som kramade hårdt mina händer, strax derpå continuerade jag min bön, och sade at tu har lofwadt at taga til nåder alla syndare, tu kan intet annat än holla tin ord, i det samma, sått jag vti hans skiöte, och såg honom ansichte emot ansichte, war ett ansichte af den heliga min och alt, som intet beskrifwas kan, och leendes, så at jag tror, at hans ansichte så ock warit medan han lefde: han sade till mig, och frågade, om jag har sundzhetz pass, jag swarade, Herre det wet då [ɔ: du] better än jag, nå så giör sade han, det är, som jag fant vti mitt sinne betyda, älska mig werckeligen eller giör hwad tu lofwadt, gud gifwe mig nåd dertil jag fant at det stod intet i mina krafter, waknade, med rysningar; kom åter i ett sådant stånd at jag war i tanckar hwarken sofwande eller wakande, tenckte, hwad mon detta wara, är det Christus Gudz son jag sedt, men det är synd at jag twiflar derom, men som befalt är at man skal pröfwa andarna, så tenckte jag efter

så är hon dock i hög grad poetisk, på samma sätt som PLATO är det. Hon uppenbarar drag, värdiga en DANTE eller MILTON; med ett ord, förråder en »gömd skald» *), hvilket ej hindrar att i poesien kan ligga sanning; ty hvar är gränsen emellan sann skönhet och skön sanning, poesi och filosofi i högsta mening? Kan något skönare gifvas, än tanken att himlen bildas af valfrändskapen emellan det sanna

---

alt, och fant af det som natten förvt passeradt, att jag war af den helge anda hela natten purifieradt och omlindat och bewardt, och således præparerad här til, som ock at jag föll på mitt ansichte, och orden jag talte, samt bönen kom intet af mig sielft, vtan orden sattes i min mun, doch at jag talade, och at alt war heligt, så fant jag, at det war Gudz Son sielf, som kom ned med ett sådant dån, och som prosternerade mig til marcken, af sig sielft, och gjorde bönen, och så sade det wara Jesum sielf: jag bad om nåd, at jag skulle derom så lenge twifla, som ock at det kom i min tancke at begiära miracle, det jag fant wara otilbörligit. derpå föll jag til bönen, och bad allenast om nåd, mehra kom jag intet vt med, doch sedan, lade jag til, och bad at få kiärleken, som det är Jesu Christi werck och intet mitt. emedlertid gick ofta rysningar öfwer mig.

Sedan wid dagningen kom jag åter i sömn, och då hade alt i tanckar, huru Christus binder sig med menniskior, kom heliga tanckar, men de woro så, at de äro ovtransakelige til [ɔ: ty] jag kan icke det minsta föra det til pennan, hwad då passeradt; ty jag wet allenast jag warit i sådana tanckar».

*) »Der versteckte Poet in unserm Innern», hvilken, enligt SCHUBERT, hviskar till oss i »die Sprache des Traumes». Se hans *Symbolik des Traumes.*

och det goda, derigenom att änglarne, hvilkas själar samljuda, älska hvarann med en aldrig slocknande kärlek; att ett ord af deras språk, den eviga kärlekens, är ljufvare och uttrycker mer, än alla menskliga tungomål någonsin förmått; att deras tankar ur oskuldsverlden äro i samma ögonblick förverkligade handlingar; att himlaluften är så ren, att den fallne ej förmår andas den, utan flyr sjelfmant till de mörka boningar, der han genomgår rening och försoning? Men hela denna lära är så förträffligt uppfattad i skildringen af Sveriges »Siare och Skalder», att ett försök till förnyad utveckling deraf vore ändamålslöst. Endast ett par, som vi tro, der icke framhållna drag må anmärkas: först den nyssnämda idén om *valfrändskap*, af SVEDENBORG sannolikt hämtad ur vetenskapsverlden, eller af magnetismens hemlighet, men som, af honom framsagd, blifvit så fruktbärande under andra former i tankens och diktens verld; och dernäst det österländska i hans inbillningskraft, då han framställer alla himlar under bilden af en enda personlighet, och alla afgrunder i en annan. Sjelfva den indiska myten har ej något mer jetteartadt, än denna sinnebild af en supernaturalistisk panteism. Obemärkt må ej heller lemnas hans åsigt om islamismen, såsom öfvergångslära emellan österlandstron och kristendomen, ett slags protestantism

emot den förra, som letar sig fram till den sanna källan.

Måhända har ingen bland de nyare mera djupt, än SVEDENBORG, uppfattat alla de naturen genomgående analogier och valfrändskaper. Deruti låg sannolikt källan till hans förvånande uppdagelser, liksom till hans korrespondenslära och poetiska åskådning af tingen, hvilken senare öfverallt spårar hemliga motsvarigheter och finner den symbol, som återger begreppet. För honom var hela verlden en sinnebild af intelligensen, och det tyckes som hade hans inre afspeglat på en gång den yttre naturen och den moraliska verlden. Han läste i tingens innersta deras hemliga mening under den yttre omklädnaden, såsom fysiognomen läser förborgade tankar i menniskans anlete. Om det är grundadt, hvad en nyare filosof yttrar, att »kärleken till sanning och dygd, samt ett lif i harmoni med naturen gör ögat klarsyntare att läsa hennes text», och att vi sålunda »kunna småningom lyckas upptäcka naturföremålens ursprungliga betydelse, så att verlden en gång blir för oss en upplåten bok, der hvarje form lägger i dagen sitt dolda lif och föremål», så var SVEDENBORG tvifvelsutan en föregångare på denna bana *).

*) Det anförda yttrandet är af amerikanaren EMERSON, hvilken, ehuru icke gillande SVEDENBORGS lära, ställer honom

Det är icke i SVEDENBORGS dikter man bör söka det mest poetiska hos honom. Det uppenbarar sig ej rätt förrän han var några och femtio år, eller vid inträdet i andeverlden. Fenomenet af ett så sent uppvaknande är ej utan exempel. MILTON var nära lika gammal när han diktade sitt »Förlorade Paradis», efter att förut, liksom SVEDENBORG, endast hafva lemnat små vittra ungdomsförsök. Det är ej i bildernas eller formens skönhet man bör söka det poetiska hos SVEDENBORG, det är i tankarnes, hvarför det undfaller mängden, som dock icke undgår att hänföras af likartade idéer hos andra författare, endast de äro iklädda versformen. Man finner frändskap med SVEDENBORGS tankar der det minst skulle förmodas. När man t. ex. läser hos KELLGREN om »sferers harmoni» och »himlens urbild», eller hos LEOPOLD om »jordens himmelska förakt», eller hos TEGNÉR att »vi fullborda vår grad vid ett högre lärosäte, der vi undervisas af lärare med änglavingar», och i ett land, »af hvars ljus solen är en skugga», så är det vitter Svedenborgianism, ehuru författarne säkerligen ej tänkt derpå. Man skulle kunna kalla det poetiska hos SVEDENBORG *tankens inbillningsgåfva,* hvilken han säger vara förherrskande hos Jupiters invånare. Hela hans

högt som snille, vid sidan af PYTHAGORAS, PLATO, BACO och LEIBNIZ.

verlds-åskådning är poetisk, uppdagande det eviga under det förgängligas former, och förlikande alla skenbara stridigheter till ett harmoniskt helt. I förmågan att visa, huru nära menniskan är besläg-tad med hela naturen, påminner han någon gång om GOETHE *). Den nyssanförde författaren yttrar,

---

*) T. ex. när denne säger, i *Faust:*

»Die *Geisterwelt* ist nicht verschlossen,
Dein Sinn ist zu, *dein* Herz ist todt».

SVEDENBORG upprepar på flera ställen, att andeverlden är öppen för menniskan, endast det inre sinnet hos henne öppnas för dess ljus. Hvad som gör henne i allmänhet oförmögen till detta högre umgänge är, i hans tanka, att hon öfverlemnar sig för mycket åt sinneverlden. Vi påminna oss ingenstädes hafva sett en jemförelse emellan vissa beröringspunkter hos GOETHE och SVEDENBORG, i förevarande ämne, i hvilket hänseende åtskilligt anmärk-ningsvärdt förekommer i skriften: *Gœthe aus näherm per-sönlichen Umgange dargestellt. Ein nachgelassenes Werk von* JOH. FALK, särskilt i samtalet på WIELANDS begraf-ningsdag, hvarvid blott må erinras, att GOETHE begagnar uttrycket »monader» (efter LEIBNIZ), der SVEDENBORG säger »andar». Man finner flera öfverensstämmelser, t. ex. i den oafbrutna fortgången af själarnes verksamhet; i andarnes förflyttande dit hvar och en hörer (SVEDENBORGS samhällen, eller »societeter»): i den hemliga dragningskraft, som förer andarne till deras bestämmelseort, o. s. v. — I det under-bara af vissa föreställningar efterger GOETHE ingalunda SVEDENBORG. Denne ger planeterna blott olika invånare, alla dock af mensklig skapnad, hvaremot GOETHE antager, att liksom det gifves mennisko-planeter, så kan det möjli-gen också finnas fisk-planeter och fogel-planeter. Tron på

i anledning af GOETHE'S stora förmåga att se det filosofiska, liksom det poetiska stoffet i det enskilta och hvardagliga: »Det finnes en man af snille, hvilken har gjort mycket för denna filosofi, och hvars litterära värde ännu icke blifvit fullt uppskattadt, — jag menar Emanuel Svedenborg. Den *mest inbillningsrike* bland menniskor, och likväl skrifvande med en *matematikers* noggranhet, försökte han att inympa en rent filosofisk etik på sin tids populära kristendom. Ett sådant försök måste naturligtvis medföra svårigheter, som intet snille kunde öfvervinna. Men han såg och visade sambandet mellan naturen och själens affektioner. Han inträngde i den synliga, hörbara och påtagliga verldens sinnebildliga och andeliga betydelse» *).

Det är ofvan antydt, att SVEDENBORG sällan beträdde något vetenskapligt fält, utan att deröfver meddela ett nytt uppslag. Så kastade han en blick från korrespondensläran på hieroglyfernas dunkla hemlighet, och anade en gemenskap emellan dessa lärors symbolik. Han skref till svenska vetenskapsakademien, att enär korrespondensläran ansetts af

---

själavandring tyckes icke ligga långt borta i följande yttrande: *Ich bin gewiss, wie sie mich hier sehen, schon tausendmal dagewesen, und hoffe noch tausendmal wiederzukommen.*

*) *Naturen. Tal och föreläsningar af* R. W. EMERSON, s. 107.

forntidens vise såsom vetenskapernas vetenskap och sjelfva källan till de gamles både religiösa och vetenskapliga bildning, hvilken till stor del var symbolisk, hemstälde han, att akademien måtte uppdraga åt någon af sina ledamöter att egna sig åt detta studium, i hvilken händelse han (SVEDENBORG) åtog sig att förklara och utgifva *Hieroglyphica Egyptiaca*, som egentligen vore en korrespondenslära, och hvilken han trodde ingen annan kunna uttyda *). Det är icke bekant, att detta förslag ägt någon påföljd. Det är dock redan i det hänseende märkvärdigt, att SVEDENBORG riktade uppmärksamheten på hieroglyfernas förklaring i en tid

*) *Handlingar rörande Skandinaviens historia*, IX delen, s. 314. Då endast ett kort utdrag ur SVEDENBORGS bref der blifvit meddeladt, har förf. sökt erhålla del af sjelfva hufvudskriften, hvilken, enligt uppgift, vore förvarad i v. Engeströmska biblioteket, hvars vårdare dock upplyst, att den saknades der och troligen varit utlånt till någon, som icke återställt densamma. Det i ofvannämda samfunds handlingar införda utdrag är af följande lydelse: — — — *Quoniam scientia illa correspondentiarum fuerat antiquis Scientia Scientiarum, & inde sapientia, interest ut aliquis e Vestra Academia isti scientiæ operam impendat,* — — — *si* — — — *inchoari, quod fieri inprimis potest ex correspondentiis in Apocalypsi Revelata detectis & ex Verbo demonstratis: hoc si ex optato est volo Hieroglyphica Egyptiaca, quæ non aliud sunt quam correspondentiæ, evolvere, & in publicum dare, quod non fieri potest ab aliquo alio.*

EM. SVEDENBORG.

när föga någon i Europa tänkte derpå och innan CHAMPOLLION, SALVOLINI, LEPSIUS och andra hieroglyf-tolkar voro födda *). Men det är ej mindre märkligt derigenom, att det synes angifva en annan utgångspunkt, än deras, enär de gått den grammatiska vägen, för att lemna en språklära och ordbok till tecknens förklaring, men SVEDENBORG sökte sjelfva bildskriftens andemening, hvilket, i fråga om denna mystiska skrift, torde blifvit af högre betydelse, och hvarförutan i allt fall kunskapen derom varit ofullständig. Deraf, att grunddragen i korrespondensläran, om analogien emellan den synliga och osynliga verlden, sammanfaller med den forn-egyptiska och grekiska kosmologien, som lärdes inom mysterierna, tyckes det icke otänkbart, att SVEDENBORG äfven här kunnat vara på spåren af en sanning, som kommande tider möjligen skola bekräfta, ty när ett århundrade börjat söka lösningen af en stor idé, slutar det vanligen ej förr, än det hunnit densamma.

SVEDENBORG hade en djup förkänsla af den rörelse, som skulle uppstå inom den kristna kyrkan,

*) Som bekant är, funnos äldre tolkningsförsök, bland hvilka man dock ansett dem af HORAPOLLO alltför okritiska, och KIRCHER's nog godtyckliga. Dernäst förekomma WARBURTON's och ZOEGA's, hvilken sistnämdes äro vida senare, än SVEDENBORGS förslag.

och under hvilken brytning vi ännu befinna oss. Liksom man i hans skrifter funnit frön till flera senare tiders upptäckter, så har man i hans för nära ett århundrade sedan utgifna *Expositio doctrinæ novæ Ecclesiæ* funnit antydda de hufvudsakliga skiljaktigheter i lärobegrepp, som yppats inom kristenhetens trenne hufvudkyrkor. Det adertonde århundradet hade nogsamt ådagalagt, att man på tviflets och otrons bana ej kunde uppnå lösningen af de för menskligheten vigtigaste sanningar. SVEDENBORG valde trons och uppenbarelsens väg till deras förklaring. Denna väckelse i en tid, som var deraf i högre behof än någon annan, synes varit hans andeliga sändning, så vidt dödlige kunna derom dömma. Långt ifrån att söka återtända fanatismens lågor, ville han förlika vetenskapens forskning med religionens fordringar, förnuft och tro. Han skilde sig icke i det yttre från statskyrkan, iakttog alla dess bruk, sökte ej stifta någon sekt, utan inskränkte sig att i vissa delar förklara skriften på ett sätt, som han ansåg närmare öfverensstämmande med dess anda, än den af reformatorerna begagnade tolkning; en pröfning, som ligger inom sjelfva protestantismens hufvudbegrepp och hvaraf LUTHER sjelf gaf det första efterdöme. Olik andra religions-ifrare, öfvertalte han ingen att öfvergifva den bestående kyrkan, och var så litet ange-

lägen att omgifva sig med anhängare, att han under sina mångåriga resor ständigt färdades ensam, nästan otillgänglig för alla andra, än några få lärde. Det är ej så en sekt-grundare uppträder. Huru föga han eftersträfvade att väcka ett allmännare uppseende med sina andeliga skrifter, visar sig äfven deraf, att de utgåfvos utan författarenamn. Det var först under de sista åren, som han, på tillstyrkan af en vän, doktor HARTLEY, aktad teolog, tillät att namnet fick angifvas på titelbladet, hvarvid han tecknade sig »Emanuel Svedenborg, Christi tjenare». HARTLEY, som genom en mångårig vänskap var förenad med SVEDENBORG, fann grunddraget i hans karakter utgöras af en barnfrom oskuld *). »Svedenborg», säger han, »älskade alla goda menniskor, af hvad kyrka som helst». — — »Han bevisar alla punkter i sin lära med vittnesbörd ur den heliga skrift, förenar kärleken med tron, och är den förnuftigaste teolog jag någonsin

*) Man har anmärkt, att ingen kunnat svara så upplysande på barns frågor, som SVEDENBORG; ingen kunnat så trösta de små, som begreto en förlorad broder eller syster, och att han var den förste teolog, hvars röst inträngt ända till barnkammaren och fullföljt hvad en moders stämma begynt. Han tyckes äfven sjelf hafva läst skriften med ett barns oskuldsblick, med en frånvaro af dogmatiskt grubbel, såsom hade århundraden af teologiska strider gått af honom obemärkta förbi. (Jfr *Swedenborg, a Biography* by WILKINSON, p. 248, 249.)

läst. Medger man, att sådant bör skänka förtroende åt hans lära, så kan man, enligt min tanka, säga att han är det utomordentligaste budskap, som Gud oss tillsändt sedan apostlarnes tid, och att han kunde kallas våra dagars apostel» *). Om man här än ville skrifva en del af HARTLEY'S höga uppskattning på vänskapens räkning, så torde sjelfva SVEDENBORGS motståndare dock medgifva, såsom en företeelse utan like, att under det otron firade sina segrar i Europa och kristna religionen aflystes i upplysningens hemland, uppstod, på en svensk naturfilosofs ord, en ny-protestantisk kyrka, som eröfrade bekännare i England, Frankrike, Tyskland, hela Norden, ända bortom verldshafvet, i det fria Amerika, och på det förslafvade Afrikas kust.

Att SVEDENBORG var allmännare känd och värderad utom än inom Sverige, äger sin grund icke blott i den gamla erfarenheten, att någon sällan är profet i sitt fädernesland, utan lika mycket i hans mångåriga utrikes vistande, och i utgifvandet af hans skrifter på främmande språk (hvarför de utländska upplagorna äro både fullständigare och flertaligare än de svenska). Men om deras antal var inskränkt, som i hemlandet uppfattat denne underbare man,

*) *A theosophical lucubration on the nature of influx, as it respects the communication and operations of soul and body.* London 1770.

i synnerhet på en tid, som ägde en med SVEDENBORG motsatt riktning, funnos dock deribland sådana, hvilkas omdöme vägde betydligt. Att THORILD var bland dem, är kändt. Han fann i SVEDENBORG »en stor och mångkunnig lärd, som gjort sitt fädernesland ära, och som underhöll vördnaden för sitt snille med en apostolisk sedernas enfald och renhet». För färre synes det deremot varit bekant, att vetenskaps-akademiens grundläggare och förste sekreterare, likså som svenska akademiens främste ledamot och Sveriges berömdaste statsman på sin tid, riksrådet grefve VON. HÖPKEN, var en mångårig vän och beundrare af SVEDENBORG. Antingen man afser HÖPKENS skarpsinnighet såsom ärendenas ledare, hans djupa och mångsidiga lärdom, hans vidsträckta verlds- och mennisko-kännedom, eller hans fläckfria karakter och vandel, så blir hans vitsord af betydenhet. »Få personer», säger HÖPKEN, »hafva med eftertanka läst Svedenborgs skrifter, hvilka dock gnistra af snille. Om jag der träffar något ovanligt, extravagant, något som antyder ett oordnadt begrepp, så dömmer jag ej. Vi läse Plato med beundran, ehuru det finnes föga i hans verk, som, i händelse det berättades af någon annan, icke skulle anses såsom svärmiskt, obegripligt och absurdt». Om SVEDENBORGS personlighet skrifver HÖPKEN: »Jag har icke blott under fyrtiotvå år

känt honom, utan var också för någon tid dagligen i hans sällskap. Då man, som jag, länge lefvat i verlden och ägt en omfattande verkningskrets, har man ock ägt otaliga tillfällen att lära känna menniskor, deras dygder och fel, deras starka och svaga sidor. Jag påminner mig dock aldrig att hafva känt en man af mera oföränderligt dygdig karakter, än Svedenborg, alltid lugn och nöjd, aldrig vresig och gramse, ehuru hans själ ständigt var sysselsatt med upphöjda tankar och spekulationer. Han var en verklig filosof, och lefde såsom sådan. — — Han var begåfvad med ett särdeles lyckligt snille, med särskilt anlag för hvarje vetenskap, som tillät honom att lysa i alla dem han omfattade. Han var utan motsägelse den lärdaste man i vårt fädernesland; i sin ungdom stor skald; jag äger ännu i mitt förvar latinska dikter af honom, för hvilka Ovidius ej skulle blygts. Under medelåldern var hans latin lätt, smakfull och prydlig; i de senare åren var den likaledes klar, men mindre elegant, sedan han vändt sina tankar åt andeliga ämnen. — — Han röjde allestädes ett sundt omdöme; uppfattade hvarje ämne med klarhet, och uttryckte sig med lätthet. — Han må, med eller utan skäl, hvilket jag ej vågar afgöra, klandras att hafva i sina uppenbarelser lemnat ett nog fritt rum åt en lågande inbillningskraft; för egen del har jag intet,

hvarpå jag i detta fall kan grunda ett omdöme. Om vår Herre i vår tid tillstädjer vissa personer uppenbarelser eller icke; hvad som tillhör naturen af sådana uppenbarelser, och huru man skall skilja de sanna från de falska, — i allt sådant äger jag ingen tillräcklig grund, att derpå bygga ett omdöme. Och om vi åter skulle, enligt menskligt begrepp, jemföra Apokalypsens uppenbarelser med Svedenborgs, så vet jag ej åt hvilketdera slaget företräde borde lemnas»*). Höpken tror på framgången af Svedenborgs lära och åberopar dervid Ciceros yttrande, att tiden förstör godtyckligt framkläckta meningar, men bekräftar dem, som framgått ur sakens natur**). Det är emellertid anmärkningsvärdt, att Sveriges lärdaste statsmän i förra och närvarande århundradet, Höpken och Ehrenheim, egnat åt Svedenborgs skrifter den största uppmärksamhet, och att den förre jemfört honom med Plato, den senare med Pythagoras. De läsare, som ej skärskådat nämda skrifter ur politisk synpunkt, skola utan tvifvel öfverraskas af Höpkens yttrande, att han i sista artikeln af läran

*) Grefve v. Höpkens bref till general Tuxen, dat. Skenninge den 11 maj 1772.

**) Opinionum commenta delet dies, naturæ judicia confirmat. *De natura Deorum*, II: 2.

om det nya Jerusalem funnit mer ljus öfver regeringskonsten, än hos MONTESQUIEU *). Det allvar och den mogna eftertanke, hvarmed sådane män som HÖPKEN och EHRENHEIM framstälde sina meningar, tillåta intet tvifvel om deras uppriktighet. »Jag har ibland sagt till konungen», yttrar HÖPKEN i ett bref, »att om han någonsin ville anlägga en koloni, skulle ingen religion der bättre passa som allmängiltig, än Svedenborgs, och det af dessa tvenne grunder: 1) emedan denna religion mer än någon annan skapar rättskaffens och idoga medborgare, enär den lärer, att gudaktigheten består i lefnaden; och 2) emedan den inger den minsta fruktan för döden, som enligt denna lära blott består i öfvergången från en lägre till en högre utvecklingsgrad. Ja, efter hans grundsatser ser jag i döden icke något mera förfärande, än i ett glas vatten, som jag dricker» **).

Med den själsriktning, som SVEDENBORG ärft och utbildat, hade det varit psykologiskt oförklarligt, om han ej slutat som andelig siare. Han hade under sin vetenskapliga verksamhet funnit erfarenhets-sanningarnes inskränkthet, de lärda meningarnes vindkast, och ihågkom Skriftens ord: »himmel och

*) Uppgift hos TAFEL, *Urkunden* 1: 52.

**) HÖPKENS bref till general TUXEN. Jfr TAFEL, *Urkunden* 1: 67.

jord skola förgås, men min ord skola icke förgås» *). Han inneslöt sig med den heliga skrift, hvilken utgjorde hans enda läsning under tjugesju år. Hans förklaringar deröfver voro ej de, som mest öfverraskade hans samtida. Hans lära, skild från andeskåderiet, skulle mottagits som en annan af menniskotanke fostrad förslagsmening, och hade sannolikt vunnit lättare ingång. Det var den försäkran, att Gud personligen lemnat honom uppdraget att tyda hvad dittills varit förborgadt, under umgänge med änglar och de aflidnas andar, som väckte det största tvifvel om både lärans och dess upphofsmans tillförlitlighet. Hörom åter Höpken: »En gång», säger han, »förestälde jag den vördnadsvärde mannen ganska allvarsamt, att han gjorde rättast i att icke uti sina sköna skrifter inblanda så mycket uppenbarelser, hvilka blott skulle blifva föremål för spott och spe hos de okunnige **). Men han svarade, att sådant ej berodde af honom; att han vore för gammal, för att leka med andeliga ting, och för angelägen

*) Luc. 21: 33.

**) Wilkinson är af motsatt mening, och yttrar om visionerna: »The truth however is that they are vital to his doctrines, and to omit them would reduce his interpretations to a philosophical system, that like the rest would have no hold upon creation, and no heel upon infidelity, which indeed it would supply with a new field of operations». *E. Swedenborg, a Biography*, pag. 95.

om sin eviga salighet, att akta på dåraktiga omdömen; hvarjemte han försäkrade mig att, så sant han hoppades blifva salig, vore dessa uppenbarelser inga foster af hans inbillning, utan sanna, och grundade på hvad han sjelf sett och hört. — Det må vara: kyrkan kan ej dömma öfver det hemlighetsfulla deri, och jag kan det ej heller. Emellertid hafva hans uppenbarelser hittills ej medfört någon nytta, fast mer skada. Jag öfverhoppar dem alltid, emedan jag finner mera uppbyggelse af texten och hvad som kan blifva föremål för omdömesgåfvan. De fleste, som tala om Svedenborgs teologi, stanna vid uppenbarelserna, och anse dem såsom hufvudsak. Hvad han åter berättar om andeverlden och änglarnes indelning, synes mig röja en analogi med de lagar, som Gud fastställt i naturen, från hvilka afvikelser och undantag ej kunna äga rum, så att han der valt samma väg, som vi gå från det synliga till det osynliga, från kända ting till okända, från samlade rön till en förut obekant grundsanning, liksom vi, uti aritmetiken, föras från bekanta tal till dem, som vi söka. Vi hafva ingen annan väg till erfarenhet och kunskap" *).

Här är icke stället att fördjupa oss i en närmare undersökning af SVEDENBORGS andelära, och

*) HÖPKENS bref till general TUXEN den 11 maj 1772.

hvilken säkrast inhämtas af hans skrifter. Lika öfverflödigt vore det att anmärka den väsentliga åtskilnad emellan hvad man vanligen förstår med andeskåderi och SVEDENBORGS uppenbarelser, att han aldrig med mystiska eller magiska medel ville frammana andar, eller ens sjelf sökte inträde i andeverlden. Han kunde säga, med sin berömde föregångare bland teosofer, PLOTINOS: »Jag söker ej andeverlden; andeverlden kommer till mig» *). Efter hans tanke är det oegentligt uttryckt, att »andar visa sig». Andarne äro alltid tillstädes, de omgifva oss i hvarje ögonblick, ehuru vi ej kunna se dem **).

*) PORPHYRIUS, *Vita Plotini*, c. 11. Det var när AMMELIUS bad honom gå till templet, som han berättas haft detta yttrande. Ett snarlikt af SVEDENBORG omförmäles af hans vän ROBSAHM. När, vid 1760 års riksdag, ett par biskopar, hans slägtingar, förestälde honom att han borde gå till nattvarden, svarade han, att denna religiösa handling icke vore så nödvändig för honom, som för andra, emedan han redan befunne sig i änglars och helgons sällskap. (TAFEL, *Urkunden* III: 11.) Emellan SVEDENBORG och Nyplatonikerna kunna flera likheter uppspåras. Enligt PLOTINOS, PORPHYRIUS, JAMBLIKOS m. fl. kunde man genom heligt lefverne och sinlighetens dödande komma i gemenskap med andarne, som visade sig i mångfaldiga gestalter.

**) General TUXEN berättar, att när SVEDENBORG tillbragt en afton inom hans familj, der fru T. och hennes döttrar spelt och sjungit, hvaraf den gamle varit mycket road, samt föranledts till sakkunniga yttranden om musiken, hade TUXEN slutligen frågat honom, huruvida några andar varit tillstädes, hvilket SVEDENBORG bejakat, och, på ytterligare tillfrågan,

Det var, säger han, först sedan hans själs öga upplåtits af Herren, som han kunde skåda in i andeverlden, hvars under han, enligt den högstes befallning, beskrifvit. Umgänget med andar var dock ofta både plågsamt och vådligt, enär de onda äga en glädje af att bedraga menniskan. Han varnar derför att anförtro sig åt dem, om någon skulle uppenbara sig *). Man bör pröfva dem, liksom menniskor, innan man skänker dem förtroende. Då landtgrefven af Hessen-Darmstadt frågade Svedenborg, huruvida gåfvan att umgås med andar och änglar kunde öfverlåtas på någon annan, svarade Svedenborg, att ingen kunde erhålla denna förmåga, så framt icke Herren upplät hans andeliga öga. Stundom tilläts väl en ande att ingå i en menniska, för att meddela henne en sanning, men menniskan får ej tala med honom. Lovisa Ulrika önskade veta, om Svedenborg kunde tala med hvem som helst i andeverlden, hvartill han svarade, att han endast kunde tala med sådana döde, som han antingen känt personligen, eller genom deras skrifter eller lefnad, och med hvilka han således varit i något hemligt andeförhållande,

---

hvilka dessa voro, sagt att det var några aflidna medlemmar af danska kungafamiljen, Kristian VI, Sofia Magdalena och Fredrik V. (Se Tafels *Urkunden*, s. 43.)

*) *De cœlo et inferno*, p. 246—257.

men icke med sådana, med hvilka hans själ icke varit i beröring. Det var efter detta samtal som SVEDENBORG, enligt drottningens önskan, lemnade henne, från hennes någon tid förut aflidne broder, en upplysning ur andeverlden, vid hvars emottagande drottningen bleknade och med bestörtning utropade: »Endast Gud och min bror hafva känt detta». Hon berättade derefter händelsen för flera trovärdiga vittnen både i Stockholm och Berlin. Af samma egenskap var den underrättelse, som SVEDENBORG, nyss ankommen från London till Göteborg, lemnade i ett sällskap, om en i samma stund utbrusten eldsvåda på Södermalm i Stockholm, hvarvid han beskref huru elden gick från hus till hus, och hvilken beskrifning i de minsta enskiltheter bekräftades af ett med ilbud, två dagar derefter, ankommet bref från regeringen. SVEDENBORG ogillade, att man ansåg dylika uppenbarelser såsom underverk; ty, sade han, »hela verlden vet att jag ej kan göra några under". Han bad derför hessiske ministern VENATOR underrätta sin hertig, hvilken så ansett uppenbarelserna, att de icke inneburo något under, utan endast bevisade umgänge med andeverlden *). Då SVEDENBORG tillspordes af en vän **),

*) TAFEL's *Urkunden*, III: 35.

**) Banko-kamereraren C. ROBSAHM. Jfr TAFEL, III: 8.

huruvida denne ej möjligtvis kunde hinna samma andeliga ståndpunkt, svarade SVEDENBORG: »Det skulle föra er omedelbart till dårhuset. Det är mot sådana frestelser af förvett, som Frälsaren lärt oss bedja: inled oss icke i frestelse. Jag hade aldrig tänkt på det andeliga tillstånd, i hvilket jag befinner mig, men Herren har utsett mig dertill». SVEDENBORG kunde, enligt hvad han försäkrat, vandra liksom HERMOTIMUS med själen utom kroppen, hvilket under de sista åren ägde rum nästan dagligen *). Somnambuler och »klarseende» (clairvoyanta) förmå, som kändt är, detsamma, men endast för korta stunder och i magnetisk sömn, hvarjemte de, vid uppvaknandet, äro omedvetna af sina syner, hvaremot SVEDENBORGS ägde rum under fullkomligt vaket tillstånd, omvexlande med vanliga göromål och besök af vänner, och beskrefvos af honom såsom andra naturliga tilldragelser. Sålunda kunde han, under bordsamtal, i förbigående nämna hvad han i samma ämne nyligen hört af PAULUS, LUTHER, MELANCHTON, VIRGILIUS, MOSES o. a., såsom hade fråga varit om en bekant, hvilken nyss besökt honom, eller träffats på gatan. Det senare hände, enligt hvad han berättat, med POLHEMS

*) Det synes hafva börjat vid de första uppenbarelserna, i Holland, 1744, då hos honom »den *invärtes* menniskan var separerad från den *utvärtes*». (Jfr ofvan sid. 144.)

ande, hvilken oförmodadt infann sig såsom sällskap åt SVEDENBORG, då han gick i en likprocession, hvarvid det egna jemväl inträffade, att sorgetåget följde sjelfva POLHEMS lik till grafven. Den olikhet emellan SVEDENBORG och äldre andeskådare må jemväl anmärkas, att då desse ägt gemenskap med en eller annan invånare af andeverldens vanliga regioner, förmälte sig den svenske siaren hafva blifvit inlåten i den andra verldens alla boningar, från afgrunden upp till den högsta af himlar, samt undervist af änglar om allt hvad sig der tilldrog. I hans beskrifning på invånarne af andra planeter i vår solverld är icke minst märkvärdigt, att den sammanträffat med skildringar af senare »klarseende», som icke ägt aning om SVEDENBORG, och hvaråt prof skall längre fram anföras *). Man kan härvid ej undgå att erinra sig den berömde astronomen KEPPLERS dröm om månen, dess natur och invånare, hvilken två århundraden senare till en del bekräftades af anställda iakttagelser med fullkomligare synglas, än dem KEPPLER ägt. Han hade således den sällsynta märkvärdighet, att lära astronomiska sanningar i drömmen **).

*) Jfr sid. 205, not *).

**) *J. Keppleri somnium de astronomia lunari.* Opus posthumum, 1634. Se KÄSTNER's *Geschichte der Mathematik*, IV: 306.

Ett så underbart förhållande hos en i Europa länge berömd vetenskapsman kunde ej undgå att fästa en allmän uppmärksamhet i den lärda verlden. Icke blott engelska, tyska och fransyska tidskrifter sysselsatte sig dermed; äfven sådane män som KANT, HERDER, WIELAND, JACOBI, LAVATER, CLAUDIUS, och andre samtidens tänkare och snillen gjorde den svenske siarens uppenbarelser till föremål för begrundande. Främst uppträdde KANT. Hans omdöme är desto anmärkningsvärdare, som det är sig olikt på olika tider, hvilket sällan inträffar hos denne följdriktige tänkare. I sitt första bref*), hvari förekomma yttranden fulla af aktning för SVEDENBORG, röjer han en tvekan huru uppenbarelser ur andeverlden i allmänhet rätteligen må uppskattas. Han hade, säger han, hittills i afseende på tron till dem ställt sig på den nekande sidan, dock icke emedan han trott sig inse deras omöjlighet, — ty huru litet veta vi om andars natur? — utan emedan de samt- och synnerligen ej synts honom tillräckligt bevista**). Så tänkte

*) Af den 10 augusti 1758. Se KANT's *Sämmtliche Werke*, VII Theil.

**) Han hade ansett »der Regel der gesunden Vernunft am gemässesten zu seyn, sich auf die verneinende Seite zu lenken; nicht als ob ich vermeint die Unmöglichkeit davon eingesehen zu haben (denn wie wenig ist uns doch

han tilldess han fick del af SVEDENBORGS syner, hvaribland berättelsen om eldsvådan i Göteborg ägde den högsta bevisningskraft och häfde alla möjliga tvifvelsmål *). Han skref då sjelf till SVEDENBORG, men erhöll intet svar **). Åtta år senare uppträdde KANT med skriften *Träume eines Geistersehers, erläutert durch Träume der Metaphysik*, hvarvid man ej kan undgå att fästa uppmärksam-

---

von der Natur eines Geistes bekannt), sondern weil sie insgesammt nicht genugsam bewiesen sind». Ibid. s. 6.

*) »Die Begebenheit scheint mir unter allen die grösste Beweiskraft zu haben, und benimmt wirklich allem erdenklichen Zweifel die Ausflucht». Ibid. s. 9.

**) Då KANTS bref till SVEDENBORG af denne lemnades obesvaradt, sände KANT en af sina vänner, »ein feiner Mann», att i Stockholm närmare underrätta sig om SVEDENBORG. Den resande erhöll af de mest upplysta personer i hufvudstaden bekräftelse på hvad som uppgifvits, och han besökte sjelf den ryktbare andeskådaren, som till hans förundran befanns vara »ein vernünftiger, gefälliger und offenherziger Mann». Orsaken hvarför denne ej besvarat KANTS bref var, att SVEDENBORG då ämnade utgifva ett särskilt verk om sina syner (hvilket äfven kort derefter utkom), och der allt skulle förklaras. KANT säger sig längta derefter och tillägger: »Es sind alle Anstalten gemacht, dass ich es sobald bekomme als es die Presse verlassen haben wird». Ib. s. 11. — Den af KANT sände kunskaparen var hans mångårige, förtrognaste vän, Engelsmannen GREEN. (Se *Imman. Kant, geschildert in Briefen an einen Freund, von* R. B. JACHMANN, s. 76. Jfr *Abriss des Lebens Swedenborgs*, von TAFEL, s. 238.

het vid sjelfva titeln, der han ej tillägger sin egen förklaring högre betydelse, än den af metafysiskt drömmeri. Han visar der större betänklighet att inrymma någon trovärdighet åt andesyner*). Kunde en enda sådan anses bevist, så skulle deraf oberäkneliga slutföljder kunna dragas. Jag vet ej, säger han, om det gifves andar; ja, hvad mera är, jag vet ej en gång hvad ordet *ande* betyder. Han medger dock att han, liksom andra, ofta brukar det, antingen det må betyda något verkligt, eller endast ett hjernspöke**). Å andra sidan är han böjd att antaga immateriella naturer, hvartill han räknar sin egen själ, och han vill ej förneka, att ehuru de afdödas själar och rena andeväsenden ej kunna uppenbaras för våra yttre sinnen, förmå de dock verka på menniskosjälen, så att de föreställningar, som inom denna väckas, kläda sig i bilder,

*) »Soll er (der Philosoph) auch nur eine einzige dieser Erzählungen als wahrscheinlich einräumen? Wie wichtig wäre ein solches Geständniss, und welche erstaunliche Folgen zieht man hieraus, wenn auch nur *eine* solche Begebenheit als bewiesen vorausgesetzt werden könnte?» *Träume eines Geistersehers*, s. 34.

**) »Ich weiss also nicht ob es Geister gebe, ja was noch mehr ist, ich weiss nicht einmal was das Wort *Geist* bedeute. Da ich es indessen oft selbst gebraucht, oder Andere haben brauchen hören, so muss doch etwas darunter verstanden werden, es mag nun dieses Etwas ein Hirngespinnst oder was Wirkliches seyn». Ib. s. 36.

beslägtade med dess fantasi, och att jemväl skenbilder deraf kunna framkallas utom densamma *). Han vill ej afgöra, huruvida gåfvan att blicka in i en osynlig verld liknade den, som tilldeltes TIRESIAS, hvarigenom denne först blef blind, och huruvida man, för att skåda i den andra verlden, må förlora något af det förstånd, som man behöfver i den närvarande. Åtminstone vill han ej missunna någon af dem deras upptäckter **). Vakna

*) »Ich gestehe, dass ich sehr geneigt bin das Daseyn immaterieller Naturen in der Welt zu behaupten, und meine Seele selbst in die Classe dieser Wesen zu versetzen». Ib. s. 45. — »Abgeschiedene Seelen und seine Geister können zwar niemals unsern äusseren Sinnen gegenwärtig seyn, noch sonst mit der Materie in Gemeinschaft stehen, aber wohl auf den Geist des Menschen, der mit ihnen zu einer grossen Republik gehört, wirken, so dass die Vorstellungen, welche sie in ihnen erwecken, sich nach dem Gesetze seiner Phantasie in verwandte Bilder einkleiden, und die Apparenz der ihnen gemässen Gegenstände als ausser ihm erregen. Diese Täuschung kann einen jeden Sinn betreffen, und so sehr dieselbe auch mit ungereimten Hirngespinnsten untermengt wäre, so dürfte man sich dieses nicht abhalten lassen, hierunter geistige Einflüsse zu vermuthen». Ib. s. 63.

**) »Zum wenigsten missgönne ich ihnen keine von ihren Entdeckungen». — Derpå tillägger han följande, något smädliga hänsyftning: »Nur besorge ich, dass ihnen irgend ein Mann von gutem Verstande und wenig Feinigkeit eben dasselbe dürfte zu verstehen geben, was dem Tycho Brahe sein Kutscher antwortete, als jener meinte zu Nachtzeit nach den Sternen den kürzesten Weg fahren zu können:

drömmare indelar han i förnufts-drömmare (*Träumern der Vernunft*) och känslo-drömmare (*Träumern der Gefühle*), hvilka senare vanligen hafva att göra med andar. Under allt detta vill han ej bestämdt hvarken bejaka eller förneka något af andarnes natur. Han vill ej bestrida all sanning i vissa berättelser om andar, med förbehåll att betvifla hvar och en sådan berättelse särskilt, under det han skänker någon tro åt alla tillsammantagna *). Omdömet, hvilket i allmänhet synes något sväfvande, blir, emot vanan hos KANT, hånande och bittert, då han, i den senare afdelningen, tillämpar sina satser på SVEDENBORGS skrifter, hvarvid han skiljer emellan *vansinne* och *vanvett*, emellan obegripliga syner och förryckt spekulerande deröfver **). Att SVEDENBORGS religiösa åsigter voro

---

Guter Herr, auf den Himmel mögt ihr euch wohl verstehen, hier aber auf der Erde seyd ihr ein Narr». Ib. s. 64.

*) »Eben dieselbe Unwissenheit macht auch, dass ich mich nicht unterstehe, so gänzlich alle Wahrheit an den mancherlei Geister-erzählungen abzuläugnen, doch mit dem gewöhnlichen, ob gleich wunderlichen Vorbehalt, eine jede einzelne derselben in Zweifel zu ziehen, allen zusammengenommen aber einigen Glauben beizumessen». Ib. s. 77.

**) En jemförelse mellan den ton, som KANT och KELLGREN iakttogo mot SVEDENBORG, skall frambättre meddelas. Emellertid lemnar KANT en öfversigt af hufvuddragen i SVEDENBORGS andelära, hvilken är så klar och kortfattad, att den företrädesvis må här meddelas. Vi begagna der-

oförenliga med grunderna för KANTS sedelära, torde väl i sin mån bidragit till det stridiga omdömet.

---

vid en redan gjord tolkning, i hvilken öfversättaren endast utelemnat en mängd missfirmande uttryck om SVEDENBORG, i den stil, hvaraf vi redan anfört prof, och hvilka vid läsningen endast verka störande. Denna öfversigt är så lydande:

»Svedenborg delar sina syner i 3 slag: 1) då man befrias från sin kropp, ett mellantillstånd emellan sofvande och vakande, i hvilket tillstånd han hört, sett, ja till och med vidrört andar. Detta har vederfarits honom blott tre eller fyra gånger; 2) att till själen blifva bortförd, utan att derigenom störas i sina kroppsliga förrättningar, under hvilket tillstånd han i andanom flera timmar varit på helt andra ställen, der sett hus, menniskor o. s. v., tills han hastigt åter kommit till sig sjelf. Detta har händt honom två eller tre gånger; 3) det vanliga slaget af syner, som han dagligen har, under det han är fullkomligt vaken, och från hvilka han hämtat sina berättelser. — Svedenborg säger, att alla menniskor stå i en lika innerlig förbindelse med andeverlden, men de känna det icke; och skilnaden mellan honom och andra är blott den, att hans innersta är öppnadt, om hvilken skänk af Gud han alltid talar med största vördnad och ödmjukhet (*datum mihi ex divina Domini misericordia*). Denna gåfva består i att få medvetande af de dunkla föreställningar, hvilka själen erhåller genom sin beständiga förbindelse med andeverlden. Menniskan har ett yttre och ett inre minne. Det förra äger hon såsom hörande till yttre verlden, det andra i kraft af sitt sammanhang med andeverlden. Härpå grundar sig skilnaden mellan den yttre och inre menniskan; och Svedenborgs egna företräde består deri, att han, redan under sitt lif, såsom en person, ser sig i änglarnes sällskap och af dem betraktas såsom sådan. I det inre min-

Icke minst anmärkningsvärdt är, att KANT slutar denna afhandling med anförande af ett ställe ur

---

net förvaras äfven allt det, som försvunnit ur det yttre, och intet går förloradt af alla menniskans föreställningar. Efter döden utgör erinringen om allt hvad som någonsin kommit i menniskans själ, till och med om det som fordom var förborgadt för henne sjelf, hennes lifs fullständiga bok. — Andarnes närvaro gör väl intryck blott på menniskans inre sinne; men detta intryck verkar dock, att hon tror sig se dem utom sig och det under mensklig form. Andarnes språk är ett omedelbart meddelande af ideer, men har dock sken *(apparenz)* af det språk menniskan vanligen talar, och föreställes såsom varande utom henne. Anden läser i annan andes minne de föreställningar, denne med klarhet äger. Så se andarne hos Svedenborg hans föreställningar om denna verlden, och dessa föreställningar hafva för dem en sådan åskådlighet, att andarne ofta bedraga sig sjelfva och inbilla sig, att de omedelbarligen se sjelfva sakerna; hvilket dock är omöjligt, emedan ingen ren ande kan emottaga något intryck af den yttre verlden. Af gemenskap med andra lefvande menniskors själar, hvilkas inre icke är öppnadt, d. v. s. hvilkas sinne innehåller blott dunkla föreställningar, kunna andarne icke heller vinna någon kunskap. Svedenborg är således likasom ett orakel för andarne, hvilka äro lika så nyfikna på att hos honom åskåda verldens närvarande tillstånd, som han är nyfiken att i deras minne, likasom i en spegel, betrakta andeverldens under. Fastän dessa andar likaledes stå i den närmaste förbindelse med alla öfriga lefvande menniskors själar, verka på dem och af dem mottaga verkningar, så hafva dock andarne lika så litet medvetande deraf som menniskorna, emedan detta deras inre sinne, hvilket hörer till deras andeliga personlighet, är alldeles dunkelt. Andarne mena således, att hvad hos dem verkas genom men-

VOLTAIRE's »ärliga *Candide*» (som KANT här kallar honom). Den hufvudsakligaste anmärkning emot

---

niskosjälarnes inflytelse tänkes af dem allena, likasom ock menniskorna under detta lifvet ej tro annat, än att alla deras tankar och böjelser härleda sig från dem sjelfva, ehuru dessa tankar och böjelser i sjelfva verket ofta öfvergå från den osynliga verlden till menniskorna. Emellertid har hvarje menniskosjäl redan under detta lifvet sitt ställe i andeverlden och hör till en viss societet, ett visst samhälle, som alltid är enligt med det godas och sannas eller förståndets och viljans inre tillstånd hos henne. Andarnes ställen hafva likväl sinsemellan ej något gemensamt med den kroppsliga verldens rum, hvarföre en uti Indien boende menniskas själ, hvad det andeliga läget beträffar, ofta kan vara närmaste granne med en annan i Europa lefvande menniskas, och deremot de, som till kroppen vistas i samma hus, i andeligt förhållande kunna vara ganska aflägsna från hvarandra. Dör menniskan, så förändrar själen icke sitt ställe, utan finner sig blott på den plats, der hon redan i detta lifvet var i anseende till andra andar. Ehuru andarnes förhållande sinsemellan ej är något verkligt rum, så har det dock hos dem sken deraf, och deras förbindelser eller likheter föreställas såsom grannskaper, deras skiljaktigheter såsom afstånd; äfvensom andarne sjelfva ej hafva någon verklig utsträckning (expansion), men dock tillägga hvarandra mensklig skapnad. I detta inbillade rum är en allmän gemenskap, ett oinskränkt umgänge mellan de andeliga naturerna. Svedenborg talar med aflidnas själar när han behagar, läser i deras minne (förmåga af föreställningar) det tillstånd, hvari de åskåda sig sjelfva, och ser detta lika så klart som den yttre verlden med sina kroppsliga ögon. Det ofantliga afståndet mellan verldens förnuftiga inbyggare är, i afseende på det ande-

KANTS uppsats är dock väl HERDERS erinran, att här icke bort vara fråga om att bedömma SVEDEN-

---

liga universum, att anse för ett intet; och att tala med en Saturni invånare är för Svedenborg äfven så lätt som att tala med en död menniskas själ. Allt kommer an på det inre tillståndets förhållande och på den förbindelse, de hafva med hvarandra enligt sin öfverensstämmelse i det sanna och goda; aflägsnare andar kunna dock lätt förmedelst andra komma i gemenskap. Derföre behöfver menniskan ej heller att verkligen hafva bott på de öfriga verldskropparne, för att en gång känna dem med alla deras under. Hennes själ läser i aflidna planet-invånares minne de föreställningar, dessa hafva om sitt lif och sin forna vistelseort, och ser deri föremålen, lika så väl som genom omedelbar åskådning. — De kroppsliga väsendena hafva ingen egen tillvaro, utan äro till blott genom andeverlden, dock hvarje kropp ej genom en ande allena, utan genom alla sammantagna. Derföre har kunskapen om de materiella tingen en tvåfaldig betydelse: en yttre, i afseende på kropparnes förhållanden till hvarandra, och en inre, så vida dessa kroppar beteckna andeverldens krafter, hvilka äro deras orsaker. Så har menniskans kropp ett förhållande mellan sina delar efter materiella lagar; men, så vida kroppen uppehålles genom anden, som lefver i honom, beteckna hans särskilta lemmar och deras funktioner de själskrafter, förmedelst hvilka de hafva sin skapnad, sin verksamhet och sitt bestånd. Denna inre betydelse (andemening) är för menniskan obekant, och Svedenborg, hvars innersta är öppnadt, har velat lära henne känna densamma. Med alla andra ting i den synbara verlden förhåller det sig på lika sätt; de hafva en betydelse såsom saker och en annan högre såsom tecken eller chiffre. Detta är äfven ursprunget till Svedenborgs nya förklaringar af bibeln; ty den inre meningen, eller alla i Skriften berättade sakers symboliska

BORG efter en främmande metafysik, utan att söka förklara hans drömmar ur honom sjelf, emedan de utgjorde *hans* metafysik.

---

förhållande till andeverlden, är likasom kärnan, det öfriga såsom skalet. — Alla andar föreställa sig hvarandra under sken af gestalter, som hafva utsträckning, d. v. s. såsom skapnader, hvilka fylla rummet; och dessa andeliga väsendens inflytanden på hvarandra åstadkomma tillika hos dem en inbillad föreställning eller ett sken af andra extenderade väsenden, likasom af en materiell verld, hvars bilder dock blott äro sinnebilder, symboler af deras inre tillstånd, men likväl förorsaka en så klar och varaktig illusion (synvilla, sinnenas förvillelse), att hon liknar det verkliga intryck sådana föremål göra. Svedenborg talar derföre om andarnes trädgårdar, stora landsträckor, boningar, gallerier, arkader m. m., hvilka han med egna ögon sett i det klaraste ljus, och försäkrar, att han, under samtal med sina döda vänner, nästan alltid funnit, det de, som nyligen aflidit, knappt kunde öfvertyga sig, att de äro döda, emedan de sågo omkring sig en verld, alldeles lik med den de lemnat; äfvensom att andesällskaper af samma inre tillstånd syntes uppehålla sig i en lika trakt och omgifvas af samma föremål, men att förändringen af deras tillstånd var förenad med ställets skenbara omskapning. Följaktligen, då änglarne meddela menniskosjälarne sina tankar, äro dessa alltid förbundna med ett sken, ett utseende af materiella ting, hvilka, ehuru i grunden blott följder af en verkan på det andeliga sinnet, dock synas fullkomligt reella för den, som erfar nämda verkan. — Själens mångfaldiga krafter och egenskaper stå i sympati med de under hennes regering lydande kroppsliga organer. Hela den yttre menniskan svarar således emot den inre, eller harmonierar och instämmer med densamma; och, om en märkbar andelig inflytelse från den osynliga verlden förnämli-

Annorlunda uppträdde derför i denna fråga HERDER, sjelf, liksom SVEDENBORG, både djupt ge-

---

gast träffar en eller annan bland dessa själskrafter, så kännes ock hennes verkan i den kroppsdel, som motsvarar den själskraft, hvilken egentligen erfarit intrycket. Likasom flera särskilta krafter och förmögenheter utgöra den enhet, hvilken är själen eller den inre menniskan, så utgöra äfven flera särskilta andar, (hvilkas hufvudkarakterer så förhålla sig till hvarandra, som en andes mångfaldiga förmögenheter förhålla sig sinsemellan) en societet, ett sällskap eller samhälle, hvilket visar sig såsom en stor menniska, och hvari hvarje ande ser sig på det ställe och i den skenbara lem, som öfverensstämmer med hans egentliga funktion eller bestämmelse i en sådan andelig kropp. Alla ande-societeter tillsammans och alla dessa osynliga väsendens hela verld synes ändtligen under bild af den största menniskan. I denna omätliga menniska råder den fullkomligaste och innerligaste gemenskap och harmoni mellan andarne; och, huru de lefvande varelsernas plats i förhållande till hvarandra uti denna verlden än må vara beskaffad och förändrad, så hafva de dock ett helt annat ställe i den största menniskan, hvilket de aldrig förändra, och som blott till utseendet eller skenbart är en ort i ett omätligt rum, men i sjelfva verket en bestämd art af deras förhållanden och inflytanden». *E. Svedenborgs tankar och syner i andeliga ämnen.* Stockholm 1858. Andra uppl., s. 9—14.

Vid SVEDENBORGS yttrande, att andarne framkalla »ett sken af andra extenderade väsenden, likasom af en *materiell* verld, hvars bilder dock äro *sinnebilder*, symboler af deras *inre tillstånd*, men likväl förorsaka en så klar och varaktig illusion, att hon liknar det verkliga intryck, som sådana föremål göra», anmärker KANT, att efterkommande filosofiska utläggare kunde häraf sluta, att SVEDENBORG va-

nomträngd af kristendomens anda, samt af hoppet om dess fortgående utveckling, och, såsom skald af hög ordning, uppfattande taflan af SVEDENBORGS andeverld ur en annan synpunkt, än den abstrakte tänkaren i Königsberg. Nu dömde den ene skalden och religions-tolken den andre. Enligt HERDERS åsigt voro SVEDENBORGS syner lefvande, objektiviserade, af honom sjelf trodda diktskapelser, bilder ur hans egna tankars troll-lanterna, hvarför ock alla hans döde — SOKRATES, CICERO, LUTHER — tala som han sjelf och ur honom. De hemligheter han i andeverlden upptäckt, kunde ligga i hvarje god menniskas bröst. SVEDENBORG, säger HERDER, tänkte i bild, såsom alla skalder och konstnärer; hans mäktiga inbillning skänkte färg och gestalt åt hans inre föreställningar, som derigenom framträdde lefvande; han var sjelfbedragen; hans själs innersta tankar framstodo, honom omedvetet, i symbolisk drägt; hans andeverld utgjordes af dessa tankebilder, flyttade utom honom, som hägringar och lätta luftgestalter från fantasiens him-

---

rit *idealist*, emedan han frånkänner den materiella verlden dess substans, och håller henne måhända blott för »eine zusammenhängende Erscheinung, welche aus der Verknüpfung der Geisterwelt entspringt». Sammanträffandet med idealismens åsigt är onekligen märkvärdig och tyckes tillhöra de anticipationer, hvarpå SVEDENBORGS skrifter äro så rika.

mel *). Vid denna förklaring, som delats af många, har likväl anmärkts, att om SVEDENBORGS andeverld ensamt varit en afspegling af hans eget inre, hade ofelbart de personer, som han mest älskat, deruti framträdt i det ljus och den fullkomlighet, hvari han sjelf skådat dem under deras lefnad, hvaremot han nu, till sin bestörtning och sorg, återfann flera af dem i andeverlden såsom afslöjade hycklare, bland de fördömde, under det andra, för hvilka han icke hyst tillgifvenhet, visade sig i de ljusa och sälla andarnes gemenskap. Men huru ofta drömmer man ej olyckor, missöden, förföljelser mot dem som man älskar, af inbillningen så förverkligade, att man lider deraf? Ensamt med nyssnämda invändning synes HERDERS förslagsmening således ej vederlagd. Det är ett allmänt rön i själsläran, att barndomsverlden återvaknar hos den gamle; han lefver helst i sina äldsta minnen; de ligga djupast. Änglar talte genom SVEDENBORG som barn; de tala åter genom honom såsom gammal. Barndomsdrömmarne om himmel och afgrund vakna och ordnas af bildningsgåfvans förandligande trollmakt. Det är visserligen svårt att förklara SVEDENBORGS alla syner såsom ensamt tankespel. Men denna bild-

*) Jfr *Emanuel Swedenborg, der grösste Geisterseher des achtzehnten Jahrhunderts.* HERDERS *Sämmtliche Werke; Philosophie und Geschichte;* IX Theil, s. 486—501.

ningsgåfvans makt, som omskapar synliga föremål till idéer, och idéer till oförgängligt lefvande bilder; som lyfter den synliga verlden upp i tankens rymd, och för hvilken tid och rum i vanlig mening icke äro till, — hvem skrifver gränsen för dess verkningar? *) Böhme, Svedenborg, Oberlin, alla andeskådare voro män af liflig inbillningskraft. Medgifvas må dock, att dermed är gåtan icke löst. Villrådig om sättet att förklara Svedenborgs under, återkommer man till Ehrenheims ord: »Hans lefnad och skrifter hafva lemnat stora gåtor att upplösa; osäkert, om psykologien ännu räcker till, att undersöka dem».

Den ädle Jacobi, som skilde sig från de abstrakta förstånds-filosoferna och var långt ifrån att dela den ovilja mot kristendomen, som röjdes af Berliner-skolan (hvaraf en medlem förklarat, att inom tjuge år ingen mer skulle uttala namnet Jesus i religiös mening), **) hade först känt Svedenborg

*) Bonstetten, som mycket sysselsatt sig med psykologiska forskningar, berättar, att då han en gång, som barn, sprungit ut på ett högt tak och varit nära att nedstörta, syntes honom en hvitklädd ängel, som räckte honom handen, hvarigenom han räddades. Han tillägger: »L'habitude de placer hors de nous les sensations qui sont en nous est la source intarissable du merveilleux». *Souvenirs de Bonstetten*, Paris 1832, p. 12.

**) Brefvet till Hamann, den 11 augusti 1786. Se Jacobi's *Werke*, V Th.

blott genom KANTS och OETTINGERS skrifter, men föranleddes till närmare bekantskap med honom genom en engelsk tidskrift (*Monthly Review*), hvars författare anmärkte, att ehvad man än må tänka om SVEDENBORGS uppenbarelser, innehålla de intet stridande mot religion och sedlighet, utan en rikedom af fromhet, välvilja och menniskokärlek. »Huru långt», tillägger JACOBI, »äro icke vi, med vår hånande, hatande, förföljande, bittra förstånds-enthusiasm, ifrån denna vishet? — För att taga från dåren hans dårskap, borde vi kunna gifva honom något bättre, användbarare i stället. Att ej bjuda honom något annat, än vårt *absoluta* förnuft, vore gäckeri. Det liknar de vises sten, som tiggaren skulle betala för dyrt med sina sämsta lumpor» *). Den af JACOBI anförda engelska tidskrift, som icke delade tron på SVEDENBORGS andelära, yttrar på ett annat ställe, att »Svedenborg måste räknas bland sin tids under... I hvad ljus vi betrakta denne författare, ligger det verkligen något förvånande i honom och hans skrifter... Vi måste derför anse honom såsom en högst utomordentlig och i sanning underbar man» **).

*) JACOBI's *Werke*, III Th., s. 495.

**) »Swedenborg is certainly to be ranked among the wonders of the age... In whatever light we regard this author, there is something truly astonishing in him and his writ-

Claudius, den snillrike utgifvaren af *Wandsbecker Bote*, kunde ej förbise ett så eget tidens tecken, som Svedenborgs framträdande. Ehuru hufvuddraget i Claudii författaregåfva var qvickhet, hvarför han också helst uppfattade föremålen från den skämtsamma sidan, låg dock på botten af hans snille sann religiös tro. Han yttrade sig derför mildt och aktningsfullt om Svedenborg. Enligt de förnuftigaste menniskors tanke, säger han, ligger mycken sanning i det förborgade, och derför må hvarje god menniskas sträfvande derefter synas oss heligt. Då nya verlden fanns före Columbus, ehuru man ej visste ett ord derom, kan det väl ock gifvas en väg till andeverlden, som vi ej känna *).

Det var naturligt, att Svedenborg skulle varmast uppfattas af dem, som voro, liksom han sjelf, genomträngda af en sann kristlig tro och lifvade af skaldens anda. Detta var förhållandet med Lavater, lik Herder på en gång religionslärare och skald. Hans bref till Svedenborg (som han kallar »ädlaste, vördnadsvärdaste och mest älskade i Christo», undertecknande sig sjelf »Guds ords tjenare»)

---

ings ... We must also regard him as a most extraordinary and indeed a most wonderful man». *Monthly Review* 1778, novemberhäftet.

*) *Der Wandsbecker Bote*, I u. II Th. 1744, s. 421, 162.

andas den renaste högaktning, tillgifvenhet och beundran. Han lyckönskar sig att vara en så stor mans samtida, och ber att få underställa honom sina vigtigaste angelägenheter. Bland annat vill han inhämta SVEDENBORGS omdöme öfver ett andeligt skaldestycke, hvarpå han arbetat tre år, samt rörande en afhandling om bönens verkningar. Han önskar äfven upplysningar ur andeverlden, om en innerligt saknad vän *). »Jag vördar», skrifver han, »de underbara gåfvor, som Gud förlänat eder; jag vördar den vishet, som framlyser ur edra skrifter, och har ej kunnat neka mig att söka en så stor och förträfflig menniskas vänskap. — — Jag är en ung man, ännu icke tretio år, evangelii tjenare; jag verkar och skall verka för Christi lära så länge jag lefver» **).

Då det skulle blifva alltför vidlyftigt att redogöra för alla främmande lärdes olika meningar öfver SVEDENBORGS förhållande till andeverlden, må vi inskränka oss till anförande af det senaste oss bekanta försök att tyda detsamma. Det är i en sistlidet år utkommen skrift, af doktor SCHLEIDEN i Jena, hvilken vill förklara de ovanliga uppenbarelserna ur patologiska orsaker. I sin karakteristik öfver den ryktbare andeskådaren yttrar SCHLEIDEN,

*) FELIX HESS.

**) Brefven äro från åren 1768 och 1769.

bland annat, följande: »Det har händt icke så få af det förra århundradets lärde och förnuftige män, att de, med allvarlig föresats att vederlägga Svedenborg, företogo läsningen af hans skrifter och slutade med att blifva hans ifrigaste anhängare och förfäktare. Jag kan icke säga, att Svedenborg öfvertygat mig derom att något nytt Jerusalem står för dörren; men jag tror det vara omöjligt att läsa uppmärksamt en större skrift af honom utan att känna sig mäktigt dragen till en man, som drömmer *så*, och att icke älska en själ, som öfverallt, jemväl i de abnormaste visioner, uppenbarar sig så oskuldsfull, så ärlig, och tillika så snillrik, så skarpsinnig. Man kallar honom mystiker, och likväl har ingen rationalist så ofta, så fast och oföränderligt uttalat, att blotta tron icke gör salig, om hon icke lifvas af en ren och verksam menniskokärlek; ja, hvilken rationalist skulle vågat att, som han, ifrågasätta äktheten af Pauli bref och andra, för deras föga kristliga anda?*) Man kallar honom en svärmare; men han yttrar i sitt verk om himmelen och helvetet: »De, som mycket grubbla på andeliga

*) Härvid anmärker TAFEL, att SVEDENBORG ingenstädes förnekat äktheten af Pauli bref, eller ansett deras innehåll mindre kristligt. *Swedenborg und der Aberglaube, offenes Sendschreiben an Herrn D:r Schleiden* von D:r J. F. I. TAFEL, s. 86.

ting, börja att höra andar, som tilltala dem; ty alla andeliga ämnen, i fall man ej låter dem omvexla med verldsliga, tränga djupt i sinnet, sysselsätta hela själen, förflytta henne till andeverlden och framkalla dess invånare. Men sådana menniskor äro visionärer och enthusiaster». Är detta språket af en svärmare, eller icke fastmer af en djup och klarseende psykolog? Man kallar honom en smaklös fantast. Men ingen skald kan skönare och mer intagande skildra huru, i himmelen, den yttre gestalten förklaras af själens förädling, och huru änglarne ej behöfva ord, att blifva förstådda, då hvar och ens inre, med allt hvad deri lefver, står öppet för den andre, endast denne sluter sig till honom med kärlek. Man har kallat honom en fåvitsk drömmare, och man måste dock tillstå, att hvarken någon fåvitsk-, eller någon drömmare, utan ett fint hufvud, som rätt väl vet hvad det vill, kan med så mycken qvickhet och skärpa gissla dårskapen. Man läse blott, huru han låter påfvarne uppträda, eller, för att anföra ett exempel, huru den helige Xaver framställes *). — — Äfven den vetenskapliga skörd är icke ringa, som kan hämtas ur dessa blott skenbart förvirrade och

*) Den tyske författaren gillar detta, som protestant. Görres deremot, såsom katolik, ifrar på det strängaste deremot. Jfr *Swedenborg und seine Visionen*, s. 134.

innehålls-tomma skrifter, om man blott frånskiljer den sällsamma form, som Svedenborg iklädt sina moraliska satser, snillrika och ofta manligt djerfva domslut, samt psykologiska förklaringar, och ensamt håller sig till sjelfva kärnan. Mig veterligen har ingen, före Svedenborg, gifvit en riktig förklaring öfver sinne-intrycket och den dermed förbundna föreställning, särdeles hvad angår syn- och hörselorganerna, och dervid så bestämdt antydt förnuftets spontaneitet, — en punkt, i hvilken han står framom till och med vår tids flesta fysiologer. Men vid sådana betraktelser tränger sig nästan på oss den frågan: var då denne man en skalk, som endast ville roa sig med lättrogna läsare? Var han en bedragare, som under täckmanteln af religiöst svärmeri ville draga nytta af sina anhängare? Dertill svare vi med den djupaste, innerligaste öfvertygelse: nej, han var intetdera. Om man någonsin har rätt att dömma öfver en menniskas inre, sedliga värde, så är det hos Svedenborg. Från hans spädaste ungdom till hans dödsstund, under åttiofem förflutna år, finnes det ej ett ögonblick som anklagar honom. I hans bild, den må vara tecknad af vänner, af likgiltiga betraktare, eller af teologiska motståndare (fiender hade han ej), finnes intet drag som ej är aktningsbjudande och älskvärdt. Blygsam ända till ödmjukhet; i högsta grad

enkel och måttlig i lefnadssätt; utan sträfvan efter ära och vinning, tvertom afböjande hvad som i denna väg sjelfmant erbjöds honom; fjerran från allt slags proselyt-makeri, liksom från att göra något steg för att samla en skola omkring sig; öfverallt välgörande och menniskovänlig; af jernfast redlighet i handel och vandel, af omutlig sanningskärlek och oförfärad öppenhet: sådana äro grunddragen hos en karakter, som icke bjuder handen till någon handling, hvilken äger ens den aflägsnaste skymt af svek eller orättrådighet. Hvad var han då? Skola vi *skarpt* beteckna det: en vansinnig, men en godhjertad och oskadlig. Redan år 1792 utkom en uppsats, i hvilken Svedenborg betraktades såsom somnambul, och hvilken åsigt utvecklades med mycken skarpsinnighet *). Fysiolo-

*) I *Allgemeine Deutsche Bibliothek.* Någon synnerlig skarpsinnighet synes dock ej ligga i förklaringen, att »Swedenborg war ein Nachtwanderer mit dem Kopfe, wie andre mit den Füssen (s. 20)... Hat wahrscheinlich viele von seinen Schriften im Schlafe aufgesetzt» (s. 23). I öfrigt liknar förf. SVEDENBORGS skrifter vid *Somnium Scipionis*, eller vid en kristlig roman (s. 16), och anser dem skapade af samma slags inspiration som alstrat MILTONS »Förlorade Paradis» (s. 17). Slutligen öfvergår förf. till ett nog långt drifvet skämt, då han, i anledning af den Högstes uppenbarelse för SVEDENBORG, anmärker, att han känt en annan man, som äfven uppgaf sig hafva fått befallning af vår Herre att skrifva sina uppenbarelser, nemligen »JOHANN TENNHART, Bürger und Peruquen-Macher in Nürn-

giens och psykologiens dåvarande ståndpunkt tillät ingen mer djupgående förklaring. Nu äro vi i tillfälle att fatta saken bättre, och visa huru Svedenborg kunde med de heligaste eder bedyra, att han verkligen hört och sett allt hvad han berättar, och ändå vara en redlig och sanningsälskande man» *). Efter en fysiologisk undersökning, kommer författaren till samma slut, som HERDER kom på psykologisk väg, eller att SVEDENBORG beherrskades af en sinnesvilla, hvad man kallar hallucination, då någon tycker sig i verkligheten se inbillade föremål, ehuru HERDER ej stämplar det såsom förståndsrubbning, endast som inbillningskraftens öfvermått. Hvad SCHLEIDEN här benämt vansinne, synes dock vara af en högst egen art, då det icke blott, såsom han sjelf medger, i de skrifter, som skulle bevittna detsamma, röjer ett sällsynt mått af snille, psykologisk skarpsinnighet, fysiologisk forskning, sinrikt skämt, och »ett fint hufvud, som rätt väl vet hvad det vill», utan också, enligt andra sakkunniges omdöme, under tjugesju års författareskap i andeliga ämnen, iakttager samma matematiska följdriktighet i bevisning, samma regelbundna tanke-

---

berg, der sich in seinen Schriften unterzeichnet: Canzellist des grossen Gottes» (s. 26). Hans skrifter utgåfvos 1711.

*) *Swedenborg und der Aberglaube*, i *Studien* von SCHLEIDEN, 1857, Zweite Auflage, s. 192—194.

gång, som i SVEDENBORGS vetenskapliga verk, hvarför han också aldrig beträdes med någon motsägelse, något osammanhang, någon ologisk mening. En annan förklaring, än den enkla af vansinne, synes således af nöden *). Då likväl, oaktadt veten-

*) SCHLEIDEN anser detsamma föranledt af öfverdrifvet arbete, nattvak, mystiskt grubbel, och »uppenbara symptomer af häftiga blodkongestioner åt hufvudet». Med afseende å beskaffenheten af SVEDENBORGS första syn (vid middagsbordet), antager SCHLEIDEN, att sinnesrubbningen föranledts af »störda förhållanden i underlifs-funktionerna». (*Swedenborg und der Aberglaube*, s. 196, 197.) Det är numera upplyst (se sid. 142), att denna syn ej varit den första. Men vill man här söka en förklaring, så synes väl rättare att antaga själens inverkan på sinnesverktygen, än tvertom. Den förra är så stark, att sinnena slutligen få ett slags egendomlig inbillningskraft och minne. (Jfr *Physiologie der Sinne*, von PURKINJE, s. 170.) Ökenvandrare veta att berätta, huru inbillningsgåfvan, uppjagad af en törst som drifver till nära vansinne (också benämdt *Durstwahnsinn*), visar dem spegelklara sjöar, der intet annat finnes än brännande sand. Under ett visst nervöst tillstånd äro syner af mångfaldig art, fortsatta under en lång tid, intet ovanligt. GASSENDI hade drömmar, som han tog för verklighet. NICOLAI omgafs under flera år af andar, hvaribland syntes hans aflidna vänner, klädda som de gingo här. Ministern REINHARD skrifver till GOETHE om sina syner. En berömd svensk skald har berättat för den som skrifver detta, huru han, närmande sig lefnadens gräns, ägt syner af en skönhet, som öfverträffat allt hvad han sett på jorden. SVEDENBORG var långt ifrån ensam i detta hänseende, ehuru ingen förklarat visionerna, som han. En omständighet synes förtjena synnerlig uppmärksamhet af både fysiologer

skapernas, och deribland psykologiens och fysiologiens, fortsatta framsteg, en lärd, som visat sig

---

och psykologer. Vid afhandlandet af sin lära om andedrägten, berättar SVEDENBORG, att han, redan i sin barndom, höll andedrägten under det han läste sina morgon- och aftonböner. Sedan han börjat tala med andar, hände att han ej drog andedrägten under en hel timme. »Min andedrägt är så danad af Herren», säger han, »att jag kan andas invärtes ganska länge, utan all yttre luft. — — Jag har blifvit upplyst derom, att min andedrägt blifvit så inrättad, på det att jag skulle kunna vistas med andar och tala med dem». Den yttre luftens inandande skulle nemligen neddraga själen till det jordiska. (Enligt hans teori — i *Regnum animale* — finnes det närmaste samband emellan lungorna och hjernan.) Sålunda anser han sig äfven hafva varit på ett eget fysiskt sätt organiserad, för att kunna umgås med andar, under det hans organism i öfrigt liknade andras. Han underrättar oss äfven, att i fall, af någon inre eller yttre orsak, en enda jordisk tanke uppstod hos honom, så försvann i samma ögonblick hela andeverlden, eller nedsjönk hans själ ur densamma. Frågan om ett samband emellan andehämtning och hjernans verksamhet synes särskilt hafva sysselsatt honom under hans första uppenbarelser, hvilka inträffade samtidigt med hans fysiologiska och anatomiska forskningar i Holland, och han skrifver derom på ett ställe: »Viljan har det mesta i förståndet att säga, uti *inspiratione*, nemligen att tankarne då flyga af kroppen in, och uti *expiratione* liksom utdrifvas, eller föras till rätta, så att sjelfva *cogitationes* ha sina *vices* uti hvar *vice respirationis*; ty då elaka tankar inföllo, var allenast att draga åt sig andan, så föllo the: häraf ser man ock orsaken, att uti en stark *cogitatione pulmones* hållas uti *æquilibrio*, stilla, mer *ad naturam*, och att då *inspirationes*

kunna i öfrigt uppskatta SVEDENBORG, ej äger annan förklaringsgrund för hans skrifter om ande-

---

gå fortare, än som *expirationes*, eljest är tvertom; som ock att man i *extasi* håller andan, då tankarne äro som borta, jemväl uti sömn, då både *inspiratio* och *exspiratio* hörer *naturam* till, att då representeras det, som högre ifrån inflyter. Hvilket af *cerebro* också kan deduceras, att uti *inspiratione* alla *organa intima* med sjelfva *cerebro* expenderas, och tankarne få då sitt ursprung och lopp».

SVEDENBORGS siareskap har i öfrigt, såsom redan blifvit antydt, ansetts antingen såsom en öfvernaturlig uppenbarelse, eller såsom en omedveten, sjelftrodd inbillningsskapelse. Den förra åsigtens försvarare anföra, att då Gud uppenbarat sig för våra första föräldrar, för ABRAHAM, MOSES och JAKOB; då både det gamla och det nya testamentet vittna om änglars gemenskap med dödlige; då ännu efter Frälsarens tid omedelbara uppenbarelser förlänts åt apostlar och martyrer, och då den heliga skrift ej förbjuder att dylika ingifvelser kunna fortfarande äga rum, var ingen dödlig dertill mer egnad, än SVEDENBORG. Att hans samtida förklarat dem såsom vansinne, betyder intet mer, än att PAULI samtida hyste samma åsigt om hans uppenbarelser. — Den andra åsigten är, såsom ofvan nämts, framställd af HERDER, m. fl. — Märkvärdigt är, att LOCKE, hvilken, såsom »den förnuftigaste man som jorden burit», plägar åberopas såsom motsatsen af SVEDENBORG, sjelf antager möjligheten af öfvernaturliga uppenbarelser, och yttrar derom: »Gud utsläcker ej menniskans naturliga ljus, när han upplyser hennes förstånd genom ett öfvernaturligt. Om han vill föra oss att emottaga en sanning, så antingen låter han oss se denna sanningen genom det naturliga förnuftets vanliga vägar, eller ock låter han oss förstå att det är en sanning, som hans allmakt bör göra för oss antaglig». LOCKE's kommentarier öfver Pauli epistlar hafva

verlden, så kan det ej väcka förundran, att samma mening gjorde sig gällande för hundrade år sedan, då de underbara synerna först bekantgjordes för en materialistisk tid, hvilken ansåg intet annat äga tillvaro eller verklighet, än hvad som kunde fattas af de yttre sinnena, och under ateismens jubelår, då den som talte om evighet och andeverld, svårligen undgick att anses såsom vanvetting eller bedragare.

Enligt SVEDENBORG, är det högsta lif kärlek. Han säger på ett ställe: »Såsom menniskans kärlek är, så är hennes lif»; och på ett annat: »Trons lif utan kärlek förhåller sig som solljuset utan värme, såsom om vintertiden, när ingenting växer,

i England länge ansetts för de bästa. I detta hänseende äro LOCKE och SVEDENBORG ej så stora motsatser, som man trott. — I afseende på den hos SVEDENBORG egna organism, hvarom här ofvan är nämdt, kan erinras om en lika underbar, ehuru af motsatt art, hos den bekante CAMPETTI, som genom blotta känslan upptäckte djupt i jorden förborgade metaller, och kunde på förhand säga af hvad art och sammansättning de voro, af huru stor vigt o. s. v., hvarom undersökningar skedde inför vetenskaps-akademien i München, år 1807. Jfr *Der Siderismus* von J. W. RITTER, Tübingen 1808. Moraliska lyten hos andra ägde ett sådant inflytande på SVEDENBORG, att han, såsom en minnestecknare berättar, erfor tandplågor när en hycklare nalkades honom. (»Hypocrites gave him a pain in the teethe, because hypocrisy is spiritual toothache». WILKINSON, p. 187.)

utan allt förtvinar och dör ut; men tron af kärlek förhåller sig som solljuset om vårtiden, när allting växer och blommar». Emellan denna åsigt och den, som afspeglar sig i dessa rader:

»O lefvande förstånd af tingen!
O snillets, känslans hemlighet!
Hvem fattade dig, skönhet? — Ingen,
Förutan den som älska vet», —

eller från den himmelska kärlekens filosofi, till den som diktat »Den nya skapelsen», synes öfvergången ej omöjlig. Och likväl stå namnen SVEDENBORG och KELLGREN i en så skärande motsats till hvarann. En fördomsfri efterverld torde en gång dömma, att stridigheten låg mer i den tidsriktning, under hvilken de lefde, i de olika verksamhetsbanor de beträdt, och i tillfälliga omständigheter, än i själarnes gry, eller i olikheten af upphöjd sträfvan och känsloriktning, med ett ord i naturernas oförenlighet. Begge voro snillen, skalder, ädle män. Man kan ej hafva älskat och beundrat KLOPSTOCK och MILTON så högt som KELLGREN gjorde det, och fullkomligen ogilla det högsta hos SVEDENBORG. Om denne heter det i KELLGRENS tidning: »Aldrig ser man sanningen gifva en ljusare dag, än sedan en Locke's, en Newton's, en Linné's och en Svedenborgs filosofiska arbeten börjat anses i Europa» *).

*) *Stockholms-Posten* 1787, n:o 13. SVEDENBORG är i nämda blad kanske lika ofta berömd som tadlad. I n:o 14 är han

Det var ej skalden, som anföll vetenskapsmannen och naturforskaren; det var publicisten KELLGREN, som angrep andeskådaren SVEDENBORG; stridsfältet var ej det vetenskapliga området, utan ett dagblad. CAGLIOSTRO hade nyss uppträdt med sina andebesvärjelser, sina magiska konster och sitt gullmakeri; MESMERS lärjungar förkunnade sina uppenbarelser ur andeverlden; Europa fyldes med berättelser om dessa undergörare, hvilka vunno anhängare och troende i alla länder och af alla klasser. Samtidigt började det så kallade exegetiska och filantropiska sällskapet att utgifva åtskilliga af SVEDENBORGS skrifter, och KELLGRENS omdöme öfver detta sällskaps förehafvanden utföll i fullkomlig öfverensstämmelse med KLOPSTOCKS, samma år, afgifna bref till sällskapet, då det inbjöd honom till ledamot **). De, som då hos oss förde den fria forsk-

åter, såsom uppdagare af naturens hemligheter, ställd i bredd med LINNÉ, och i n:o 25 med LOCKE, då det heter, att dennes »theser äro de mest instämmande med de *Förnuftets Dogmata*, som Svedenborg uppgifvit». I allmänhet kunde den oväld, med hvilken KELLGREN inrymmer meningar, stridande mot sina egna, ännu i våra dagar tagas af pressen till föresyn. De kritiska artiklarne i anledning af sällskapets *Pro sensu communi* satser äro måhända flera, än de till försvar för dem.

**) Brefvet är infördt i *Berlinische Monat-Schrift*, Mai 1787. En öfversättning deraf finnes i *Delagardieska Arkivet*, X del., s. 237. Den missaktning, som deri visas SVEDENBORG, kläder ej Messiadens sångare.

ningens talan, befarade en allmän återgång till medeltidens vidskepelse och vantro. Emot dem kämpade, hufvudsakligen med KELLGRENS penna, sällskapet *Pro sensu communi*, för att afslöja dessa (som han kallar dem) »guldmakare, somnambulister, Svedenborgare, andars framkallare, skattsökare, nummerpunkterare, universal-droppmakare o. s. v., hvilka försöka utreda satser, som förderfva sjelfva källorna till det allmänna förnuftet» *). Stridssättet var detsamma som KANT i samma hänseende angifvit: att, då allvarsamma undersökningar skulle gifva en klen tanka om den filosofi, som blandade sig med så dåligt sällskap, vore gyckel, grundadt eller ej, det kraftigaste medel att bekämpa dylika dårskaper **). Fråga var då mindre om en lugn och fördomsfri pröfning, än att med qvickhetens snilleblixt i ett slag krossa alla dessa verkliga eller förmenta motståndare af förnuftets frihet och sanningens eviga rätt. Den strid för dessa höga före-

*) *Stockholms-Posten* 1787, n:o 2.

**) »Gespött, es mag nun gegründet seyn oder nicht, ist ein kräftigeres Mittel, als irgend ein anderes, eitle Nachforschungen zurückzuhalten. Denn auf ernsthafte Art über die Hirngespinnste der Phantasten Auslegungen machen zu wollen, giebt schon eine schlimme Vermuthung, und die Philosophie setzt sich in Verdacht, welche sich in so schlechte Gesellschaft betreffen lässt.» *Träume eines Geistersehers.* KANT's *Sämmtl. Werke*, VII Th. 1 Abth.

mål, som då genomgick Europa, och hvarunder segern länge syntes oviss, omfattades af ingen liflig-gare, än af KELLGREN, och den fria forskningens vänner i alla tider förlåta gerna harmen på hans panna och de öfverslående lågorna i hans eldsjäl, för den ädla syftning, som framkallat dem. Om äfven den dag uppgår — och den har redan randats — när SVEDENBORGS vördade namn förflyttas från den mörka omgifningen i ett dagblad till odödlighetens stjernefäste, så qvarstår alltid lika läsvärd KELLGRENS med eldsdrag tecknade straffdom öfver svärmare och dårar, hvaraf slägtet ej utdör, om än namnen förbytas. Endast de inskränktaste beundrare af den ene och motståndare af den andre bland ifrågavarande fräjdade män hafva kunnat föreställa sig, att vetenskapsmännen och teosofen SVEDENBORG kunde falla för en rad, eller rättare ett ord af Stockholms-Postens utgifvare, då den, som samtidigt förde den filosofiska forskningens spira i Europa — KANT — redan tjuge år förut förgäfves anfallit samma föremål med hela skarpsinnets öfverlägsenhet och sökt nedsätta honom genom ännu föraktligare uttryck *).

*) Som bekant är, tillåter sig KELLGREN (måhända till en del föranledd af rimmet) uttrycket »fåne». Den store författaren af »Förnuftets Kritik» använde de icke mildare talesätten »Erzphantast unter alle Phantasten» (s. 80), »hirn-

Hundrade år äro förflutna, sedan SVEDENBORG började teckna sina underbara ingifvelser. Naturforskares och psykologers förenade bemödanden hafva förklarat mycket, som då syntes oförklarligt i det omedvetna själslifvet, eller rättare: detta omedvetna själslif, som upptager nära hälften af vår jordiska tillvaro *), var då, om icke ett fullkomligen okändt rike, åtminstone blott anadt af få. Vi äga nu en

---

loser Vernünftler» (90), och kallar SVEDENBORGS verk »achte Quartbände voll Unsinn» (89), samt slutar undersökningen med förklarande: »ich bin es müde, die wilden Hirngespinnste des ärgsten Schwärmers unter allen zu copiren» (97), och att han blyges för sitt företag, att söka förnuft deri: »Und so ziehen wir uns mit einiger Beschämung zurück von einem thörichten Versuche», u. s. w. (98). Andeskådare i allmänhet vill han skicka till dårhuset: »Ich verdenke es dem Leser keinesweges, wenn er, anstatt die Geisterseher für Halbbürger der andern Welt anzusehen, sie kurz und gut als Candidaten des Hospitals abfertigt», och att, om man förut »es nöthig fand, bisweilen einige derselben zu *brennen*, so wird es jetzt genug seyn sie nur zu *purgiren*» (73). Andesynernas gåta hade »der scharfsichtige Hudibras» bäst löst med dessa ord: »Wenn ein hypocondrischer Wind in den Eingeweiden tobt, so kommt es darauf an, welche Richtung er nimmt; geht er abwärts, so wird daraus ein F—, steigt er aber aufwärts, so ist es eine Erscheinung oder eine heilige Eingebung» (73). KANT'S *Sämmtl. Werke*, VII Th.

*) Jfr *Psyche* af CARUS, och samme författares *Organon der Erkenntniss der Natur und des Geistes*, — *Ueber Lebens-Magnetismus und über die magischen Wirkungen überhaupt*, m. fl.

rikedom af skrifter öfver hvad man kallar naturvetenskapens nattsida, det förborgade, underbara, som fordom ansetts ligga inom mystikens område. Mycket, som var våra förfäder oförklarligt, öfvernaturligt, är det icke mer; vetenskapens sänklod har funnit grund, der den saknats under årtusenden. Forskningen söker lyfta slöjan af jemväl »det magiska» i lif, vetenskap och konst. Det oaktadt gifvas oräkneliga frågor, till utredande af det hemlighetsfulla inom och utom oss, för hvilka vetenskapen, tigande, sänker sina blickar, och måhända alltid skall göra det, emedan svaret derpå ej tillhör vår jordiska utvecklingsgrad. Lika litet som vi känna den hemliga makt, som öfver haf och land leder foglars och insekters vandringståg, genom för dem obekanta rymder, lika litet veta vi, hvarifrån vi komma, hvart vi gå, eller blifva vi mästare af lifvets och dödens hemlighet. På Isis-templets innersta port klappar siaren förgäfves. »Naturen talar oupphörligt till oss, men förråder oss ej sin hemlighet; vi inverka på henne, men beherrska henne ej; hon handlar efter en plan, som ej är vår; hon har ett omfattande sinne, som vi ej kunna utgrunda; hon är evigt ny och evigt densamma» *). Emellertid synes det afgjordt, att SVEDENBORG, som naturforskare,

*) GOETHE.

anat mycket af det hemlighetsfulla i dess väsen, som varit för andra förborgadt, och som blifvit af efterkommande forskare bekräftadt, och sannolikt skall blifva det i ännu okända fall. Ehuru vetenskapsman som få varit det, sökte han tingens orsaker djupare och högre än kemiens och geometriens gränser räcka; han trodde att icke alla sanningar kunna bringas i matematiska former, eller pröfvas af fysikaliska apparater. Man har ingen maschin för att beräkna andens flygt och själens vägar. I synnerhet tyckes han, såsom vi redan anmärkt, hafva före någon annan uppfattat magnetismens djupa och vidsträckta betydelse. Redan hans sätt att skildra den yttre naturen, liksom vore den försänkt i en magnetisk slummer, äger något högst betecknande. Det hemlighetsfulla i sympatien, som ingen förnekar, utsträcktes af SVEDENBORG till rapport emellan själar i fjerran och osynliga rymder. Han följde dervid, som vanligt, analogien, och hans åsigter hafva funnit mer än ett stöd af senare iakttagelser inom magnetismens område, och vida mer än hans samtida kunde drömma om. Eget är, att hans syner inträffade kort före magnetismens upptäckt af MESMER. Var detta för att antyda ett sammanhang emellan denna vetenskap och honom? Liksom han i sitt natursystem inrymde en hufvudkraft åt det magnetiska elemen-

tet, så torde det egentligen underbara hos honom sjelf ej kunna förklaras förr än magnetismens hemlighet är närmare uppdagad *). Hittills känna vi en del af dess verkningar, men dess innersta väsen är oss lika obekant, som vid dess första upptäckt. Så mycket synes dock deraf uppenbart, att själen kan känna mer, än vi under vaket tillstånd veta. Magnetismen är ännu ung. En vetenskap behöfver århundraden, att utbildas och mogna. Hur länge var ej astronomien endast stjerntyderi, fysiken hvit och svart magi, och kemien gullmakarekonst? Det kan då ej förundra, att magnetismens barndom, liksom deras, följts af misstag, förirringar, egennyttiga beräkningar och bedrägerier. Äfven från dess nu upphunna ståndpunkt kan ej dömmas till en blifvande, slutlig, bygd på nya århundradens fortsatta forskningar **). Äfven kommande

*) »In mehr als einen Betracht gehört Swedenborg in die Geschichte des Magnetismus, nicht weil er etwa selbst ein magnetischer Arzt war, oder weil er den Magnetismus besonders gelehrt hätte, sondern weil er als eine wahrhaft merkwürdige Erscheinung einer hohen Selbstentwicklung des innern Sinnes (eines religiösen Hellsehens) und dann auch in Hinsicht seiner Naturlehre zum Magnetismus gehört». Ennemoser, *Der Magnetismus nach der allseitigen Beziehung seines Wesens*, s. 674. Enligt förf. voro Pythagoras, Sokrates och Plato m. fl., liksom Svedenborg, magnetiska naturer.

**) Ennemoser, magnetismens varme skildrare, anser vårt slägte ännu ej moget för denna vetenskaps fullkomliga utbild-

slägten skola hafva något att göra. Deras framsteg i denna vetenskap kunna af oss lika litet anas, som våra förfäder kunde förese, att vi genom elektriciteten skulle kunna tala från en verldsdel till en annan. I strålarne af magnetismens ljus skola de måhända se mycket förklarligt och naturligt hos SVEDENBORG, som nu är dunkelt. Hans fjerrsyner äga den närmaste likhet med dem, som tillhöra en genom magnetism klarseende, endast med den skilnad, att de förra skedde under vaket tillstånd *). Är en idio-clairvoyance, eller sjelfväckt fjerrsyn, otänkbar hos en ande, så löst ur sinlighetens band, att det mest immateriella af jordlifvet, eller andedrägten, kunde af honom länge undvaras? **) Äfven de genom magnetism klarseende hafva lemnat skildringar ur andeverlden, ehuru efter måttet af en snille- och bildningsgrad, som icke var den store siarens. Om dessa blickar i för oss slutna rymder

---

ning, och yttrar: »Der Magnetismus wird noch lange nicht feste Wurzel schlagen, da die Menschen noch nicht reif dafür sind».

*) Ehuru SVEDENBORG anticiperat magnetismen såsom vetenskap, var dess tillämpning på individen, eller den s. k. Mesmerismen, som uppstod flera år efter hans död, för honom obekant. Han kunde hafva varit clairvoyant utan att sjelf veta det. Hvad skulle han, i våra dagar, hafva tänkt om sina syner?

**) Se noten sid. 193. »Vägen till det högsta går genom den aflagda sinlighetem», säger SCHUBERT.

yttrar en berömd naturforskare i våra dagar, att de påminna om de syner, hvilka alpvandraren äger på fjellens högsta spets, då den omgifvande dimman ögonblickligt skingras af ett vinddrag och skänker en blixtsnabb fjerrsyn af ett gudomligt landskap, hvarpå slöjan åter sammandrages och vandraren står omsluten, som förut, af jordiska töcknar *). Skall, liksom elektriciteten närmat nya och gamla verlden till hvarannan, magnetismen en dag undandraga en flik af täckelset emellan en synlig och osynlig verld, och nya uranografer uppstå efter Böhme, Oberlin och Svedenborg? Framtiden skall uppdaga det. Till dess få vi instämma i Carus' ord om den sistnämde: »han var ett psykologiskt under» **).

*) *Ueber Lebens-Magnetismus und über magische Wirkungen überhaupt*, von Carus, Leipzig 1857, s. 254.

**) Anmärkningsvärd är öfverensstämmelsen emellan äldre och nyare himla-siares uppgifter om själarnes blifvande hem, såsom emellan Origenes bland de gamle och Thomas Bromley hos senare. Den af Oberlin upprättade karta öfver himlaboningarne (i *Provinzen und Mansionen*) är efter Bromley's syn, den 8 januari 1684. (Jfr *Berichte eines Geistersehers*, s. 236—248, i *Symbolik des Traumes* von Schubert.) Ej mindre märkvärdig förekommer en jemförelse emellan Svedenborgs beskrifning om planeternas invånare, och den skildring deraf, som lemnats af en »klarseende», hvarom Ennemoser berättar. Den enda hufvudsakliga skiljaktighet inträffade i afseende på planeten Mars. Den »klarseende» hade funnit den bebodd af förfärliga vä-

Det hörde till det ovanliga hos denne man, att han omsider skulle grunda en egen församling. Menings-skiljaktigheterna emellan förra århundradets teologer voro föga fåtaligare, än emellan dess filosofer. Den fria forskningen hade fört tanken på en reform af kyrkan, liksom af staten, och sjelfve den odödlige LUTHERS verk påstods äga brister, som borde afhjelpas. Det gamla förbundet emellan lärosal och kyrka inom protestantiska församlingen bröts; man skilde mellan teologi som vetenskap och teologi som kyrkolära. Under det fritänkarnes skaror omgåfvo kyrkan, väpnade sig till kamp inom henne neologer och dogmatici, rationalister och pietister, supranaturalister och ortodoxa. SVEDENBORG intog midt bland dem en sjelfständig ställning, sökande att efter en egen åsigt förlika vetenskap och tro. Hans forskningar inom exegetik och dogmatik hafva icke blott af nyare teologer, hvaribland den

---

sen, hvilkas anblick man ej kunde uthärda, utan måste fly med fasa. SVEDENBORG åter säger om dem: »Deras ljufva, sefyr-artade språk är fullkomligare, renare, tankedigrare och närmare änglarnes tungomål, än andras. De bedömma hvarann, genast af anletet, som hos dem alltid är tankens spegel. De vörda Herren, såsom ende Gud, hvilken stundom synes på deras jord». (ENNEMOSER, *Der Magnetismus*, s. 141—143; 690.) Samma planet kan dock, enligt SVEDENBORG, äga olika slags invånare. Så fann han på Venus en del mild och menniskovänlig, en annan del grym och förfärlig.

allmänt ansedde von Baur, vunnit erkännande *), men han vågade hvad ingen annan bland dem dristat: han gick från ord till sak och lade grund till en ny-protestantisk kyrka, som efter hans död och midt under ateismens jubileum uppväxte i den gamla som i den nya verlden. Särskilt betecknande må synas, att Svedenborgs religionslära framträdde i en tid, då all religion ifrågasattes och den kristna särskilt aflystes, liksom Försynen stundom låter, på de ställen der dödande farsoter uppstå, äfven den läkande örten uppspira. Icke mindre eget var hans sätt att dervid tillvägagå. Olik de sektstiftare, som samla omkring sig lärjungar, uppmanande dem att bilda särskilt församling, och hvaraf den fromme Zin-

*) Den nya kyrkans litteratur i utlandet är omfattande. Redan för mer än tjuge år sedan yttrar doktor Rheinwald derom, i *Allgemeine Repertorium für die theologische Litteratur*, B. 9, 1835, s. 226: »Es wird sich hier, in der neuen Kirche, fast für jeden Zweig der Theologie etwas Entsprechendes aufweisen lassen. Wir finden *apologetische* Werke (namentlich von Engländern verfasst, als von Clowes, Noble, Hindmarsh; auch gehört hieher die kleine Schrift von D:r Vorherr: *Geist der Lehre Im. Swedenborgs*, München 1842, und die Einleitung, mit welcher D:r Tafel seine Uebersetzung der göttlichen Offenbarungen ausgestattet hat), *systematische, katechetische, homiletische* und *ascetischen*. Jfr *Nya kyrkan och dess inflytande på teologiens studium i Sverige*, I: 7, hvarjemte anmärkes, att under sistförflutna decennium den nya kyrkans litteratur vidare utgrenat sig och vuxit till ett högst betydande omfång.

ZENDORFF äfven gaf efterdöme, öfvertalte SVEDENBORG ingen till affall från statskyrkan, utan sade med Skriften: »Är detta verk af menniskor, så varder det väl om intet, men är det af Gudi, så kunnen I icke slå det neder» *). Utgifven på ett dödt språk, i främmande land, framträngde hans lära obemärkt. Den upptogs ej, som blind tro, af okunniga menigheter, men anslog i bildade klasser, hos verldsligt lärde, som hos andelige, alstrande renlefnad och fromhet, framkallande skolor och undervisningsanstalter, ja äfven en egen teologisk litteratur i vetenskapens olika grenar. Flere bland de män, som i Amerika varmast ifrat för slafveriets afskaffande, hafva tillhört densamma, och Sverige räknar bland dem den ädle WADSTRÖM, hvars namn, i menniskokärlekens häfder, strålar vid sidan af WILBERFORCE'S. Det skall alltid synas anmärkningsvärdt, att en svensk naturfilosof grundat en kyrka, som vunnit bekännare i England, Frankrike, Tyskland, Holland, Norra och Södra Amerika, Ostindien, och på Afrikas kuster; mest dock i det upplysta England, der läran utbredt sig till de flesta städer, och der ett allmänt kyrkomöte firas hvarje år, till hvilken synod medlemmar inträffa från alla trakter. I de flesta af dessa länder var den nya läran känd innan

*) *Apost. Gern.* 5: 34.

dess skrifter öfverflyttades på modersmålet. Likväl har den ej varit utan inflytande på det religiösa tänkesättet inom fäderneslandet, der flere aktade andelige mer eller mindre öppet erkänt densamma, bland hvilka må nämnas Rosén, Beyer och Knös. Äfven de, som ej dela Svedenborgs åsigter, erkänna dock villigt det kärleksrika, försonande och kristliga i hans lära.

Denna emottogs vid sitt framträde hos oss med ogillande af kyrkans både vänner och fiender. Hvarken teologer eller filosofer, materialister eller rationalister, hierarker eller jakobiner, ville erkänna den. Det dröjde icke länge, förrän åtal ägde rum emot tvenne lärare, som misstänktes vara den nya sekten tillgifne (de nyssnämde lektorerna Rosén och Beyer i Göteborg), men det stadnade vid varning. Fråga lärer äfven förevarit, att förklara den nya religions-tolken rubbad till sina sinnen och låta inspärra honom på ett dårhus, men flera betänkligheter mötte, bland annat, att Svedenborg, såsom riksdagsman, ej kunde fängslas utan sitt ståndsmedgifvande *). Hans vän doktor Hartley varnade likväl Svedenborg, som då vistades i Holland, att vid den förestående riksdagen återvända till Sverige; men han förklarade, att han aldrig befarade

*) Se Robsahm's *Memoirer öfver Svedenborg.*

någon förföljelse i sitt fädernesland, hvars konungahus, riksråd och biskopar voro hans vänner. Till presteståndet stod han också i godt förhållande derigenom, att han var nära slägt med tre biskopar, och med tre ärkebiskopar efter hvarann, men fick dock stundom erfara sanningen af det gamla ordspråket, att »slägten är värst» *). Tidens fördoms-

*) Han var son till biskop SVEDBERG; hans tvenne systerdöttrar voro gifta med biskoparne BENZELSTJERNA och FILENIUS, och han var svåger med ärkebiskop ERIK BENZELIUS, som i embetet efterträddes af sina begge bröder, JAKOB och HENRIK, hvilka trenne bröders far äfven varit ärkebiskop (ERICUS HENRICI BENZELIUS). Af de nämde var dock endast svågern FILENIUS hans egentlige motståndare. Om sitt emottagande, vid hemkomsten till 1769 års riksdag (då det tilltänkta anslaget emot honom skulle utföras), skrifver han till doktor BEYER, den 30 oktober 1769: »Först i denna månaden kom jag hit till Stockholm, och fann så högre som lägre helt fägnesame deråt och favorable: och då strax inviterades jag till måltids hos H. K. H. kronprinsen (sedan konung GUSTAF III), med hvilken och kronprinsessan jag nog talte. Hos och med riksråden har jag sedan spisat; med de förnämste ståndén har jag talat, som ock med de härvarande biskopar, hvilka alla visat sig helt benägne, förutan biskop Filenius». Han berättar vidare, huru denne velat låta seqvestrera hans bok *De amore conjugali*, gjort anmälan uti ståndet, o. s. v. »Uti Sverige», säger han, »finnas föga de, som admittera förståndet uti något theologicum». Derföre ville han ej ej heller här utdela sin *Summaria Expositio* öfver den nya läran, hvilken »som en förelöpare skall bana vägen till dess emottagande. Den lilla förelöpande traktaten är öfver allt i kristenheten, förutan här i Sverige, af orsak att teolo-

frihet i andeliga mål, ej mindre än konungarne Adolf Fredriks och Gustaf III:s sinnelag, afböjde alla strängare åtgärder *). Deremot led den nya lärans anseende och fortgång mer af välmenta ifrare, hvilkas kunskaper och skicklighet ej motsvarade deras nit och välmening **).

---

gien är nu uti sin vinter; och här i Norden är då längre natt, än uti södre orterne, hvarför de i sitt mörker torde sparka på allt som är *intellectus seu rationis in Nova Ecclesia*». (IX Br. till doktor Beyer.)

*) Svedenborg berättar flerestädes den välvilja han af dem rönte, äfvensom Lovisa Ulrikas godhet emot honom. — Äfven Gustaf IV Adolf befalte nedlägga ett tillämnadt åtal emot doktor Knös. Se *Einiges zur Geschichte der neuen Kirche in Schweden*, i Tafels *Magazin für die n. K.*, anf. i *Nya Kyrkan*, III: 42.

**) Redan valet af de skrifter af Svedenborg, som först meddelades på svenska (hvilket ej skedde förrän efter hans död), samt deras ovårdade stil och språk vittna derom. Dertill kommo de skrifter på egen hand, som hans bekännare utgåfvo, hvaribland må nämnas *Församlingsformen i Nya Jerusalem*, uppgjord af A. Nordensköld, som saknade bifall lika mycket inom den nya som den gamla kyrkan. En annan författare inom den ny-salemitiska församlingen var von Walden, om hvilken den nitiske bekännaren öfverste Nils Rosenblad skrifver till professor Tafel: »Ammiralitets-kaptenen v. Walden skref ganska mycket för att försvara den nya läran, och lät utgifva det i Köpenhamn. Men då han icke var fullt mäktig det latinska språket, så misstog han sig och inblandade understundom egna idéer, såsom den, att han rakt emot vår lära förnekade helvetesstraffens eviga fortfarande. Härigenom har vår kyrka lidit mycket, ty doktor Möller uppträdde emot

Under det SVEDENBORG fortsatte sin teologiska verksamhet och gjorde dagliga besök i andeverlden, förlorade han ej ur sigte fäderneslandets allmänna angelägenheter, minst riksdagarne, i hvilka han deltog verksamt, såsom talare i politiska, statsekonomiska och financiella frågor, hvarvid han dock sorgfälligt undvek inblandande af religiösa åsigter. Man hörde endast statsmannen eller national-ekonomen. Adlad år 1719, således samårig med frihetens återställande i Sverige, var han tillgifven den regeringsform, hvarigenom den stadgades, utan att sluta sig till något af de partier, som rycktes om väldet. Han uppträdde försonande emot dem, som klandrade styrelsen, och anmärkte, att felsteg ske i alla riken, liksom af hvarje enskilt, och att

---

v. Walden och erhöll derför under Karl XIII:s förmyndareregering genom Gustaf IV Adolfs bemedling Gottlands biskopsstift. Strax derpå hade man vetat utverka sig hos regeringen ett förbud, hvarigenom Svedenborgs samtliga tryckta skrifter och allt hvad med dem äger mer eller mindre gemenskap skulle konfiskeras och ägaren plikta 2000 rdr banko till angifvaren, och, vore han embetsman, straffas med embetets förlust. Denna förordning åstadkom mycken oro inom vår kyrka och uppväckte stort misstroende. Dess medlemmar skingrades, och inom några år trodde de fleste, att de hvar för sig voro de enda bekännare af den nya läran. Ordet Svedenborgian blef ett smädeord. Många Nysalemiter begåfvo sig till främmande lyckligare länder, der religionsfrihet herrskade. Bland desse räkna vi Nordensköld och Wadström». *Nya Kyrkan*, III: 58.

dömma en regering ensamt af dess misstag, vore som att bedömma en enskilt uteslutande efter dess brister, hvilket åter innebure att bana vägen till dess olycka *). Han yrkade återkallandet af sådane män som HÖPKEN, SCHEFFER och PALMSTJERNA, hvilka partiyran uteslutit ur rådet. I de svåra och invecklade finansfrågorna vid 1761 års riksdag var, enligt HÖPKENS omdöme, det bästa och grundligaste anförande bland alla ett af SVEDENBORG, som på mindre än ett ark vederlade ett qvartband fullt af misstag. Han hade då varit andeskådare i sexton år. Särskilt aktades han af LOVISA ULRIKA för den karaktersfasthet, hvarmed han afvisade partiledarnes tillbud, att begagna honom och hans syner till befrämjande af politiska afsigter **).

Om det gifvits olika meningar öfver SVEDENBORGS lära, har det funnits blott *en* om hans dygd. Den enda svaghet, som man tillagt honom, var

*) Detta anförande öfversattes och infördes i flera främmande tidningar och tidskrifter. Den fransyske öfversättaren i *Journal Novi-Jerusalemite* tillägger dervid: »Il serait à souhaiter que cet avis fut suivi par tous les états libres, et généralement par toutes les sociétés du monde entier».

**) Hon prisade hans »honnêteté», och att »entre autres il avait eu celle de se refuser aux vues de quelques personnes qui avaient voulu abuser de lui et de ses visions du temps des partis». TAFEL'S *Urkunden*, s. 141.

den af en osläckelig kunskapstörst, så vida den kan kallas ett fel. Han genomgick lifvet obefläckad, som svanen genomseglar böljan utan att ett slam fastnar vid hans silfverdun. Äfven i den högsta bland menskliga lidelser, kärleken, öfvergick han omsider uteslutande till den himmelska. Annorlunda kan ej heller anses den låga, hvilken han i sin ungdom hyste för en fjortonårig skönhet, POLHEMS dotter. I skildringen af änglarnes äktenskap tycker man sig se en afspegling af hvad SVEDENBORG tänkt sig med en sådan förening. Det är antydt, att KARL XII ville närmare förbinda sina begge gunstlingar, och bad POLHEM antaga SVEDENBORG till måg. POLHEM samtyckte, men den vackra EMERENTIA, som gifvit sitt bifall af barnslig lydnad, intogs snart af en annan böjelse. Under striden emellan kärlek och pligt tärdes hon af ett hemligt själslidande, som undergräfde hennes helsa. SVEDENBORG, som omsider upptäckt källan dertill, återgaf henne sitt löfte. Liksom DANTE och PETRARCA troligen ej skänkt oss sina odödliga skaldedrömmar, om de ej på sin bana mött en hägring af lefnadslycka, som svek, så hade SVEDENBORG kanske ej heller blifvit den han var, om ej ett felslaget ungdomshopp gjort hans känsliga och svärmande själ till ensling i lifvet. Sedan föremålet för hans dyrkan bortgått före honom, efter ett lyck-

ligt äktenskap, berättade han för hennes barn, att han ofta talade med deras moder i andeverlden. I öfrigt var han gerna i älskvärda fruntimmers sällskap, särdeles om de idkade tonkonst, hvaraf han var en stor vän och beundrare *). Hans boning vid Hornsgatan, n:o 43, var omgifven af en trädgård, med blomster-anläggningar och växthus, der han under den vackra årstiden emottog främmande, tillgänglig för alla. Riksrådet TESSIN, som besökte honom, fann en sjutiotreårig gubbe, till det yttre alldeles lik fadren biskop SVEDBERG, »fryntlig, glad och språksam, nöjsam i umgänge; vänlig, höflig, öppenhjertad; ingalunda envis, snarsticken, eller inbilsk, utan dömmande väl om både tider och folk, tydande allt till det bästa». Samtalet angick för-

*) General TUXEN lemnar derom en berättelse, införd i TAFELS *Urkunden*, 1 afd. s. 41—44. — Följande, af en bland förf:s vänner meddelade, anekdot, målande SVEDENBORGS artighet mot unga damer, må här finna ett rum. »Min mormor, Sara Greta Askbom, gift med kommerserådet och borgmästaren Anders Ekman, hade uppväxt vid eller i traktèn af Björngårdsgatan på Södermalm, der hennes far bodde, ej långt från Svedenborg, med hvilken han mycket umgicks. Den femton- eller sextonåriga vackra flickan bad ofta »farbror Svedenborg» visa sig en ande, eller en ängel. Slutligen jakade han, förde henne till ett lusthus i sin trädgård, ställde henne framför en nedfäld gardin, och sade: »Nu skall du få se en ängel» — drog så upp gardinen, då flickan befann sig stående framför en spegel». AND. FRYXELL.

nämligast andeverlden, hvarvid SVEDENBORG berättade, att hvarje gång han fann sig allena, kommo änglar och aflidne till honom, men de senare under föga mer än ett halft års tid, ty efterhand glömde de detta timliga och förblefvo i sina himmelska hemvist. Nyss hade aflidne riksrådet EHRENPREUSS varit hos honom hela dagen, och sagt sig blygas öfver den ringa insigt som domare, hvilken han ägt här på jorden, emot hvad han nu visste. När TESSIN tog afsked, yttrade SVEDENBORG till honom, att han troligen äfven i andra verlden skulle komma att tillhöra rådet, hvarpå denne tackat och försäkrat, att han hade deraf nog i denna *).

En främmande lärd, HENRY SERVANTÉ**), som sett SVEDENBORG, beskrifver honom såsom en man af »ett ädelt, vördnadsbjudande utseende, hvars djupt tankfulla, men likväl milda och uttrycksfulla anlete, i förening med något ovanligt i hela hans väsen, starkt tilldrog sig uppmärksamheten». Då han talte i sällskap, eller vid ett bord, tystnade alla, dels af nöjet att höra honom, dels för hans utomordentliga lärdom, hvarmed han afgjorde de svåraste frågor. Endast i andeliga ämnen undvek han

*) *Tessin och Tessiniana*, s. 355—357.

**) Bosatt i London, men af en fransysk slägt, som lemnat Frankrike efter nantesiska ediktets återkallande.

helst samtal, när han befann sig i större samqväm, hänvisande till sina skrifter. Då någon anmärkte, att man ej förstod dem, svarade han: »det förundrar mig intet». Hans framställningssätt var behagligt och målande, men talet vanligen något långsamt, emedan han vid ett skyndsammare föredrag började stamma. Hans lefnadssätt var högst enkelt. Hans vanliga näring bestod af mjölk och skorpor, ehuru han i sällskap kunde deltaga i välfägnaden och någon gång tömma en *poculum hilaritatis*. Från hösten till våren var spiselden aldrig släckt i hans arbetsrum, der han sjelf lagade kaffé, som han drack ofta och starkt, med socker, utan grädde. Han hade ingen bestämd arbetstid, utan skref om natten eller dagen, allt som det föll sig. Hans sofrum var alltid oeldadt. Hans drägt utgjordes vanligen af en himmelsblå sammetsrock, svarta siden-underkläder, silkesstrumpor och skor, med gullspännen. I sällskap visade han sig icke blott lärd, men utmärkt fin och belefvad, eller, enligt HARTLEY'S uttryck, en »fullkomlig gentleman». Han var aldrig sjuk, utom då svåra andeliga anfäktelser kommo öfver honom. Efter sådana anfall kunde han vara sängliggande flera dagar. Då han sade sig varit i andeverlden, glänste hans ögon som förklarade af en öfvernatur-

lig eld *). En stund derefter hade de sitt vanliga uttryck. Snillet lyste dock alltid ur anletsdragen, liksom det mest utmärkande i hans väsen var en innerlig oskuld **).

*) Ennemoser säger om en »klarseende»: »Ihr Gesicht verklärt sich, wie das engelreine Bild der Unschuld». *Der Magnetismus*, s. 137.

**) Så säga Hartley och Cookworthy. Denna skildring besannas af en nyligen utkommen skrift, *Anteckningar af en borgare i Amsterdam* (Joh. Christ. Cuno), *rörande Svedenborg*. Författaren gjorde den underbare mannens bekantskap i en boklåda i Amsterdam, den 4 november 1768, fann honom lika intressant som behaglig i umgänge, och besökte honom nästan alla söndagar, vid hemgåendet från kyrkan. Vid sitt första besök hade Cuno frågat Svedenborg, om han icke, vid sin höga ålder och på en längre resa, hade medtagit någon betjent, hvarpå den gamle svarat, att sådan omtanke vore öfverflödig, då hans ängel följde honom öfverallt och var hans dagliga sällskap. »Åt hvarje annan», tillägger Cuno, »som sagt något dylikt, skulle jag hafva skrattat, men sådant kunde omöjligt falla mig in, vid anblicken af denne 81:årige, vördnadsvärde man, som yttrade det med ett barns oskuld. Han såg derjemte så innerligt from ut, och då jag blickade in i hans leende, himmelsblå ögon, som han fäste på mig, förekom det mig alltid som talte sanningen sjelf från hans läppar. Jag har sedan ofta med förvåning sett, att då jag följde honom i större sällskap, der äfven spefoglar kommit för att göra narr af den gamle, och när han, oförbehållsamt som ett uppriktigt barn, begynte omtala de underligaste saker från andeverlden, glömde spefoglarne både att skratta och drifva gäck, utan suto lyssnande med öppna munnar. Det var, som hade ensamt hans blick ägt förmåga att bjuda dem tystnad. Han bodde hos ett ungt

Oaktadt sina många utrikes resor och den mängd af kostsamma verk han utgifvit, var han,

---

borgarefolk, som handlade med linnevaror, och hade flera små barn. Jag frågade hustrun, om de icke hade mycket besvär af den gamle herrn. »Alldeles icke», svarade hon. »Pigan behöfver blott elda hos honom, om morgnarna. Han lägger sig hvarje afton på slaget sju, och stiger opp på morgonen klockan åtta. Elden underhåller han sjelf hela dagen och tillser noga, när han lägger sig, att ingen olycka sker dermed. Han kläder sig och passar upp på sig sjelf, så att vi ej veta att vi hafva någon i huset. Jag önskar, att han ville bo hos oss hela sin lefnad. Mina barn komma att sakna honom mest, ty han vänder aldrig hem utan att ge dem litet att snaska. Också äro de små så tokiga i honom, att de hålla mycket mer af den gamle än af sina egna föräldrar». — Då Cuno mer målande, än någon oss bekant författare, tecknat Svedenborg i det sällskapliga lifvet, torde läsaren ej ogerna se, att vi låta honom vidare fortfara i sin berättelse. »Svedenborg», säger han, »lefver högst måttligt. Hans middagsmål består vanligen af choklad och skorpor, hvaraf han ger värdfolket och barnen det mesta. — — Folkskygg eller enstöring är han ingalunda. Han går till hvem som bjuder honom. Utom hos herrar Hope & Komp., som äro hans bankirer, spisar han hos sina landsmän, herr Grill och andra. Hos herr Wretman, med hvilken han umgås förtroligast, spisar han nästan hvarje söndag. Då jag bjöd Svedenborg första gången, tillsade jag äfven Wretman. Jag hade kunnat bjuda många flera, som alla voro nyfikna att se den underbare mannen, men då jag ännu icke kände honom närmare, vågade jag det ej, af fruktan att det skulle sluta med gyckel. Det var den 16 november (1768), och han berättade då, att han nyss för första gången träffat konung Stanislaus i andeverlden, och språkat med honom. — —

till följd af ordning och tarflighet, alltid oberoende med den lilla pension af 800 daler silfvermynt.

I öfrigt skickar sig Svedenborg med mycken vana i stora verlden, och förstår att umgås med både höga och låga. Jag hade ämnat införa honom i vårt »Sällskap» (societetsklubb), helst han sagt mig, att han ganska gerna spelar sitt parti l'hombre, men då jag visste, att han icke är uppe längre än till kl. 7, och då man i sällskapet ej talar högtyska och ganska litet fransyska, så lät jag frågan falla. Af samma skäl har jag ej kunnat efterkomma en mängd damers önskningar. Likväl måste jag, på fru Konauw's enträgna begäran, föra honom i deras hus till middagen. Herr Konauw sände sin vagn att hämta oss. Vi träffade, bland andra gäster, fröknarne Hoog, som äro mycket bildade, till och med vetenskapligt. Herr Svedenborg skickade sig utomordentligt artigt och förekommande. Jag bjöd handen åt värdinnan, för att föra henne till bordet, och genast skyndade vår 81:årige yngling, som försett sig med nya handskar, att bjuda handen åt fröken Hoog, hvilket han gjorde på ett så vackert sätt, att det riktigt klädde honom. — — Han satt emellan fru Konauw och den äldsta fröken Hoog, hvilka begge äro ganska talföra. — — Det är otroligt, hvilken mängd frågor de gjorde honom. Han besvarade dem alla. — — Talet föll på ambassadören d'Abricourt, som nyligen dött i Haag. »Den känner jag», utropade herr Svedenborg, »fast jag aldrig såg honom under hans lifstid. Han har efterlemnat en enka, men är omgift i ändeverlden med en fru, som harmonierar vida bättre med honom». Man kan tänka, till hvilken mängd nya frågor detta skulle föranleda. — — Svedenborg är ett under af helsa och ungdomlighet. Han är till växten af medelstorlek, och ehuru han räknar några och tjuge år mer än jag, skulle jag ej vilja löpa kapp med honom, ty han är ännu lätt på fötterna som en yngling. Då jag senast

som han uppbar af staten, och det föga betydliga arf, som tillfallit honom efter fadren. Ehuru han

---

spisade med honom hos herr Odon, berättade han, att hans tänder började återväxa. Hvem har hört sådant om en 81 års man?» — CUNO delade, i flera fall, icke SVEDENBORGS åsigter, utan tvistade icke sällan temligen häftigt med honom, hvilket dock ej hindrade dem att förblifva goda vänner. Under ogillandet af flera bland den gamle siarens satser, bibehöll CUNO för hans person den djupaste vördnad och en barnfrom tillgifvenhet. Sedan SVEDENBORG lemnat Amsterdam, fortsattes deras meddelanden i bref. Om sitt sista samtal med honom (1770) berättar CUNO följande: »Han uppmanade mig till fortfarande i det goda och att alltid erkänna Herran vår Gud. Om det är Hans behag, sade han, så kommer jag väl ännu en gång till Amsterdam, ty ni är mig kär. Ack, min värde vän, inföll jag, det sker väl icke mer i denna verlden, ty jag åtminstone kan ej mer hoppas någon lång lefnad. Det kan ni intet veta, fortfor han; vi måste förblifva här så länge det behagar den gudomliga Försynen. Den, som en gång är förenad med Herran, den har redan här en försmak af det eviga lifvet, och han lägger ingen vigt på detta jordlif. Tro mig, om jag visste att Gud ville hädankalla mig i morgon, skulle jag låta i dag spela musik för mig, till en glad skilsmessa». — »Man måste hafva hört den gamle mannen, i sin barnfromma ton, säga dessa ord, för att känna hvad jag dervid erfor. Hans ögon glänste af en så oskyldig glädje, som jag aldrig eljest hos någon sett. Jag lät honom tala, och stod som i en stum förvåning. Då såg han bibeln, som låg på mitt bord; tog den hastigt, och slog upp 1 Joh. 5: 20, 21. Läs dessa ord, sade han, eller jag skall uppteckna dem, så att ni ej glömmer dem. Han doppade pennan, men hans hand darrade; jag antecknade orden. Sedan detta skett, uppstod han och sade: Det är

författat omkring tvåhundrade dels större arbeten, dels mindre afhandlingar, begagnade han aldrig skrifvarebiträde, utan lät trycka allt efter sin egen handskrift, och då denna med åren blef allt mera svårläst, kunde tryckfel och irringar ej undvikas.

Den på sin tid lärdaste man i Sverige, och måhända i Europa — ty så ansågs SVEDENBORG i allmänhet — hade aldrig sökt någon högre lärdomsgrad, än den af student. Han tycktes vilja antyda, att vi uti detta lif aldrig blifva mer än kunskapssökande, liksom SOKRATES ej kallat sig vis, utan endast vishetsälskare *). På embetsmannabanan stadnade SVEDENBORG vid den första fullmakt han fick af KARL XII **), ehuru han, enligt HÖPKENS omdöme, kunnat genom kunskaper

---

tid; jag har ännu andra vänner, af hvilka jag måste taga afsked. Han föll mig i famnen och kysste mig hjertligt». Se *Aufzeichnungen eines Amsterdamer-Bürgers über Swedenborg, nebst Nachrichten über den Verfasser* (JOH. CHRIST. CUNO) *von Dr.* AUG. SCHELER, Hannover 1858. CUNO var sjelf författare i vittra, moraliska och religiösa ämnen, samt brefvexlade med flera bland den tidens berömdaste män, såsom WOLF, GRONOVIUS, GELLERT o. a.

*) Till D:r HARTLEY skrifver han, att han aldrig sökt ledamotskap i något lärdt samfund, sedan änglarne upptagit honom i sitt sällskap. Jfr TAFELS *Urkunden*, s. 190.

**) Assessor i bergs-kollegium. Skilnaden emellan ordinarie och extra-ordinarie synes af ingen vigt, då han äfven i senare fallet hade säte och stämma.

och skicklighet stiga till de högsta värdigheter i riket *).

Oaktadt allt detta tänkte ingen mindre högt om sin litterära verksamhet, än SVEDENBORG. När HARTLEY berömde honom, svarade han: »De loford ni tilldelar mig upptager jag såsom bevis af eder kärlek till de sanningar, som finnas i mina skrifter, och de tillhöra derför Herren, från hvilken all sanning kommer». Denna anspråkslöshet var ej blott en följd af hans andeliga riktning under de senare åren; den hade följt honom alltifrån ungdomen. Redan i sin tillegnan af *Dædalus* tillkännager han sin likgiltighet för mängdens omdöme. Det säkraste bevis på hans sjelfförsakelse i fråga om allmänt bifall är dock det offer, som han gjorde af sina vetenskapliga framgångar och det dervid fästade anseende, för att under mer än tjugetre år egna sig åt en verksamhet, som mängden, i lindrigaste fallet, skattade som en ålderdomssvaghet, men de strängare dömde såsom vanvett, eller en hemlig beräkning på att vinna namnkunnighet. Hade en skymt af författare-egenkärlek funnits hos honom, så hade han, enligt HÖPKENS råd, ej utgifvit sina syner, eller ock meddelt dem i annan stil och form.

*) HÖPKENS bref till general TUXEN, den 11 maj 1772.

SVEDENBORG, som besökt Europas flesta länder, älskade företrädesvis England. Hans närmare förhållande till detta land synes redan grundadt af fadren, som var medlem af det engelska samfundet för trons utbredande och biskop för svenska kyrkan i London. Märkvärdigt är, att SVEDBERG, sig sjelf ovetande, äfven lagt de frön, som förberedde mottagandet af sonens lära i Amerika. Genom sitt nit för den kristna lärans förkunnande i nya verlden, blef SVEDBERG, som grundat svenska missionsverket derstädes, kallad till biskop för svenska kyrkan i Pensylvanien; hans psalmbok innehöll den första kristna lofsång för mången omvänd, han betraktades som deras första kyrkofader, och när sonen SVEDENBORGS lära trängde öfver hafvet, fann hon beredvilliga och älskande hjertan.

SVEDENBORG företog sin sista resa till England vid 83 års ålder. Kort före jul år 1771, under vistandet i London, rördes han af slag. Vid ett besök af svenske pastorn FERELIUS förde denne samtalet på andeliga ämnen och frågade, om icke, enär många trott, att den nya läran endast tillkommit för att bereda sin upphofsman namnkunnighet, han nu, då han skulle lemna verlden, ville återkalla densamma, eller någon del deraf. SVEDENBORG reste sig upp till hälften i sängen, lade handen på bröstet, och sade: »Så *sant*, som I sen mig här

för edra ögon, så *sant* är ock allt hvad jag har skrifvit, och jag hade kunnat säga mer, om det varit mig tillåtet». Han beredde sig derefter till nattvarden, läste med djup andakt syndabekännelsen, och undfick det heliga sakramentet. Han återställdes till helsan, men förbättringen blef af kort varaktighet. En månad före sin bortgång föresade han sin dödsdag, som inträffade den 29 mars 1772. Det var en söndag, liksom hans födelsedag varit. På morgonen frågade han de närvarande, hvad tiden led, hvarpå de svarade: »klockan är fem». — »Det är väl», tillade han, »jag tackar er, Gud skall välsigna er». Vid dessa ord nedsjönk hans hufvud, och hans ande uppsteg till de rymder, hvilka redan i detta lif voro dess rätta hemland *).

*) SVEDENBORG är begrafven i svenska kyrkan uti London. Hans lik förvaras inom trenne kistor. Den första är af trä, utan inskrift. På den andra äro hans namn samt födelse- och dödsår antecknade. Den tredje, som omsluter hans jordiska qvarlefvor, är af bly. Dessa kistor öppnades i slutet af 1780-talet af följande anledning. En amerikansk läkare, som blifvit så hänförd af SVEDENBORGS skrifter, att han förestälde sig författaren såsom ett öfverjordiskt väsen, reste enkom till London, för att förvissa sig, om han verkligen var död och begrafven. Han lyckades att, svenske pastorn oåtspord, genom klockarens biträde få grafven öppnad, i närvaro af tio eller tolf af den svedenborgska lärans bekännare. Han fann i de jordiska lemningarne bekräftelse på, att den försvunne griftlagts, som vanligt,

hvilket jemväl vitsordades af klockaren, som nitton år förut bevistat jordfästningen. Den dödes anletsdrag voro föga förändrade. (*Anteckningar under en resa i England åren 1797, 1798 och 1799* af G. BROLING, I: 46—51.) Den berömde engelske bildhuggaren FLAXMAN hade sett SVEDENBORGS hufvudskål, och funnit den utmärkt skön och fullkomlig. Rörande sättet, huru den en gång kommit ur griften, berättar *Intell. Repository*, vol. VI, 1823, p. 471 seqv., att då svenske ministerns fru, år 1817, bisattes i svenska kyrkan, hade en svensk officer låtit öppna SVEDENBORGS kista och uttagit hufvudskålen, »förmodligen i den tanke, att någon af Svedenborgs beundrare skulle anse den såsom en helig relik och köpa densamma»; ty han lärer utbjudit den åt HAWKINS och flera, men förgäfves. Hufvudskålen förblef emellertid hos honom till hans kort derefter inträffade död, och mottogs sedan af presterskapet, som lät lägga den åter i kistan. (Jfr *Abriss des Lebens und Wirkens Emanuel Swedenborgs*, von D:r TAFEL, Stuttgart 1845, s. 311.) Vi hafva upptagit denna berättelse, för att fästa uppmärksamheten på några mindre sannolika omständigheter deri. Svensk minister i London år 1817 var baron VON REHAUSEN, som dog 1822, och hvars enka länge öfverlefde honom i Sverige, der hon afled. Hans företrädare, ADLERBERG och BRINKMAN, voro ogifta. Att bisättningen af någon svensk ministers fru skolat föranleda grafvens öppnande, är lika otroligt, som att kyrkans vårdare skulle tillåtit borttagandet af SVEDENBORGS hufvudskål, och att en svensk officer skulle olofligen tillegnat sig densamma, för att utbjuda den till salu.

OM

FÖRFLUTNA TIDERS

SVENSKA ORDBOKS-FÖRETAG.

AF

BERNHARD von BESKOW.

Det ämne, som närvarande uppsats omfattar, är redan framställdt i det tal, hvarmed författaren, år 1856, nedlade ordförandeskapet i kongl. vetenskaps-akademien, af hvilket tal dock endast ett inskränkt antal exemplar tryckts till utdelning bland vänner. Enär afhandlingens föremål närmast tillhör Svenska Akademiens område, och då akademien funnit skriften innehålla upplysningar rörande hennes ordboks-arbete, hvilka fullständiga de redan deröfver afgifna redogörelser, har akademien velat jemväl i sina handlingar upptaga dessa delar af den i ofvannämda tal meddelade öfversigt af äldre tiders ordboks-arbeten inom fäderneslandet.

Språkforskningen har i våra dagar mer än någonsin öfvergått till vetenskap. Den lemnar icke blott stöd åt historien, men åt kännedomen af den förhistoriska tiden *). Man har genom den historiska och jemförande språk-undersökningen kommit derhän, att för de alldagligaste ord, de första som barnet stammar, söka roten i ett af Österlandets utdöda språk, som våra fäder ej anat. Likasom nya

*) »Es ist eine grosse Entdeckung, wie einer neuen Welt, in der Geschichte, die über die Sanskritsprache und den Zusammenhang der europäischen Sprachen mit derselben gemacht worden ist. Diese hat insbesondere eine Ansicht über die Verbindung der germanischen Völkerschaften mit den indischen gegeben, eine Ansicht, die so grosse Sicherheit mit sich führt, als in solchen Materien nur gefordert werden kann. — — — In dem angeführten Zusammenhange der Sprachen so weit aus einander liegender Völker haben wir ein Resultat vor uns, welches uns die Verbreitung dieser Nationen von Asien aus, und die sogleich so disparate Ausbildung einer uranfänglichen Verwandtschaft als ein unwidersprechliches Factum zeigt, das nicht aus der beliebten raisonnirenden Combination von Umständen und Umständchen hervorgeht, welche die Geschichte mit so vielen für Facta ausgegebenen Erdichtungen bereichert hat, und immerfort bereichern wird». Hegel, *Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte; Sämmtl. Werke*, IX Band, s. 75.

himlakroppar, växter, djurarter och metaller oafbrutet uppdagas, så med språken. Skilnaden är, att när vandringsstjernornas bana är uppmätt, eller naturtingen blifvit beskrifna, öfvergår forskaren till nya föremål; hvaremot en lefnad ej alltid är tillräcklig att lära i grund känna ett språk, der, bland de döda, så många ättledningar och öfvergångsformer saknas, och de lefvande, genom sjelfva sin föränderlighet, visa ständigt nya ordskapelser och begreppsskiftningar. Filologen upptäcker strödda lemmar af ett utdödt språk bland ett aflägset, främmande tungomål och sluter deraf till fordom lefvande, vidt utgrenade ordbildningar, liksom naturforskaren dömmer af fossila ben och växter till försvunna verldars alster och utseende. I stället för den äldre, inskränktare etymologien, utredande ordens slägtskap och härledning inom samma språk, har uppstått den historiskt-komparativa, som undersöker ordens slägtskap och öfvergångar från ett språk till ett annat. Den jemförande språkforskaren öfverser icke blott de fornklassiska och de nu lefvande europeiska tungomålen, men hela språkgrupper i alla verldsdelar. Han kan likväl ej stadna på denna punkt. Med all den forskning, som är nedlagd på Asiens och Europas tungomål, erkänner man sig ännu blott stå vid inträdet af kunskapen om Amerikas och Afrikas språkslägter, hvil-

kas källor och utgreningar ännu ej kunnat öfverskådas. Antalet af kända språk och munarter, som för ett par mansåldrar utgjorde tvåhundrade, har, inom sista halfva sekel, stigit till omkring sjuhundrade. Hvad som, jemte mängden, funnits särdeles anmärkningsvärdt, är den mångenstädes oväntade frändskapen, hvarigenom, i vissa fall, snart kan sägas inom språkforskningen, som i den nyare kemien, att den erkänner inga stridiga elementer. Man betraktar språken ej mer enstaka, men såsom moderspråk, syskonspråk, dotterspråk. Fordringarne på språkforskarens kunskaper äro mångdubblade. Språkstudier utgöra blott en del deraf: utan att känna ett folks häfder, lagar, seder, krigskonst, slöjder, hushållning och egenheter, förblifver mycket i ett språk outredligt. Detta förklarar sällsyntheten af stora språkforskare. Sverige, icke vanlottadt på snillen i alla vetandets grenar, har ända ifrån sin första odling intill våra dagar räknat blott ett enda språksnille af högre ordning. Förhållandet är ej särdeles olika i andra länder. Hvarje tid och hvarje folk har vanligen ägt sina tänkare och skalder, men emellan stora språksnillens uppkomst förflyta stundom århundraden.

Språkvetenskapens långsamma framskridande har ännu andra orsaker. De gamle, våra förebilder i odling, hade, som bekant, inga ordböcker i

nuvarande mening. Greker och Romare ägde ej den föreställning, att man behöfde anteckna alla ord i modersmålet, och ännu mindre i andra folkslags tungomål, hvilka ansågos blott såsom barbarismer. Allmänna ordböcker, såsom de förekomma i våra dagar, låta ej heller gerna tänka sig före boktryckerikonstens uppfinning. Efter vetenskapernas pånyttfödelse förgingo århundraden innan språk-idkarne sträckte sina bemödanden längre än till det grammatiska af de klassiska språken, hufvudsakligen för återställandet och rätta förståndet af de gamles skrifter. Att undersöka språkens daning och lynne, på samma sätt som vetenskapen utforskar hemligheten af naturens elementer, kom ännu ej i fråga. Sålunda uppstodo blott glossarier till förklaring af föråldrade, svårfattliga ord, och till hjelpreda vid språkets läsning och skrifvande. Man ägde ingen aning om den tid, då språken skulle anses såsom organiska naturkroppar, hvilka utbilda sig efter en inre lifsprincips bestämda lagar, eller om en jemförande språk-anatomi och ett språks historiska utveckling; man föreställde sig ej, att en språklära i högre mening borde innehålla språkets naturbeskrifning och historiskt uppdaga dess stigande och fall; att hon ej skulle äga vetenskapligt värde när hon blott lärde oss att förstå ett språks författare, samt uppställde och ordnade språkets former,

ehuru förtjenstfullt detta ur annan synpunkt kunde vara.

Vi stå vid inträdet af detta nya tidskifte för språkforskningen i vårt fädernesland. Ehuru lofvande dess utsigter äro, beror dessas fullbordan dock äfven af tillfälliga omständigheter, i visst fall af en enda mans helsa. Endast det förflutna tillhör oss som obestridligt. Bland de flera ämnen inom språk-området, som förtjena närmare betraktande, må vi välja en kort historisk öfversigt af den förflutna tidens svenska ordboksföretag till modersmålets förklaring. De torde ej böra benämnas ordböcker, då de flesta stadnat vid ofulländade och outgifna försök.

La Crusca hade utgifvit sin berömda, i flera delar ännu såsom mönster skattade ordbok, innan någon lexikalisk behandling af vårt modersmål förekommer *). Det första anmärkningsvärda i denna väg är den språkförklaring, hvartill Gustaf Adolfs lärare, den mångkunnige JOHANNES BUREUS, föranleddes i sammanhang med utgifvandet af skriften: «Styrilse Konunga ok Höfdinga», och hvaraf manuskriptet förvaras i kongl. biblioteket. Det synes

*) År 1587 utkom visserligen *Synonymorum Libellus, ab A. P. Helsingio*, dock mer sammanskrifven till kännedom af latinen än af vårt modersmål. (Jfr RYDQVIST, *Svenska språkets lagar*, II: 355.)

dock mindre ämnadt till en ordbok i vanlig mening, än till eget rådfrågande, enär icke ens bokstafsordningen är noga följd, utan omvexlar efter tillkomsten af nya källor. Språkprofven äro samlade ur till en stor del otryckta isländska, fornsvenska och jemväl norska handskrifter. Arbetet har måhända större märkvärdighet i litterärhistoriskt, än i språkligt hänseende, då det besvarar frågan, huruvida Bureus sjelf författat Konunga- och Höfdinga-styrelsen, i hvilket fall han sannolikt ej skulle enskilt samlat språkförklaringar till sitt eget verk.

Den kort efter Bureus uppträdande Stjernhjelm hyste, som bekant, om den götiska språkstammens ursprunglighet den föreställning, att den vore de öfriga nyare språkens stamfader, hvarför han öfver modersmålets försummelse och lån från främmande tungomål klagar: »Ack, huru kommer det till, att du, gamla, obefläckade Göta-matrona, som hafver gjort alla dessa unga damer (fransyskan, italienskan och spanskan) rika, nu sjelfver äst så fattig vorden? Åldern gör mycket, sidvyrdning gör ock mycket; men mest gör det att de skenfagra, dem du med din prydnad prydt hafver, locka och spänna dig dina egna barn ifrå. De som något skulle draga tillsamman, till att kläda och smycka dig med, det vända de till dina fostrar och ambatar. Dock sker dig den miskund, att när armoden blifver allt för

tjock, att det brister och bliker, så taga de af sina *Amier* till låns ett plagg, och skyla dermed din blygsel». Oberäknadt ordregistret till *Ulfilas*, företog han samlingar till ett *Lexicon Gothicum philologicum* och till ett svenskt lexikon, för att ej nämna hans *Mysterium etymologicum*, som han författat *in promptu* och anförtrott rikskansleren De la Gardie; men alla dessa företag inskränka sig till strödda anteckningar; eller, som Gagnerus uttrycker sig, »granna och triumferande titlar är ofta det enda han lemnat, i stället för verklig utarbetning». Otvifvelaktigt var Stjernhjelm för mycket skald och snillrik »mångfrestare», enligt Geijers benämning, att underkasta sig ett ordboks-arbetes alla fordringar.

Ett stort afbrott emot dessa strödda utkast företer ett språkverk, som fortsatts, af olika händer, under nära ett århundrade, utan att hvarken samtid eller efterverld deraf uppskurit några frukter. Karl XI:s tidsålder, gynnsam i allmänhet för våra fornminnens upplifvande, lemnade ej heller språket å sido. Isländaren Gudmund Olai anställdes vid antiqvitets-kollegium såsom translator och erhöll uppdrag att, bland annat, utarbeta ett götiskt lexikon. Efter femton års arbete bortrycktes han af döden, utan att hafva hunnit utgifva något af ordboken, men efterlemnade betydliga ordsamlingar, bland

hvilka dock bokstäfverna *G*, *K* och *P* alldeles saknades. Assessoren vid nämda kollegium HAGELBERG utsågs att fortsätta verket, men afled äfven före dess fullbordan, hvarefter kanslirådet VON BERCH anmodade assessor GAGNERUS att öfvertaga dess afslutande, hvilket, enligt dennes uppgift, lärer skett i slutet af år 1770, då handskriften utgjorde elfva folioband, af hvilka tio nu förvaras i kongl. vitterhets-, historie- och antiqvitets-akademiens samlingar, men det första, innehållande bokstafven *A*, förkommit.

Den om modersmålets rykt och vård högt förtjente SVEDBERG var desto angelägnare att låta sin svenska språklära följas af en ordbok, som, enligt hvad han förmäler i den tillegnan han gör konung Karl XII af *Schibboleth*; »modersmålet råkat i sådant föracht«, såsom han uttrycker sig, »att twå af något werde, när the mötas, näpligen wilja helsa på Swensko och tala Swenska mer, om wel skal wara, — — — så har man begynt gapa och apa efter fremmande klädedrägt, seder och ther hos efter fremmande språk» *). Han egnade också en mansålder åt författandet af en ordbok, hvaraf en handskrift finnes å Skara bibliotek. Han yttrar sjelf derom: »Sådana ordabok hafver jag med id-

*) *Schibboleth*, Tillegnan, sid. 18.

kelig bekymmersamhet och med ingen liten mödo, nemliga öfver tretio år, sammanskrifvit, och således intet varit brådvis eller brådfiken, utan förvetat mig så länge som sades, och ännu dagligen förvetar mig» *).

På biblioteket i Lund förvaras en svensk ordbok, i handskrifna fyra tjocka folioband, författad af Olof Gammal Ehrencrona, försedd med språkprof ur bibeln, de gamla lagarne m. m.

Då man betraktar alla dessa handskrifna jätteböcker, undangömda för dagen, knappt till namnet kända för efterverlden, men hvarpå nedlagts ett århundrades möda af flera arbetare, och hvari äfven så store män som Stjernhjelm och Svedberg deltagit, kan man ej undgå att fråga sig, hvad oblidt öde vållat, att, då stundom alla slags småskrifter af samma hand redan tillgodokommit samtiden, dessa verk, som kostat den största forskning och ansträngning, ännu icke sett dagsljuset, och kunna anses snart sagdt dödfödda. Man anar då, att ett ordboks-arbete ej bör jemföras med andra; att det i visst fall liknar den hemlighetsfulla väfnad, hvaraf den ena stunden måste upprifva hvad den andra bildat. Under en mansålder framkallas ofta nya synpunkter, genom upptäckten af nya

*) Se *En korti Swensk Grammatica.* 1722. Förrspråk, sid. 25.

källor i fornspråket, och ett lefvande tungomål förändras nästan dagligen genom nya ordskapelser och bemärkelser. Den samvetsgranne ordboks-arbetaren finner derför lätt brister i sitt verk, och vill, såsom SVEDBERG, hellre förbättra det till dess hans hand kallnar, än framlägga det vanprydt af medvetna fel och ofullkomligheter.

Sådana äro tvifvelsutan orsakerna, hvarför så många stora språkverk i denna väg stadnat vid blotta handskrifter. Ransakar man vidare de äldre ordboks-arbeten, som lemnats i allmänhetens händer, så möter ej sällan samma erfarenhet. När den lärde och nitiske VERELIUS med outtröttlig ihärdighet genomforskat forntidens handlingar, lagar och sagobrott, för att sprida ljus öfver fornspråket, misströstade han vid sin död så om sitt verks användbarhet, att han förbjöd dess utgifvande. Han lemnar äfven ett prof, huru en ringa tillfällighet förmår rubba ett lefnadsverk af denna egna beskaffenhet. Sedan hans samlingar voro fulländade, tillintetgjordes oförmodadt större delen af dem, som tillhörde bokstafven *O*, hvarigenom ett nytt genomgående af källorna blef oundvikligt. Våldsverkarne, som förstört hans samling, voro, enligt hans egen utsago, små råttor, som inträngt i manuskriptlådan *). Att

*) »Magnam partem vocabulorum, quæ ab hac littera (*O*) suscipiunt, e loculamentis mihi susfurati sunt mures».

VERELII verk icke dess mindre utkom flera år efter hans död, har den lärda verlden att tacka OLOF RUDBECKS nit och kärlek för fornspråket.

Med undantag af LOCCENIUS, hvars ordbok förnämligast afsåg lagspråket, är SPEGEL den förste svenske ordboksförfattare, som hunnit upplefva sitt arbetes framträdande i dagsljuset. Han dog dock kort derefter. Hans verk, minst till omfång, men icke till förtjenst, anses af honom endast såsom ett utkast, hvaraf han hoppas att en annan kan göra något bättre; »ty», säger han, »jag kan tå ther af skönja, at mit *upsåt* hafver varit *lofligit*, fast mit *arbete* varit *onyttigt*», och gör ännu efter ordboken ett tillägg, kalladt »slutelig ursäkt», anförande Syrachs ord: »En menniska, när hon sitt bästa gjort hafver, så är det ändå som nogast begynt, och då hon menar att hon hafver fullkomnat det, så fattas der ändå mycket».

Det första försök af något lärdt samfund inom fäderneslandet, att låta utarbeta en ordbok öfver modersmålet, vidtogs af vetenskaps-societeten i Upsala *). Man hade icke allenast påtänkt att genom vederbörande biskopars biträde samla ord och talesätt af rikets olika munarter, utan äfven att utverka befallning till samtlige eloqventiæ lektorer vid gym-

*) *Tal om K. Vetenskaps-Societeten i Upsala*, af E. PROSPERIN, sid. 45.

nasierna, att biträda med hvar sina tvenne bokstäfvers utarbetande. Flera svårigheter dervid uppstodo, och societetens ledamöter öfverenskommo, att sjelfve företaga verket. Olof Celsius den äldre utarbetade bokstafven *A*, hvaraf ett profstycke infördes i samfundets handlingar *), hvarjemte han uppgjorde en allmän plan för ordboken. Det olämpliga af arbetets fördelande på flera händer röjde sig dock snart, och societeten anmodade derför Ihre att öfvertaga det hela. Huru han, i dess ställe, kom att författa sin egen ordbok, skall i sin ordning omförmälas.

Vetenskaps-akademien, hvars stadgar i 5 § föreskrifva, att «svenska språkets uppodlande blifver ett af akademiens ögonmärken», dröjde ej heller att egna sin uppmärksamhet åt behofvet af en svensk ordbok. Saknaden af dagboks-anteckningar för ifrågavarande tid medger ej någon fullständig redogörelse för frågans behandling. Hvad man af dels tryckta skrifter, dels embetsverks handlingar kunnat inhämta, är hufvudsakligen följande. I det tal, hvarmed Tessin kort efter akademiens stiftelse nedlade sitt ordförandeskap, och hvarvid han valt till ämne »Svenska språkets rykt och uppodlande», anser han förnämligast fordras för så-

*) *Act. Litt. & Sc. Sv.*, Vol. III. p. 110. Anno 1732.

dant ändamål: att förse modersmålet med ord som ännu saknas; att uppsöka härledningarne, förklara liktydingar (synonymer), utgallra hvad han kallar »förkastliga ordasätt», samt bestämma rättskrifningen. Sedan dessa grundvalar blifvit lagda, synes man först, säger han, »med säkerhet kunna skrida till en fullkomlig och grundelig svensk ordebok, så framt en äldre vetenskaps-akademies olycka och sent fullbordade löfte ej andra akademiska samqväm ifrån ett så vidlyftigt, dock nyttigt arbete afskräcker». Af akademiens handlingar upplyses ej, huruvida något ordboksförsök af henne sjelf ägt rum, hvilket ej är sannolikt; men af kansli-kollegii protokoll den 24 februari 1756 synes, att akademien gjort anmälan hos Kongl. Maj:t om understöd till utgifvande af en utaf akademiens ledamot och tvenne gånger hennes preses *), kamereraren i bergs-kollegium SAMUEL SCHULTZE utarbetad och till akademien inlemnad svensk ordbok, samt att kollegium, som ansåg ett dylikt arbete nyttigt, «så väl för inhemske, som för utländingar, hvilka önska erhålla upplysning om svenska språkets art och genie», hade tagit kännedom om SCHULTZE'S arbete, »hvilket befunnits inrättadt efter Fabri Sorani metod i dess *Thesaurus linguæ latinæ*». Kollegium ansåg

*) Åren 1750 och 1762.

derför billigt, att kronan åtoge sig förlaget; men då dertill fordrades öfver 7,000 daler silfvermynt (9,333 rdr 33 öre riksmynt) och inga medel voro att tillgå, fann kollegium sig böra inberätta förhållandet till Kongl. Maj:t, i fall Kongl. Maj:t skulle vilja deröfver höra riksens ständer. Frågan hänsköts äfven, den 11 mars samma år, till sekreta utskottet, som i underdånig skrifvelse, den 31 nästföljande juli, inberättar, att utskottet tagit SCHULTZE'S ordbok »i ögnasigte» *), men vid förslagets öfvervägande funnit, att »så anständigt det är att publicum befrämjade uppläggningen af sådana verk, så nödigt vore det äfven att de dessförinnan blefve till möjligaste fullkomlighet bragte, om de annars skola he-

*) Man måste förvånas öfver omfattningen af det dåvarande sekreta utskottets verksamhet. Under afgörandet af de vigtigaste politiska och administrativa frågor, sysselsatte det sig med vitterheten och språket, ända derhän, att det bedömmer versen och prosodien i manufaktur-ombudsmannen ANDERS NICANDERS öfversättning af VIRGILII *Æneis* (han hade förut öfversatt Maro's »Herdaqväden») och föreslår honom hos konungen till en belöning af 1,000 daler silfvermynt för nämda öfversättning. Den 23 och 26 juli 1756 dömde utskottet BRAHE, HORN, STÅLSVÄRD, PUKE, CHRISTIERNIN, MOZELIUS, ESCOLIN och ERNST till döden, samt 53 personer till landsflykt, fästning, skampåle o. s. v., och den 31 i samma månad granskar utskottet, såsom vi här finne, assessor SCHULTZE's ordbok, samt läser i September öfversättningen af Virgilius. (Skrifvelsen om NICANDERS belöning är gifven den 25 i sistnämda månad.)

dra nationen, som sig dem på visst sätt antager, och icke blifva med förlagets spillning oförsålde liggande». Utskottet ansåg vidare, att ett lexikon efter så vidlyftig plan, som denna, var »mer än en mans arbete»; att »när deruti så många språk inflyta, växer det mera till vidd än värde; att ett sådant verk alltid är förhastadt, då det äfventyrar att ej vinna den lärda verldens smak, och att, till att kunna derpå göra någon viss räkning, det allrasäkrast lemnas under flera vittra mäns rykt och ansning». Emellertid, och då SCHULTZE »samlat ämne som nu lättare blifver att granska, än det varit att sammanleta», hemstälde utskottet att Kongl. Maj:t ville, »till någon hugnad» för honom, låta utbetala 1,200 daler silfvermynt (hvarmed dock föga mer än papperskostnad och renskrifvare-arfvode för ett så vidlyftigt arbete syntes betäckt); hvaremot SCHULTZE skulle »upplåta sitt lexikon till publici disposition», och borde detsamma återlemnas till vetenskaps-akademien, »med befallning, att vid detta af en dess ledamot påbegynta arbete så lägga handen, att deraf framdeles ett fullständigt lexicon, under akademiens eget namn, värdigt må kunna utgifvas«. En sådan nådig befallning afgafs också, den 24 augusti 1762. Nu ansåg dock akademien, enligt hvad af sekreta utskottets skrifvelse den 29 januari 1770 inhämtas, »Schultzes lexikon tarfva i

flera afseenden en stor och hufvudsaklig förbättring, så att det behöfde helt och hållet omarbetas, hvilket göromål, såsom fordrande flera års träget och mödosamt arbete, ingen af akademiens ledamöter kunde sig åtaga». Akademien vände sig då till kongl. sekreteraren SAHLSTEDT, hvilken redan utgifvit en ordbok (1757 *), men som »dock förklarat sig mycket hellre vilja en alldeles ny ordbok sammanskrifva, än Schultze's lexikon omarbeta». Akademien, som genom SAHLSTEDTS af trycket utgifna skrifter »funnit honom äga god kännedom af vårt tungomål», hvaremot »hvar svensk här tills skrifvit så till sägande sin egen svenska», hade »ansett för en lycka, att en sådan man nu är att tillgå, som icke allenast är ett sådant arbete fullkomligt vuxen, utan ock har lust och ledighet att, på vissa vilkor, åtaga sig detsamma». SAHLSTEDT ansåg dock språkläran »nödvändigt böra gå förut», hvilken han också först utförde. Den 9 augusti 1769 öfverlemnade Kongl. Maj:t till sekreta utskottet SAHLSTEDTS underdåniga ansökning om ett understöd af 10,000 daler silfvermynt till förlags- och tryckningskostnad för ordboken. I underdånig skrifvelse den 29 januari 1770 yttrar utskottet, att det »tror sig icke af detta första försök böra begära den fullkomlig-

*) Den upptager endast 192 sidor, i liten oktav.

het, som eljest i detta ämne kunde vara att önska; utskottets tanka går endast derhän, att med tryckningen ej så mycket må skyndas, det icke Sahlstedt må äga rådrum att ännu vidare förbättra denna ordabok», hvarjemte utskottet ansåg lämpligt att den »icke blifver allena på svenska och latin, såsom den nu är, utan jemväl på latin och svenska», hvilken önskan SAHLSTEDT ej ansåg sig kunna annorlunda motsvara, än med en förteckning på latin öfver de vanligaste svenska ord. Anslaget inskränktes till 1,000 daler silfvermynt intill nästa riksdag. I skrifvelse till vetenskaps-akademien, framför den (år 1773) utgifna ordboken, omtalar SAHLSTEDT sina »förtretligheter», sina »trötta stunder», sina »förlorade lifskrafter» och sin »förmörkade syn», men tror ej de »publika medel vara fruktlösa», som användts på arbetet.

Man finner af det anförda, att, redan i förra århundradet, ordboksfrågan under närmare tretio år varit föremål icke blott för vetenskaps-akademiens, utan för konungs och ständers uppmärksamhet och deltagande. Emellertid förblef SCHULTZE'S ordbok, hvarpå en otrolig möda är nedlagd och som upptager fem stora folioband, otryckt, liksom SVEDBERGS och EHRENCRONAS.

Nära samtidigt med SAHLSTEDTS ordboks-arbete uppstod ett annat, som vunnit vida större rykt-

barhet, nemligen IHRE's *Glossarium;* hvarvid det egna inträffade, att han, som icke tänkt skrifva någon ordbok, gjorde sig genom en sådan odödlig. IHRE föranleddes till sin djupa språkforskning af ett obetydligt uppdrag, som han erhöll såsom ung magister, att öfversätta RICHARD STEELE's »Fruntimmers-Bibliotek». Drottning Ulrika Eleonora, som önskade det försvenskadt, hade först derom anmodat riksrådet grefve VON DÜBEN, efter hvars död det fortsattes af hans svåger ärkebiskop STEUCHIUS, som fick förtroendet öfverflyttadt på sin systerson IHRE. Under detta arbete fann denne flera tvifvelsmål uppstå om vissa ords rätta betydelse, böjelser och rättskrifning. För att skaffa sig säkra grunder, började han studera isländska, moesogötiska, anglosachsiska, med flera stam- och slägtspråk. Vid tretio års ålder kallad till en lärostol, som han innehade under fyrtiotvå, lemnade han frukten af sina forskningar först i disputationer och föreläsningar öfver svenska språket, samt slutligen i det stora verk, hvarmed den högre språkforskningen hos oss kan anses på en gång börjad och bragt till den punkt, der den qvarstannat nära ett århundrade, och hvars värde erkänts jemväl af våra dagars berömdaste språkmän, såsom GRIMM, RASK, ANGELO MAI, MEZZOFANTI m. fl. Men IHRE var ett snille och, hvad som är sällsyntare, ett språk-

snille af högre ordning, hvilket oaktadt språkforskningens på hans tid inskränktare gränser, samt fåtaligare och osäkrare källor, genom sin skarpsinnighet, sin aningsförmåga och sin fyndighet i sammanställningar, ännu väcker förvåning.

Sjelfva utgifvandet af hans verk erhöll sin egen märkvärdighet. Sedan kansli-kollegium, den 24 februari 1756, hos Kongl. Maj:t anmält arbetet till det bästa, öfverlemnades frågan till sekreta utskottet, den 11 maj samma år, hvarefter riksens ständer, som inhämtat att förlagskostnaden för 1,000 exemplar uppgick till 10,000 daler silfvermynt, hemställde till Kongl. Maj:t, den 13 september s. å., att summan måtte till IHRE utbetalas; dock skulle »han eller hans arfvingar fem år efter summans undfående återbetala deraf 7,000 daler, så att publici kostnad på verket blefve 3,000 daler»; hvarjemte »en god del exemplar skulle komma att till bibliotequer och publique verk utan betalning aflemnas». Öfverväger man, att IHRE haft en mängd särskilta kostnader för språk-källors anskaffande, arbetets renskrift, långvarig brefvexling med främmande lärde, korrekturbiträden m. m., samt att han måst en längre tid, med åsidosättande af universitetsgöromål, hvaraf han kunnat påräkna inkomst, uppehålla sig i hufvudstaden, der det enda tryckeri fans, som till en början kunde åtaga sig ett dylikt arbete;

så synes det allmännas bidrag mindre lysande. Möjligen var det ett slags erkännande deraf, som föranledde ständerna att på samma gång förorda IHRE'S hugnande med kansliråds titel, äfvensom de, sex år senare (den 21 juni 1762) befriade honom från återbäringsskyldighet, emot det att verket skulle lemnas prenumeranterna för 60 daler kopparmynt exemplaret och utkomma senast inom nästföljande års slut, hvaröfver kansli-kollegium skulle hålla hand. Då det dröjde med utgifvandet, skref kollegium till akademi-kansleren, riksrådet friherre VON HÖPKEN, om sakens påskyndande, hvartill han svarade, att IHRE förmente sig ej bunden till någon viss tid, och ej visste, af hvad annan anledning tidsbestämmelsen influtit i expeditionen, än att han berättat sig förmoda, att han kunde bli färdig till 1763 års slut; hvarjemte och då IHRE författade sin ordbok för egen del och ej såsom embets-åliggande, kansleren icke kunde något vidare i denna sak tillgöra. Sedan kronprinsen kort derefter mottagit kanccellariatet, ingaf kollegium ytterligare erinran i ämnet. Nu uppträdde äfven fjerde utskottet af riksens ständers protokolls-deputation (den 8 maj 1766), görande rättvisa åt kansli-kollegii »nitfulla sorgfällighet» i denna fråga, men uttryckande derjemte den åsigt, att »flera anmärkningar och eftertryckligare steg bort göras och vidtagas i en sak af så besyn-

nerlig beskaffenhet», samt anmärkande, att kollegium icke haft något att påminna vid »Ihre's *vågsamhet*, att vilja förebrå en riksens ständers deputation likasom något mindre grundadt skulle hafva flutit in uti expeditionen», m. m. Kollegium »hade ej heller, såsom sig bort, påpekat Ihre's dubbla kontraktsbrott» (nemligen att ej hafva tryckt verket i Stockholm och ej hafva det färdigt år 1763). Derpå följde kammar-revisionens bref till kansli-kollegium, den 15 maj 1766, om Ihre's »uraktlåtenheter» och hans skyldighet att till följd deraf återbetala till kronan de 7,000 daler silfvermynt. Kollegium svarade, den 2 juni s. å., att »det synes böra hemställas, hvad skilnad det är emellan förbindelser om lärdoms- och snille-arbeten, och dem af annan beskaffenhet, till hvilkas fullgörande kontrahenterna, utan äfventyr af den betingade sakens förlust, med yttersta stränghet kunna tvingas. Annorlunda vore det med lärdoms- och vitterhets-arbeten. En författare kunde icke gerna med stränghet handteras, och snillefoster, på det sättet frambragta, hade sällan lyckats. En författare kan tycka sig, efter första utkastet, snart hafva sitt verk färdigt, men felar ofta i sin uträkning. Nya reflexioner upprinna efter hand: nya uppfinningar ge tillfälle till en ny granskning, och den tillåter ingen ting mindre än ett förhastande. Ofta händer, att man måste om-

byta hela den i början föresatta ordningen, och en annan metod visar sig för hufvudändamålet mer tydlig och lätt. Han får icke hafva skyndsamheten till sin egenteliga föresats, utan att göra grundeligen och väl. Derpå beror nationens så väl som hans egen heder, när ämnet är betydande: och vore det en onekelig sanning, att så hedrande det är för ett folkslag att kunna framte snillefoster af djupsinnig och grundelig lärdom, så föraktelige äro de små förhastade försök af motsatta egenskaper». Protokolls-deputationen lät ändå icke frågan falla, utan ålade kollegium att infordra IHRE'S förklaring inom fjorton dagar, och skulle saken, i vidrigt fall, lika fullt afgöras. I denna förklaring uppgifver IHRE, bland andra anledningar till dröjsmålet, boktryckeriföreståndarens iråkade konkurs, och deraf uppkommen oreda vid tryckeriet, som försålts; förlusten af hela pappersförlaget, som måst åter anskaffas från Holland; ett högst betungande penningeförskott, som på långt när icke betäckts af det allmännas bidrag, m. m. Räfsten mot honom synes dermed hafva afstannat. Ordboken utkom tre år derefter, sedan tolf år åtgått till tryckningen. Huru mycket IHRE dock till sist nödgats skynda med slutredaktion och tryck, kan dömmas deraf, att då han hotades med dom att återbära de 7,000 daler silfvermynt, hade han, enligt hvad hans förklaring upplyser, efter nio

års tryck-arbete ej ännu hunnit afsluta bokstafven *F*, eller till sidan 540 af första delen, motsvarande något mer än sjettedelen af det hela, 3,226 sidor, hvaremot hela återstoden fulländades inom tre år *).

Sammanhåller man denna stränghet i påskyndandet af IHRE'S ordbok, med sekreta utskottets yttrande öfver SAHLSTEDTS, att »med tryckning ej så mycket må skyndas, det Sahlstedt icke må äga rådrum att ännu vidare förbättra sin ordabok», och erinrar man sig derjemte de åtal inför kansli-rätten, som drabbat IHRE för åtskilliga disputationer, der honom tillvitades, såsom orden lyda, »kittsliga satser» — »anstötliga tvetydigheter» — och att hafva vidrört »farliga materier» **), så synes förfarandet mot honom måhända mindre hafva gällt arbetet, än den i politiskt hänseende misstänkte författaren, hvarom äfven NORDIN låtit falla några ord ***).

*) Tryckningen började år 1757 (se *Sv. Mercurius*, Okt. 1757, sid. 548) och slutades 1769.

**) En upplysande målning af denna process finnes uti *Ihre's lefverne*, af SOTBERG (*K. Vitt. Hist. o. Ant. Akad. Handl.*, IV delen, s. 431—444).

***) Han yttrar om de politiska förföljelserna mot IHRE: »Gissningen har icke en gång bemödat sig att upptäcka rätta ursprunget, ehuru vissa omständigheter gifva anvisning på detsamma. Den dag torde dock komma, då hemligheten förgår, och en plan i hela sin vidd djupsinnig och patriotisk uppdagar denna tids oredigt fattade händelser». (*Sv. Akademiens Handlingar*, VI delen, s. 189.)

Man har med skäl beklagat, att den fullständighet i vissa delar, som författaren ämnat skänka sitt verk, måst åsidosättas för att efterkomma de maktägandes upprepade fordringar *), samt undvika stora obehag och förluster. En annan fråga är, om, utan detta tvång, ordboken skulle sett dagen under IHRE'S lefnad, eller om ej utgifvandet, såsom ej sällan händt, torde fördröjts af begäret att oupphörligen fullständiga och förbättra, hvarigenom slutligen, i saknad af en skicklig och nitisk hand att vidtaga der IHRE slutat, hans ovärderliga samlingar måhända kommit att öka antalet af outgifna språkverk. I sådant fall hafva, såsom ofta, hans fiender tjenat honom bäst **).

Nämda ofullständighet i hans verk föranledde emellertid icke blott vår om häfderna och språkforskningen förtjente HALLENBERG att göra ytterli-

*) Se *Strödda anteckningar till upplysande af svenska språket under medeltiden och det närmast derefter följande tidehvarf*, af OLOF SUNDEL.

**) Bland en senare tids orättvisa omdömen om IHRE må anmärkas HAMMARSKÖLD'S yttrande, »att man knappt på hvar hundrade sida i Ihre's stora, berömda verk finner ett ord, som icke förut varit upptaget af Spegel». (*Svenska Vitterheten*, s. 122.) SUNDEL har ådagalagt, att ensamt under bokstafven *B* träffas hos IHRE omkring 60 ord, som SPEGEL ej upptagit, hvaremot denne har vid pass 50, som ej finnas hos IHRE, o. s. v. (Se *Vitterh. Akad. Handl.*, XII del., s. 285.)

gare betydliga samlingar till detsamma, utan äfven Isländaren JON OLAFSEN i Köpenhamn att utarbeta ett tillägg, hvarom nedanför skall vidare nämnas.

Kongl. vitterhets-akademien, hvars snillrika stiftarinna åt detta samfund anförtrott »svenska språkets uppodlande», väckte, med anledning af IHRE'S då utkomna *Glossarium*, fråga, att akademien borde utgifva en svensk ordbok, »hvilken hon trodde inom så mycket kortare tid kunna fullbordas, som flera af ledamöterna förmodligen ville fördela arbetet sig emellan». Akademiens ledamot grefve SCHEFFER »ansåg väl detta medel för ostridigt och det allrasäkraste att lagbinda språket, men derjemte för *ganska opereust och dröjsamt*»; hvarmed denna ordboksfråga förföll *).

Om man af denna hastiga öfverblick tror sig kunna sluta, att den förflutna tidens ordboksväsende i Sverige ej bestrålats af blida stjernor, så torde en jemförelse med andra länder och tider ådagalägga, att det deruti ej varit alldeles ensamt. Bland de missöden, som länge följde Franska akademiens stora språkverk, var äfven att samlingarne, efter VAUGELAS' död, råkade i en konkurs, liksom IHRE'S, hvarutur de endast genom domstolens mellankomst

*) *Berättelse om Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-Akademiens stiftelse, öden och verksamhet*, af B. E. HILDEBRAND, s. 35.

räddades. Abbé FURETIÈRES, hvilken för en strid om ordboken blef utesluten ur franska akademien och använde sin återstående lefnad på utarbetandet af en egen, hann ej upplefva dess utgifvande, liksom den ej heller är allmännast känd under hans namn, utan under benämningen *Dictionnaire de Trevoux*, af tryckнings-orten, ehuru denna heder varit af honom förtjent, då verket uppnådde flera upplagor än akademiens. FORCELLINI, fastän åttiårig, fick ej se sitt berömda verk utgifvet *). HEINSCH'S värderika tyska språkverk afstannade vid första bandet. Äfven den arbetsamme GOTTSCHED hann blott utgifva profstycken af sitt tillämnade stora språkföretag. I danska språklitteraturen afstannade ROSTGAARD'S och LANGEBEK'S ordboksförberedelser ungefär halfvägs; MOTH'S jätteartade samlingar hvila ännu outgifna; JON OLAFSENS tillägg till IHRE'S ordbok, på hvilka han arbetat tjugu år, förstördes af en eldsvåda, och sedan han utarbetat dem på nytt, hafva de förblifvit otryckta; hvartill kan läggas, att *Videnskabernes Selskabs* stora ordbok, som varit påtänkt sedan år 1745 **) och hvartill första planen antogs 1755, ännu ej fullständigt utkommit, ehuru

*) FORCELLINI dog 1768. Första upplagan utkom 1771.

**) Jemför *Det Danske Videnskabernes Selskabs Historie*, af C. MOLBECH, s. 89, 92 m. fl. Enligt erhållen uppgift då detta skrifves (1856), arbetas nu på bokstafven *U*, som tros kunna utgifvas nästa år.

den bedrifvits af en särskilt aflönad ordboks-kommission, och sådana män som RASK, OLAFSEN, THORLACIUS, MOLBECH, N. M. PETERSEN, NYERUP, RAFN, WERLAUFF, BADEN, P. E. MÜLLER, ENGELSTOFT, ROSENVINGE, OERSTED, MADVIG, med ett ord de mest fräjdade män i språket och vetenskaperna, deri deltagit. Portugisiska akademien, som år 1793 utgaf första delen af sin ordbok, innehållande bokstafven *A*, har, så vidt vi kunnat erfara, ej vidare fortsatt densamma. Mot de få språkverk af denna art, som under gynnande omständigheter sett dagen, kan ett vida större antal anföras, som förblifvit ofullbordade eller outgifna. Bland dem, som under de lyckligaste förebud framträdt i våra dagar, må företrädesvis nämnas bröderna GRIMM'S stora språkskatt, samlad och ordnad af ett bland verldens största språksnillen, med biträde af den om språklitteraturen högt förtjente brodren, och till hvars språkprofsamlingar icke mindre än åttiotre medarbetare, hvaribland flera professorer, bidragit. Vi hafva deraf hittills fått emottaga till och med en del af bokstafven *E*. Språkälskares varmaste önskan är, att desse ädle män, redan i framskriden ålder, må upplefva det stora verkets fullbordan. Att *La Crusca* hann inom fyrtio år fullända sin ordbok, må tillskrifvas icke blott valet af skickliga, ensamt för detta arbete kallade

män, utan jemväl begränsningen af språkprof inom ett icke alltför vidsträckt tidehvarf *(il secolo d'oro)*, samt härledningarnes utelemnande *). Såsom eget må anmärkas, att de måhända fullständigaste och tadelfriaste ordböcker, Du Cange's, äro klassiska hufvudsakligen i behandlingen af tungomål, som på århundraden hvarken talats eller skrifvits, och sannolikt, aldrig komma i fråga dertill, nemligen medeltidens grekiska och latin, och som länge ansetts nära nog barbariska, hvilket också gaf anledning till yttrandet, att den utmärkte filologen använde sin lefnad på att förklara språk, som alla andra sökte glömma.

Men vi återvända till det svenska ordboksväsendet. Af konung Gustaf den tredjes kärlek för vårt sköna modersmål kunde man vänta uppmuntran och hägn för dess odling i alla riktningar. Vi vete, att han äfven sträckte sin uppmärksamhet till dess lexikaliska behandling, då han ålade det samfund, som han stiftat för vitterheten och språket, att utarbeta en ordbok. Det är äfven bekant, att Rosenstein och Schröderheim, med hvilka han öfverlade om sin nya stiftelse, hyst stora betänkligheter vid stadgandet, att öfverlemna ett verk,

*) Af senaste upplagan, hvars tryckning började 1843, har hittills (1856) utkommit till ordet *Affitto*, eller omkring fjerdedelen af bokstafven *A*.

som fordrar den största enhet i behandling, åt ett samfund, der så få tänka lika öfver dessa ämnen; der den ena ledamots-uppsättningen aflöser den andra, uttryckande icke blott skiljaktiga egna, utan olika tids-åsigter; der ledamöterna, spridda öfver hela landet, hafva svårt att samråda, och der besluten ej kunna undgå att komma i strid med hvarann, emedan de bero af de närvarandes flertal, som är omvexlande. Till det afskräckande föredömet af franska akademiens »olycka och sent uppfylda löfte», hvarför TESSIN redan varnat, kom ännu, att Svenska Akademien ej ägde hälften af den arbetsstyrka, som den franska, och att ledamöterna icke, som hos denna, voro till största delen samlade i hufvudstaden; att Svenska Akademien ej fick börja med att egna sig under tjuge år åt ordboks-arbetet, innan den förvandlades till domstol för täflingar i vitterheten; att Svenska Akademien ej ägde någon VAUGELAS eller MENAGE, åt hvilken hon kunde förtro ordboks-arbetet; och att hon saknade medel att underhålla, såsom franska akademien, ett särskilt ordboks-utskott för verkets utförande, hvaråt således endast de ledamöter, som dertill rönte lust, kunde egna sina från tjenstegöromål eller eget författareskap lediga stunder. Då man vidare afsåg, att ledamöterna, med få undantag, voro femtio,

sextio, eller sjuttio år gamla; att en enda (KELLGREN) ej ägde embete, men de öfriga voro riksråd, biskopar, eller civila embetsmän, kunde de tillkallade rådplägarne lätt förespå hvad svårigheter, att ej säga omöjligheter, för ordboks-arbetet vore att förvänta, och att om franska akademien, under så många mera gynsamma omständigheter, behöft sextio år för utarbetande af sin första ordboks-upplaga, hvilken dock, såsom misslyckad, snart måste ersättas af en annan, skulle, efter billighetsgrunder, den svenska behöfva dubbelt så mycken tid, då man åter, vid ordbokens afslutande, hade ett i flera hänseenden annat språk, än när man började. Desse rådgifvare kände nogsamt, att om ett dylikt verk skall med något hopp om framgång anförtros åt ett samfund, bör detta vara sammansatt ensamt för detta ändamål, såsom *La Crusca* och spanska akademien, men icke erhålla till hufvudbestämmelse vitterheten, eller hvad annat ämne som helst. Hade det berott af ledamöterna i allmänhet, så hade de sannolikt, liksom vetenskaps-akademiens, då konung ADOLF FREDRIK åt dem uppdrog ordbokens »rycht och ansning», förklarat, att ingen kunde åtaga sig detsamma. Men dels ansåg GUSTAF III en ordbok, såsom franska akademiens, vara en prydnad för sitt vittra tidehvarf, och dels var han, hvad man knappast kunnat tro, sjelf så road af ordboks-ar-

betet, att han sällan försummade någon öfverläggning i detta ämne. Han underhöll jemväl ett sådant lif i detta för de flesta motbjudande arbete, att icke blott skalderna, — den åldrige GYLLENBORG och den med lidandet kämpande KELLGREN, liksom *Odens* och *Skördarnes* sångare, — måste böja sig under ordboks-oket, utan HERMANSON och SCHRÖDERHEIM, öfverlastade af statsbestyr, nödgades taga sin del i bördan, och den fordom i riksangelägenheter allrådande FERSEN inberättar i bref till ROSENSTEIN, att han under en resa i landsorten upptäckt ett ord, som han underställer akademiens ompröfning. Nit och ansträngning saknades således ej, snarare enhet och förberedande filologisk grundläggning. IHRE var borta, och ingen Filoktet hade upptagit den fallne språkhjeltens vapen. BOTIN, redan mer än sextiårig, dog inom kort. Konungens kärlek för sitt språkverk var likväl så lågande, att han under åratal kunde afhöra den gamle MURBERGS profstycken i ordboks-väg. Huruvida GUSTAF III, i fall honom förunnats en längre lefnad, skulle lyckats att framkalla det åsyftade arbetet, är svårt att säga. En snillrik konung förmår mycket. Han kan uppmuntra och använda alla slags snillen, men ej skapa dem. Ödet hade ej beskärt hans tid, eller den följande, något filologiskt snille, hvarförutan ett verk, såsom det ifrågavarande, svårligen tillvägabringas.

Sjelfva det språk, som han ville regelbinda, var ännu under jemn tillväxt. Han förtjustes af nya och vågade snilledrag, af djerfva skapelser äfven i språket, men dessa ingå långsamt i allmänna bruket. Då han (1786) lät börja ordboken, hade största delen af de verk, som sedan tillräknats hans vittra tidehvarf, ej utkommit. Så framträdde t. ex. samlade skrifter af BELLMAN först 1790 (flera deraf långt senare), CREUTZ och GYLLENBORG 1795 (några af GYLLENBORG senare), KELLGREN 1796, LIDNER s. å., ADLERBETH 1797 (hans *Virgilius* först 1811, *Horatius* 1817 och *Ovidii Metamorfoser* 1820), LEOPOLD 1800 (de tre sista delarne först 1831), OXENSTJERNA 1805 (de senare banden först 1826), LEHNBERG 1811, fru LENNGREN 1819, THORILD 1819—1824, ROSENSTEIN 1838, o. s. v. Då samlingar af språkprof och nya ordskapelser, vändningar och talesätt af klassiska författare måste vara bland grundvalarne för en ordbok, inses lätt hvilken betydlig lucka frånvaron af ordsamlingar ur alla dessa skrifter skolat lemna i den Gustavianska ordboken, hvilken, ifall den under stiftaren utkommit, endast kunnat omfatta språkprof för den nyare svenskan från hufvudsakligen DALIN, CELSIUS, fru NORDENFLYCHT, BOTIN, och förstlingarne af ofvannämda snillen från den Gustavianska tiden.

Efter konungens död och akademiens ej långt derefter, af politiska skäl, föranledda upplösning dröjde det innan hon åter kom i verksamhet. Ordboks-arbetet fortsattes. Akademien, som redan från början föresett att en så månghöfdad arbetareförening var mer egnad till materialiers samlande, än till redaktion, hade jemväl i sin första stadga rörande ordboks-arbetet föreskrifvit, att »afsigten med det arbete, som blifvit fördeldt på Svenska Akademiens ledamöter, är egenteligen att göra samlingar, hvilka sedermera kunna bringas i ordning och ställas i det skick, som till en fullständig och mot sitt ändamål svarande ordabok fordras» *). Men jemte detta arbete måste uppmärksamheten riktas på tvenne verk, som syntes böra föregå: *stafningsläran* och *språkläran*. De utgåfvos efter hand. Måhända borde tilläggas, såsom bevis på svårigheten att under sådant arbetssätt sammanjemka meningar, att franska akademien, med enahanda uppdrag, efter två århundradens förlopp ännu ej utgifvit sin språklära. Men större delen af en dylik verksamhet kan ej läggas i dagen. Hvem ser huru mycken forskning och möda erfordrats, för att undersöka och bestämma ett enda ords härledning, böjning eller

*) *Underrättelse om det, som bör iakttagas af de ledamöter, hvilka åtagit sig att arbeta på den svenska ordaboken.* Stockholm 1787.

betydelse? Huru många källor derför behöft rådfrågas, huru många olika meningar utbytas? Franska akademiens häfdatecknare anför ett talande prof på den oundgängliga omständligheten och långsamheten vid ett dylikt arbetssätt. COLBERT, som ansåg ordboks-arbetet ej nog påskyndas, infann sig en dag i akademien. Man afhandlade ordet *Ami.* Olika meningar uppstodo om rätta betydelsen deraf, och huru den bäst kunde uttryckas; hvad som egentligen borde förstås med en *vän;* hvari begreppet om vänskap skilde sig från det af välvilja, godhet, deltagande; i hvilka talesätt det kunde användas; i hvilka ordspråk och idiotismer det förekommer, o. s. v.; hvaraf COLBERT fann, att en dylik frågas behandling i allmänhet var mäkta tidsfordrande, samt att en kort och tydlig förklaring ej alltid blir frukten af mångas öfverläggning. Men hvarje enskilt ledamots arbete försvinner i det hela. De ledamöter af Svenska Akademien, som deltagit i ordboks-arbetet, hafva deråt egnat långt mera tid och möda, än åt de tryckta handlingarne, ehuru det förra blifvit okändt, olönt och otackadt.

En omständighet, som detta ordboks-företags äldre bearbetare ej kunde förese, var den senare inträffade brytning i vår vitterhet, som äfven medförde en märkelig förändring i språket. Äfven den ytlige betraktaren finner ett annat språk hos TEG-

NÉR, WALLIN, FRANZÉN, GEIJER, JÄRTA, LING, ATTERBOM, än hos KELLGREN, LEHNBERG, ROSENSTEIN, LEOPOLD och OXENSTJERNA, för att ej gå tillbaka till DALIN, CREUTZ, GYLLENBORG och BELLMAN. Den föryngring, i flera fall, af det gamla bibelspråket och af hjeltesagans tungomål, som inträdt med WALLIN, TEGNÉR, GEIJER, LING m. fl., den mängd ordskapelser, talesätt och vändningar af fornnordiskt och tyskt skaplynne i den nyare vitterheten, liksom af fransyskt i den gamla, kunna ej undfalla aktgifvaren. Det klander, som franska akademien uppbar för inskränktheten af språkkällor i sin ordbok, hvilken påstods hafva för långliga tider fjettrat språkets fria utveckling, torde jemväl, och med skäl, ej uteblifvit för den svenska, om hon framburit ett verk, der det nyare språkets utveckling och rikedom till väsendtlig del saknats, och om der ej återfunnits WALLINS maktord, TEGNÉRS praktord, ATTERBOMS klangord. Ty när skalden finner sitt språk för trångt, liksom Alexander fann Macedonien, då uppträder han med snillets skaparemakt, eröfrar nya landamären och gjuter nya ordskapelser, hvilka, lika konungamynt, bära hans egen bild och prägel. Då språket är summan af millioner själars tankeverksamhet, hvartill alla snillebegåfvade odlare lemnat sitt bidrag, och då en ordbok bör vara, så vidt möjligt, skattkam-

maren för uttryck åt alla tankar och begrepp (hvarför våra fäder också kallat den *thesaurus linguæ*), är den största ordrikedom, under iakttagande af språk-kritikens fordringar, hos densamma en förtjenst. Till samlingsmödan kommer dock det icke mindre tunga granskningskallet, den kritiska sofringen, den stränga lagbundenheten, förutsättande vanligen helt andra egenskaper. Här stadna gemenligen skalden och grammatikern i strid med hvarann, äfven om den förre ej yttrar sig om den rationella språkriktigheten så strängt som *Cids* sångare *). Språklagarnes tolk vill blott det språkligt rätta; för skal-

*) HERDER's ord äro: »*Je mehr Regeln eine Sprache erhält, desto vollkommener wird die zwar als Kunst, aber desto mehr verliert die wahre Poësie der Natur. — — Je mehr die Grammatici den Inversionen Fesseln anlegen, je mehr der Weltweise die Synonyme zu unterscheiden oder wegzuwerfen sucht, je mehr er statt der uneigentlichen eigentliche Worte einführen kann, je mehr verliert die Sprache Reitze, aber auch desto weniger wird sie sündigen. — — Je mehr eine Sprache von Grammatikern gebildet worden, desto härtere Fesseln trägt sie; je mehr sie ihrem ursprunglichen Zustande nahe ist, desto freier wird sie seyn. — — Die griechische Sprache hatte im Homer schon ihren höchsten Gipfel erreicht, ehe die Kunst, Bücher zu schreiben, erhört war. — — Ein Glück für den Dichter, dass die ersten Erfinder der Sprache nicht Philosophen, und die ersten Ausbilder meistens Dichter gewesen sind*». HERDER, *Litteratur und Kunst.* — I fråga om poesiens mäktiga inflytelse på språket, instämmer jemväl GRIMM: »*In der regel ist es die macht der poësi, durch welche, unter begünstigenden äusseren bedin-*

den är allt skönt rätt, som verkar på inbillningen och känslan, hvarför också alla språk måste underkasta sig den bekanta *licentia poëtica*. I denna mening kan sägas, att inga olämpligare ordboks-arbetare finnas, än skalder, hvilka icke äro egnade att anteckna och regelbinda språket, men att skapa och rikta det, hvarför de ogerna bära grammatisternas fjettrar. Såsom LESSING anmärker, kan en skald ur språkets öfverflöd och sjelfva oregelbundenhet draga skönheter. Synonymerna, som tyckas mången öfverflödiga, lika sysslolösa tjenare som stå i vägen för hvarann, och mängden af nära liktydiga sammansättningar, utgöra för skalden ofta en omistlig tillgång. Äfven versens och rimmets fordringar föranleda, att der ett ord ej är användbart, lämpar sig ett annat af samma betydelse, men af olika tonvigt och stafmått. De ord, som en annan vill utesluta, önskar han behålla, ty han behöfver allt, och för honom är, enligt VOLTAIRE's yttrande, öfverflödet blott en nödtorft *). Med den rikedom af liktydiga ord, som man tyckt sig finna (men med orätt, ty intet är fullkomligt liktydigt), skall diktens son snarare beklaga, att ej äga, såsom det be-

gungen, die herrschaft einer sprache vor der ändern bestimmt wird». Deutsche Grammatik, s. 23.

*) »Le superflu chose très nécessaire». HERDER säger detsamma: »Der Dichter muss rasend werden wenn du ihm die Synonyme raubst. Er lebt vom Ueberflusse».

rättas om språket på Ceylon, åtta slags *du*, eller flera slags *jag*, som i siamesiskan, eller sex namn på *snö*, som i lappskan, eller femtio för *lejon* och hundrade för *svärd*, som araben. Samma skiljaktighet emellan skalden och ordboksförfattaren kan ej uteblifva i fråga om främmande ord. Den senare finner, från sin ståndpunkt, med allt skäl de inhemska böra ordnas som landets barn, och de främmande blott såsom hjelptroppar. För skalden äro de i flera fall lika goda, och de främmande kunna till och med i den skämtande dikten äga företräde. Äfven i fråga om ordens betydelse tänker skalden ej alltid lika med andra. Ett exempel må anföras. Vid ett förslag af Rosenstein, till förklaring af ordet *arbetsam*, der talesättet *arbetsam handtverkare* förekom, invände Kellgren: »Arbetsam utmärker alltid någon delaktighet af förståndsbemödande. Man säger en arbetsam författare, en arbetsam embetsman, men en flitig handtverkare. Bevare oss Gud likväl för att vilja för mycket omgränsa hvarje ords betydelse. Jag känner för väl hvad ett alltför strängt åtskiljande skulle skada vitterheten. Skalden behöfver att i hvar stund få utvidga eller inskränka, kanske äfven missbruka ett ords bemärkelse *). De troper,

*) »Wo uneigentliche Wörter verbannt werden, lebet wohl, Ihr Dichter, Ihr müsst von selbst Abschied nehmen». Herder.

vi som mest beundra hos de latinska poeterna, äro ofta fel mot språket, afsteg från ordens rätta förstånd, och jag fruktar att Horatius nödgats utstryka många vers, om i hans tid funnits en romerska akademiens diktionnär».

Flera prof af skaldens och ordboks-författarens olika sätt att se sakerna kunde anföras, men det anförda torde göra tillfyllest att väcka tvifvel om skalders kallelse att utarbeta ordböcker. Det är jemväl en psykologisk erfarenhet, att den som länge sysselsätter sig med blotta ord, förlorar förmågan att skapa tankar *). Dikten flyger, prosan går, och ordboks-författandet skrider långsammast af alla. Ordens förhållande till tanken, som skall uttryckas (skaldens åsigt af dem), är något annat än ordens förhållande inom sig sjelfva, till rot, organiska beståndsdelar, slägtskap med andra, böjningar, o. s. v., hvilket utgör föremål för lexikografens begrundande.

En omständighet förklarar dock tillräckligt, hvarför Svenska Akademiens snillrike stiftare lemnade ifrågavarande språkbehandling icke blott åt skalder och talare, utan jemväl åt de tongifvande i det högre sällskapslifvet. Franska akademiens ordbok gälde ännu såsom obestridt mönster. Detta

*) *Philosophie der Erfahrung, oder Untersuchungen über den Menschen und seine Vermögen*, von KARL VIKTOR v. BONSTETTEN. 2 Th.

samfund hade sjelf såsom mål uppgifvit »inskränkningen till det vanliga språket, sådant det begagnas i det hyfsade sällskapslifvet, samt utaf vältalare och skalder», hvarjemte ordboken skulle upplysa om *le bel usage* *). Män af den högsta sällskapsbildning voro då, jemte skalder och vältalare, sjelfskrifna språkdomare. Man föreså ej den språksmakens och språkforskningens förändring i hela Europa, som senare inträffat, och hvarom icke ens sådana män som JOHNSON och ADELUNG ägde någon aning, ehuru de uppfattat ordboks-behandlingen olika med franska akademien. Den äldre föreställningen om språkkunskap, att den var fullkomlig då man kunde derigenom inhämta litteraturen samt klassiskt skrifva och tala språket, har befunnits underordnad. Språket är ej längre medel, utan ändamål. Språkforskningen har blifvit ej allenast kritisk, utan naturhistorisk, beskrifvande organismerna, utforskande tungomålens fysiska och mekaniska lagar. På denna språkkunskapens veten-

*) Akademien yttrar härom i äldsta upplagan af sin ordbok (Paris, 1694): »*Elle s'est retranchée à la langue commune, telle qu'elle est dans le commerce ordinaire des honnestes gens, et telle que les orateurs et les poëtes l'employent*». På ett annat ställe säges: »*Le but du Dictionnaire de l'Académie est de fixer si un mot est du bel usage, s'il est assez noble dans telle circonstance, ou si une certaine expression n'a rien de défectueux*».

skapliga höjd är den praktiska delen lemnad å sido för den teoretiska *). Der språket ej längre betraktas såsom medel för kunskapers inhämtande, utan sjelf ensamt är föremål för forskningen, måste de litterära och estetiska fordringarne gifva rum för undersökningarne af språkens fysik, fysiologi, organism och mekanism **). Skilnaden emellan den äldre och den nyare språkforskningen är ungefär densamma, som emellan den gamla örtkunskapen, då den angaf växternas nytta, och botaniken såsom vetenskap, eller som emellan kemien, då hon i sin barndom sökte guld, och då hon som mognad vetenskap vändt sig till naturen. Den vittre författaren deremot, i allmänhet, förhåller sig till den nya

*) »*Ein anderes ist eine Sprache lernen, ein anderes sie lehren, d. h. ihren Organismus und Mechanismus beschreiben; der lernende mag sich in der engsten Gränze halten und über die zu erlernende Sprache nicht hinaussehen; des Lehrenden Blick aber muss über die engen Schranken eines oder zweien Individuen einer Sprachfamilie hinausreichen, er muss die Zeugnisse der sämmtlichen Stammgenossen um sich versammeln, um dadurch Leben, Ordnung und organischen Zusammenhang in das auszubreitende Sprachmaterial der zunächst vorliegende Sprache zu bringen*». Bopp, *Vergleichende Grammatik.*

**) Bopp utgår, i sitt nyssnämda berömda verk, från »*eine Erforschung ihrer physischen und mechanischen Gesetze*», och att behandla språken »*ihrer selbst willen, d. h. als Gegenstand und nicht als Mittel der Erkenntniss*», — — »*mehr eine Physik oder Physiologie derselben zu geben, als eine Anleitung sie praktisch zu handhaben*».

språkforskaren, såsom konstnären till fysiologen: den förre söker framställa sköna former och bilder, den senare undersöker kroppsdelarnes inre sammansättning och lagarne för alla lifsfunktioner.

Så förvånande och omstörtande äro dock språkvetenskapens framsteg under vårt århundrade, att språkverk, som i dess begynnelse erkändes såsom mönster, nu anses såsom misstag. Så har t. ex. en nyare, i sitt slag utmärkt, engelsk ordboksförfattare, RICHARDSON, stämplat JOHNSON'S berömda verk, och sökt bevisa det *). Den empiriska metoden, länge ensamt gällande, är förnekad, och franska akademien, hvars ordbok var dess fullständigaste uppenbarelse, sysselsätter sig sjelf med en ny plan, hvilande på den historiska språkforskningen. Att man ännu ej sett några frukter deraf, oaktadt mångåriga öfverläggningar **), förklaras af den svårighet,

*) Sedan han anfört en mängd misstag, tillägger han: »*It is needless, and it would be invidious, to accumulate especial instances of failure — the whole is a failure*». — Det är, säger han, JOHNSONS stora namn som skyddat verket: »*And so far the name of Johnson has been an obstacle to the advancement of Lexicography in this country: it has commended admirers and supporters, and it has deterred competition*». *New Dictionary;* Preface, p. 39.

**) Man ser af franska akademiens handlingar, att hennes ledamöter RAYNOUARD och NODIER ägt särskilt förtjenst af detta förväntade verk. I sitt tal öfver den förre (den 25 maj 1837) omnämner MIGNET »*les immenses matériaux qu'il avait rassemblés sur les révolutions de la langue française,*

hvarmed åsigter af århundradens häfd öfvergifvas; af meningarnes brytning, som endast långsamt genomkämpas, och af synpunkternas föränderlighet hos ett samfund, der nya ledamöter med nya tidsåsigter efterträda hvarann. Egentligen var det inom franska akademien VOLTAIRE, som redan för åttio år sedan förkastade den gamla planen och genom snillets ingifvelse antydde en ny, som i flera delar sammanfaller med den senare språkvetenskapens fordringar *). I allmänhet kan anmärkas, att allt-

au beau monument national que Vous élevez à l'histoire des mots de notre langue». Recueil des Discours, Rapports et Pièces diverses, lues dans les Séances de l'Académie Française 1830—1839, p. 504. — NODIER var *Rapporteur de la Commission chargée par l'Académie de préparer les matériaux d'un dictionnaire historique de la langue.* I sammankomsten den 5 februari 1845, då MÉRIMÉE intog det efter NODIER lediga rum, yttrade direktören, ETIENNE, om den senares deltagande i det nya ordboks-arbetet: »*Rechercher au milieu des ténèbres l'origine des langues, expliquer leur mélange par le mélange des peuples, à la suite des migrations, des conquêtes ou des rélations de voisinage et de commerce, interroger les manuscrits, étudier les chartes, les glossaires et jusqu'aux inscriptions effacées de plus vieux monumens; à la filière confuse des siècles remonter à l'étymologie des mots qui en même temps est la généalogie des idées, — tel est l'immense travail au quel il se dévoua tout entier*». *Recueil des Discours* etc. 1840—1849, p. 449. — Tilläggas bör, att början af franska akademiens *Dictionnaire historique de la langue française*, från *A* till och med ordet *Abusivement*, utkommit sedan denna uppsats skrefs.

*) »*Il avait déterminé l'Académie Française à faire son dictionnaire sur un nouveau plan. Ce plan consistait à suivre*

ifrån ordböckers första uppkomst har en svårare tid icke gifvits för deras författande, än den närvarande. Orsakerna äro i korthet angifna. De organiska språklagarne äro måhända ännu icke i något lefvande språk fullkomligt uppdagade. Den del af språkforskningen, hvarpå verket skall hvila, är mångenstädes, liksom hos oss, först börjad*). Efter dess afslutande återstår bestämmandet, huru mycket af denna teoretiska grundläggning bör ingå i en äf-

l'histoire de chaque mot depuis l'époque où il avait paru dans la langue, de marquer les sens divers qu'il avait eus dans les différens siècles, les acceptions différentes qu'il avait reçues; d'employer, pour faire sentir ces différentes nuances, non des phrases faites au hazard, mais des exemples choisis dans les auteurs qui avaient eu le plus d'autorité. On aurait eu alors le véritable dictionnaire littéraire et grammatical de la langue». Vie de Voltaire, par CONDORCET, p. 154. — VOLTAIRE skref till franska akademiens sekreterare DUCLOS: »*Un dictionnaire sans citation est un squelette*». För att sätta sin nya ordboks-plan i gång, ville han börja sjelf, i sitt åttiondefemte år, med bokstafven *A*, men afbröts kort derefter af döden, den 30 maj 1778. Den 19 mars samma år skref han till D'ALEMBERT, franska akademiens dåvarande sekreterare: *Je tâcherai de bien voir, et de faire bien voir, et de commencer dès demain à travailler sans discontinuer.* De sista raderna till D'ALEMBERT, några dagar före hans död, innehöllo: *Je vous recommande, et à mes respectables confrères, les vingt-quatre lettres de l'alphabet.*

*) Enligt GRIMM, känner man ännu knappt hälften af götiskans ordförråd. Hans ord lyda: »Wir überschauen den edeln reichthum des gothischen wortvorraths vielleicht nicht zur hälfte». *Deutsche Grammatik;* Einleitung, s. 2.

ven praktiskt användbar ordbok. Derom kan dömmas högst olika. Den ene önskar företrädesvis uppdagandet af språkets organism, en annan upptagande och förklaring af äldre, ur bruket komna ord, en tredje ådagaläggande af slägtskapen med befryndade språk, ända upp till sanskrit, en fjerde de sammansatta ordens uppförande under stamorden, hvarigenom man ensamt kan erhålla en öfversigt af ordslägterna, en femte det nyare språkets hela utveckling och ordrikedom, med stöd för hvarje ord af språkprof ur klassiska författare, en sjette endast en kort anvisning för rätta språkbruket, en sjunde förklaring öfver hvarje ords betydelse, som af andra anses ligga tillräckligt i språkprofven, o. s. v. Problemet är ännu ingenstädes fullständigt löst, och måhända skulle äfven en JOHNSONS eller ADELUNGS lärdom och jernflit icke förmått fullända ett slikt verk, efter nutidens alla anspråk, förutsättande, å ena sidan, ett verk för de lärde, å den andra en vägledning för de olärde. Mängden af nya, olika ordboks-planer, af hvilka i synnerhet de fransyska ogilla hvarann *), tyckes antyda, att man

*) Sedan BESCHERELLE, i sin *Dictionnaire national, monument élevé à la gloire de la langue et des lettres françaises*, brutit stafven öfver BOISTE's, LAVEAU's, LANDAIS' och akademiens stora språkverk, och på titelbladet förklarat sitt

förlorat den gamla grunden, utan att finna en lika godkänd ny, förutsatt att en klassisk ordbok kan gifvas öfver ett språk som ej är klassiskt. Om fransyskan särskilt anmärker NODIER, att den hittills saknat en fullkomlig rättskrifning, grammatik och bestämning af ordens betydelser *). Emellertid, och då alla fordringars tillfredsställande är en omöjlighet, äger ordboks-författaren att välja någon utgångspunkt bland de nämda, eller att söka förena några deribland, förvissad att, ehvad han må göra, blir klandret enahanda i fråga om ett verk, som ingen är nog lärd och snillrik att göra fullkomligt, och ingen nog inskränkt att ej finna brister uti, äfven verkliga **), emedan i ett arbete, som afhandlar måhända hundratusen punkter, det är mycket

---

eget vara *plus exact et plus complet que tous les dictionnaires qui existent*, uppträder en senare, M:r POITEVIN, med sin *Nouveau dictionnaire de la langue française*, försäkrande att BESCHERELLE'S arbete är *une oeuvre avortée, une espèce de monstre*, liknande författaren vid doktor *Mirobolan, élève et successeur du fameux Diafoirus*, o. s. v.

*) Om förhållandet med fransyska ordboksförfattare yttrar han: »Si leurs dictionnaires sont mauvais, ce n'est presque jamais leur faute. C'est d'abord celle de la langue, qui n'est pas bien faite; celle de l'alphabet, qui est détestable; celle de l'orthographie, qui est une des plus mauvaises et des plus arbitraires de l'Europe». *Examen critique des Dictionnaires* par CHARLES NODIER, p. 14.

**) Uti franska akademiens första ordboks-upplaga hade man uteglömt ordet *Académie*, och JOHNSON berättar i företalet

om nitioniotusen äro otadliga, hvilket borde förskaffa verket anspråk på Horatii *ubi plurima nitent*, ehuru medgifvas må, att upptäckten af tusen brister lätt ådrager arbetet allmänt vanrykte. Man kan, säger D'ALEMBERT, öfver en ordbok lätteligen göra en kritik, som är på en gång mycket sann och mycket orättvis *). Hvarje ordbok har ägt sina vedersakare, ifrån *La Cruscas* till GRIMMS, och det torde väl så förblifva **). Om SCALIGER redan på sin tid kunde

---

till sin ordbok, att då han öfversåg manuskriptet till bokstafven *S*, fanns der icke ett så allmänt ord som *Sea*.

*) Hans ord äro: »Il est si aisé de faire d'un excellent dictionnaire une critique tout à la fois très vraie et très injuste. Un ouvrage est bon lorsqu'il s'y trouve plus de bonnes choses que de mauvaises; il est excellent lorsque les bonnes surpassent beaucoup les mauvaises. Il n'y a point d'ouvrages que l'on doive plus juger d'après cette règle qu'un dictionnaire, par la variété et la quantité des matières qu'il renferme et qu'il est moralement impossible de traiter tout également». — NODIER, en af Frankrikes utmärktaste språkkännare, som egnat en stor del af sin lefnad särskilt åt ordboks-väsendet och sjelf utgifvit en berömd ordbok, yttrar om dess svårigheter slutligen: »*J'ai la vanité de croire que je ne suis pas le seul homme qui ait quelque chose à apprendre en lexicologie, c'est à dire dans une science qui n'est pas finie et qui ne le sera jamais*». *Examen critique des Dictionnaires.*

**) Liksom RICHARDSON förklarat JOHNSON'S ordbok utgöra ett enda stort misstag, så har en tysk recensent yttrat om GRIMM'S, att »das Werk in seiner ganzen Anlage und grössentheils auch in seiner Ausführung durchaus verfehlt

säga, att endast den som begått något, hvilket med vanliga straff ej kunde försonas, borde dömmas till ordboks-galeren, synas vilkoren i våra dagar föga förbättrade. Kärleken till språket, förutan hvars gåfva samhälle och bildning ej funnes till, och utan hvilket sjelfva menskligheten ej kan tänkas, innebär sin egen belöning, uppvägande mödan och striderna. Sannolikt är likväl, att om under förflutna tider större ordboks-företag strandat på mötande hinder, torde antalet hädanefter svårligen minskas. Vi vilje derför ej strängt dömma deras upphofsmän. Den som, efter att, under mångåriga mödor, hafva egnat sina bästa krafter åt ett sådant företag, ser sin lefnadssol nedgå öfver detsamma ofulländadt, må snarare beklagas än tadlas.

---

ist» *Das Deutsche Wörterbuch von J. und W. Grimm, kritisch beleuchtet von Doktor* D. SANDERS, s. 104.

Svenska Akademiens täflingsämnen

för år 1859.

Med H. M. Konungens, Akademiens höge beskyddares, nådiga samtycke uppgifver Svenska Akademien för innevarande år följande täflingsämnen:

Estetiska och litterärhistoriska ämnen.

1) I hvilket sammanhang har, under den menskliga odlingens särskilta skiften, den estetiska bildningen stått med religionen?

2) Hvilka äro hufvudkaraktererna af det Homeriska epos? Hvilka voro de förnämsta anledningarne till dess uppkomst och utbildning? Och huruvida, eller under hvilken förändrad form, kan det gifvas ett modernt epos?

3) Jemförelse emellan de olika åsigter af sorgespelet och de olika former af dess behandling, hvilka förekommit inom särskilta nationers vitterhet, med afseende på deras inbördes företräden.

4) Skildring af romanens uppkomst, betydelse i litteraturen och inflytelse på sederna.

5) Om skådespelens olika verkan på bildningen och tänkesätten hos de gamle och de nyare.

6) Under hvad vilkor kan lärodikten anses som poesi?

7) I hvad mån är det påståendet grundadt, att satiren, eller den bestraffande dikten i allmänhet, tillhör ett sjunkande samhälle?

8) Om folkvisans uppkomst, samt hennes förhållande till odlingen i allmänhet, och särskilt till skaldekonsten.

9) Fabeln såsom bildningsmedel, med en jemförande öfversigt af denna diktarts olika karakter, ifrån den österländska och esopiska fabeln intill den nyare af Lafontaine, Holberg, Lessing, Gleim, Gellert, Gyllenborg m. fl.

10) Om uppkomsten och rätta betydelsen af benämningen *humor* och *humorist*.

11) Svar på frågan: Hvilka äro fordringarne af en fullkomlig brefstil? Med en jemförelse emellan de utmärkande egenskaperna hos Cicero, Plinius, Sevigné, Voltaire, Rousseau, Johannes von Müller, Bonstetten m. fl.

12) Om rimmets uppkomst; jemte utredning, i hvad mån dess införande skadat eller gagnat den sanna poesien.

13) Skall den godtyckliga bildning af versformer, som ofta hos nyare skalder äger rum, ej småningom utplåna känslan af det sköna i versbildning, i fall icke, genom ett närmare iakttagande af det musikaliskt och rytmiskt fulländade i versen, en viss begränsning äger rum?

14) Om den olika karakteren af äldre och nyare tiders politiska vältalighet, jemte en utveckling af de grunder, ur hvilka åtskilnaden mellan den förra och den senare måste härledas.

15) Hvilken inflytelse har det industriella lifvets tilltagande utveckling, under de senast förflutna seklerna, utöfvat på folkets seder och karakter, på samhällsförfattningen, samt på den intellektuella och estetiska bildningen?

16) I hvad mån hafva folkledarnes språk varit detsamma i skilda tider och länder? Hafva de öfverhufvud sökt anslå samma känslor och egga samma lidelser hos mängden?

17) Jemförelse mellan de gamles och nyares förnämsta häfdatecknare, i anseende till förtjenster och brister.

18) Jemförelse mellan Dalin och Holberg, såsom häfdatecknare och språksnillen.

19) Jemförelse mellan Kellgren och Lessing, såsom skalder, tänkare och vitterhetsdomare.

20) Jemförelse mellan Leopold och Jacobi, såsom filosofiska skriftställare.

21) Jemförelse emellan Bellman och Béranger, såsom folkskalder.

22) Lemnar Akademien de täflande frihet att välja något estetiskt eller filosofiskt ämne. De täflande lära sjelfva inse, att det icke är ensamt den metafysiska grundläggningen, som fordras; men att Akademien, då hon förklarat sig emottaga filosofiska afhandlingar, önskat framkalla bemödanden att öfverföra skrifartens förtjenst till dessa ämnen för vigtiga undersökningar.

I språkforskningen

utfäster Akademien det fördubblade stora priset eller tvenne guldmedaljer, om 26 dukaters vigt hvardera, för besvarandet af frågan:

Hvilka äro hufvud-epokerna af det svenska språkets utbildning, och hvad har det vunnit eller förlorat vid de åtskilliga förändringar, det undergått?

För den historiska framställningen.

Ur fäderneslandets häfder.

1) Man har hos svenska folket trott sig finna en större benägenhet för krigiska företag, än för fredliga näringar och arbeten. Är denna åsigt grundad? Och, i sådant fall, hvilka äro orsakerna?

2) Om anledningarna till riksföreståndareskapets uppkomst i Sverige, beskaffenheten och gränserna af denna makt, samt det inflytande, som de trenne Sturarnes utöfning deraf ägde på fäderneslandets öden.

3) Åsyftade den af konung Gustaf I utförda ombildning af den svenska kyrkan från början någon väsentlig förändring af troslärorna, eller endast en begränsning af de andeligas välde? Och hvad andel ägde presterskapets motstånd samt tidens politiska och statsekonomiska förhållanden i den timade religionsförändringen?

4) Teckning af konung Gustaf I:s senaste regeringsår, hans personliga egenskaper och karakteren af hans 39-åriga regering.

5) Stridigheterna emellan konung Gustaf I:s söner och sonsöner om de furstliga rättigheterna.

6) Undersökning om de orsaker, som föranledde hertig Karl Filips försakelse af den erbjudna ryska thronföljden.

7) Om beskaffenheten och syftningen af de hemliga underhandlingar, som efter konung Gustaf Adolfs död ägde rum emellan Axel Oxenstjerna och Wallenstein.

8) Jemförelse emellan Sveriges ställning vid Gustaf II Adolfs död år 1632 och vid Karl Gustafs död 1660, med en öfversigt tillika af rikets yttre och inre tillstånd år 1644, då Kristina, och 1672, då Karl XI emottog riksstyrelsen ur förmyndare-regeringens händer.

9) Framställning af de följder och den inflytelse, Sveriges deltagande i 30-åriga kriget haft, så väl i hänseende till rikets yttre och inre politiska förhållanden, som äfven i afseende på national-karakteren, den allmänna bildningen, lefnadssättet, sederna, språket.

10) Om de politiska förhållanden, som förmodas hafva föranledt konung Karl XII:s femåriga vistande i Turkiet.

11) Om den verkan, som Karl XII:s död och den statshvälfning, som derpå följde, haft på svenska folkets tänkesätt och bildning.

12) Undersökning af främmande makters förhållande till Sverige vid 1772 års statshvälfning.

Ur allmänna historien.

1) I hvad mån voro de gamles orakler förbundna med deras statskonst.

2) Om den verkan, som de gamles kämpaspel (de olympiska, pythiska, istmiska, nemeiska) ägt på national-andan och sederna.

3) Hvad hufvudsaklig andel hafva olika folk ägt i den efter romerska väldets fall uppkomna europeiska civilisation? Och i hvad mån är den af åtskilliga författare gjorda förutsättning grundad, att det franska folket gått i spetsen för densamma?

4) Teckning af den strid, som kämpades ömsom af islamismen i Europa och kristendomen i Asien; betydelsen af de tillfälliga välden, som af dem grundades (konungariket Jerusalem och de mohamedanska rikena i Spanien), samt de begge religionernas skiftande utsigter till öfvervälde.

5) Om kristendomens inflytande, såsom verldshändelse, på samhällsförfattningar, vetenskaper och konster.

6) I hvad mån utgör kyrkans gamla penitentiär-lagstiftning grunden för de nyare straffsystemerna, såsom åsyftande att genom straffet bereda bättring och försoning?

7) Om den verkan, som de, genom mantesiska ediktets återkallande, från Frankrike utgångna lärda, konstnärer och idkare af borgerliga yrken ägt på bildningen, närings-utvecklingen och den politiska rörelsen i Europa.

8) Om det inflytande, som Polens egenskap af valrike ägt på dess öden.

9) Hvilka voro orsakerna till preussiska konungadömets hastiga skapelse? Och i hvad mån var minskandet af Sveriges och Polens makt för detsamma nödvändigt?

10) Har den förändring, som den europeiska statskonsten undergått efter westfaliska freden, då den religiösa principens inflytelse upphörde och den så kallade kabinetts-politiken, hufvudsakligen efter Richelieu's och Ludvig XIV:s mönster, vann insteg, verkat gagnande eller skadligt för den allmänna statsrätten och folkens inbördes förhållanden?

11) Man har i nyare tider allmänneligen inrymt åt Frankrike ett försteg i europeiskt inflytande. Har detta vunnits *mer* genom segrar, eller genom lyckliga underhandlingar och bildningens företräden?

12) Fråga: Om det måste medgifvas, att, i allmänhet taget, samfundsandan yttrade sig i en högre grad af liflighet och kraft hos forntidens förnämsta folk, än hos de nyare, hos hvilka en mera kosmopolitisk syftning tyckes sträfva att göra sig gällande; af hvilka orsaker måste denna olikhet emellan de äldre och nyare folken hufvudsakligen förklaras? Utfaller jemförelsen till fördel för de förra eller de senare? Och huruvida låter sann patriotism förena sig med kosmopolitism i detta ords rätt förstådda bemärkelse?

13) Om handels-intressets inflytande på de europeiska folkens politiska förhållanden.

14) Jemförelse emellan England och Kartago, såsom handelsstater, grundläggare af kolonier och handels-politikens stiftare.

15) Fritt val af ämne i den historiska stilen. Med det förbehåll, att ämnet icke får vara närmare vår tid, än konung Gustaf III:s anträde till regeringen, beror det i öfrigt af de täflande, att ur Sveriges eller andra länders historia välja någon icke alltför vidsträckt period, eller någon märklig händelse, tjen-

lig för en utförligare berättelse, eller ock målningen af flera namnkunniga personer i något visst tidehvarf. Akademien önskar likväl helst, att ämnet väljes ur fäderneslandets häfder.

I skaldekonsten:

Sång öfver Anna Maria Lenngren.

I öfrigt lemnar Akademien fritt val af ämne; men då stiftaren velat genom detta samfund framkalla sånger till upphöjande af Äran och Minnet, samt till de store mäns lof, som dels styrt, dels tjent och räddat fäderneslandet, ser Akademien med särskilt tillfredsställelse, om de författare, som täfla om hennes belöningar, välja till föremål för sin sång sådana fosterländska ämnen, som förtjena att i efterverldens minne återkallas. Akademien emottager derjemte öfversättningar af klassiska auktorer.

För Zibetska priset:

Sång, till upplifvande af något bland fäderneslandets stora minnen.

Priset är Akademiens vanliga stora belöningsmedalj af tjugesex dukaters vigt.

Skrifterna böra inom den 7 nästkommande oktober insändas till Akademiens sekreterare, och böra vara försedda med valspråk och namnsedel, hvilken senare jemväl, i stället för namn, kan innehålla ett tänkespråk. Jemte det Akademien förbehåller sig, att för framtiden förvara de skrifter, som till hennes täflingar insändas, får Akademien till de täflandes underrättelse meddela, att, för den händelse någon till Akademien inlemnad skrift skulle före högtidsdagen och utan Akademiens vetskap offentliggöras, samma skrift anses hafva utgått från de täflandes antal.

Rättelser.

Sid. 202, rad. 4 nedifr. } *läs:* animala magnetismens
» » » 7 » }
» 210, » 14 uppifr. *ordet* svågern *utgår.*